

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

54. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2007/9

Tartalom

RÓNAI Iván: **Követendő példák a múzeumi információszolgáltatásban**

Cikkek

T. BEREZKI Ibolya: Archívumdigitalizálás a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban	389
BÁNKI Zsolt István: Digitális múzeum. Egységes múzeumi elektronikus szolgáltatási környezet kialakítása a Petőfi Irodalmi Múzeumban	395
KŐRÖS Kata–SOMOGYI Tamás: Adattámustra. Irodalom	403

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

KASZIBA Levente: Múzeumi rendszerek fejlődése: www. MuseumSys.eu	419
Választható nyílt hozzáférés (Open Access Open Option) – Az Oxford University Press és a Cambridge University Press folyóiratainak modellje (Ism.: Dudás Anikó).....	420
NAGY Gábor Ádám: Véget ért egy fejezet	423
Művészeti, bölcsészettudományi és társadalomtudományi kiadók (Ref.: Jáki Éva)	425
VAN EPPS, Amy S: Az elektronikus tájékoztató források értékelése (Ref.: Szalóki Gabriella)	428
IRELAND, Michael–BROWN, Beverly: A dokumentumküldés adatainak felhasználása az orvosi folyóiratok kiválasztására: a kanadai CISTI tapasztalatai (Ref.: Vízvári Dóra)	432
ECHEVERRIA, Mercedes–BARREDO, Pilar: Az online folyóiratok hatása a dokumentumszolgáltatásra (Ref.: Viszocsek Eszter)	435
CHRISTIANSON, Marilyn: Az elektronikus könyvek használatának néhány sajátossága (Ref.: Domokos Miklósné)	(e)
Hír és tájékoztató szolgáltatások (Ref.: Jáki Éva)	(e)

(e) = Csak a TMT e-változatában érhető el.

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 54 • 2007/9

Summaries

T. BERECZKI, I.: **Digitisation projects at the Hungarian Open Air Museum** 389

The Hungarian Open Air Museum in Szentendre started a comprehensive digitisation project in 2003, with the support of the Ministry of Informatics and Communication and the Ministry of Culture. The outcome of the digitisation programme was that since August 2003, the Ethnographic Study Collection, a special exhibition unique in Hungary and Central Europe which serves as a store and a study collection at the same time became available not only as an exhibition in the main building of the museum, but via the Internet too. Between 2003 and 2007, three complete collections comprising 57,000 museum objects, 75,000 photos and 17,000 pages of building documentation were digitised. A series of short films presenting the permanent exhibitions of the museum were displayed on the homepage of the museum (www.skanzen.hu) together with the digital collection. The digitised collections created significant added value for the visitors of the museum. The paper presents the implementation process in which the work of museum staff and business partners was successfully coordinated according to a well-defined concept and with the efficient use of own resources and external funding. The paper also shows the meth-

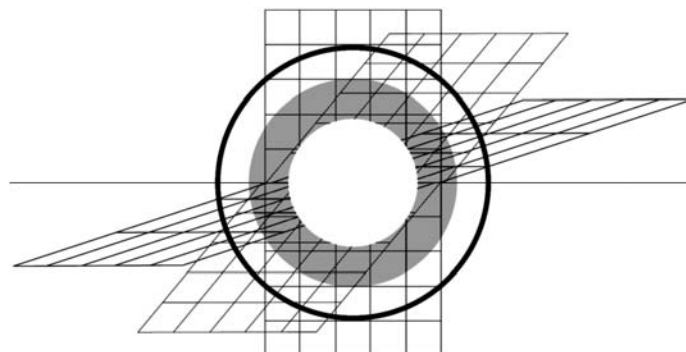
ods and procedures with which the digitisation project can be continued and sustained despite the narrowing funding sources.

BÁNKI, Zs. I.: **The digital museum. Introducing a comprehensive electronic service providing environment at the Museum of Literature Petőfi**395

The constant developments of information and communication technologies have brought new challenges and tasks for cultural heritage institutions. The paper provides a case study from the Museum of Literature Petőfi in Budapest which has been exploring the appropriate ways of organising its electronic services into a coherent information system.

KÖRÖS, K.–SOMOGYI, T.: **Scrutiny of Hungarian databases. Literature**403

In the series "Scrutiny of Hungarian databases", independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of view of their use by libraries.

T. Bereczki Ibolya

Archívumdigitalizálás a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban¹

A 2003. augusztus 26-án, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum új igazgatási épületében megnyitott Néprajzi Látványtárban a berendezés első szakaszában 2308 tárgyat helyeztünk el. Célunk többszörös volt: egyrészt az itt látható tárgyaknak – többségükben bútorok, kerámiák, háztartási eszközök – jobb elhelyezési körülményeket akartunk biztosítani a múzeum jelenlegi mútárgyraktáraiban adottaknál. Másrészt szeretnénk volna őket a saját, és más muzeális intézmények kutatói számára hozzáférhetőbbé tenni. Harmadik célunk nyitás volt a látogatók felé: a múzeumi raktárak mélyén rejtőzködő, nem ritkán pusztán csak porosodó, rosszabb esetben pusztuló tárgyak gyakorlatilag nem léteznek a közönség számára, s mi ezen a helyzeten kívántunk gyökeresen változtatni.²

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum

Az 1967-ben alapított Szabadtéri Néprajzi Múzeum fiatal múzeum, Magyarország második legnagyobb néprajzi közgyűjteménye. Eredetileg a budapesti Néprajzi Múzeum Falumúzeum osztályaként létrejött intézmény 1972 óta önálló. Szentendrén, festői környezetben fekvő, eredetileg 46 hektáros alapterület mára több mint hatvan hektárra bővült. Telepítési tervünk szerint kilenc tájegységben eredeti, áttelepített épületekben, településbe szervezve a 18. század második felétől a 20. század közepéig mutatjuk be a hagyományos falusi és mezővárosi kultúrát eredeti tárgyakkal, enteriőr-berendezésekkel. 2006-ra a kilenc tervezett tájegységből elkészült hat és fél, mintegy háromszáz objektummal. A múzeumnak évente 220 ezer látogatója van az áprilistól novemberig tartó hét hónapos főszezon nyitvatartási idő alatt. Télen is látogatható a Néprajzi Látványtár és a Skanzen Galéria. Bö évtizede dinamikus fejlődés jellemzi az intézményt: az új módszerek iránti nyitottság, a legkorszerűbb módszerek alkalmazása a közönségfogadásban, és mindezek mellett a muzeológiában, a tudományos kutatásban európai szinten is, a szabadtéri múzeumok körében jelentős elfogadottság figyelhető meg.

A múzeum gyűjteményei és a számítógépes nyilvántartás

Az intézmény jelentős eredményeket mondhat magáénak a mútárgynyilvántartásban és a gyűjtemények dokumentálásában. 1997-ben még 37 000 mútárgya volt a múzeumnak, 2006-ra, kilenc év

alatt ez több mint 57 000 leltározott mútárgyra nőtt. Ehhez azt is érdemes tudni, hogy általában a magyar múzeumok éves mútárgy-gyarapodási száma egy-egy múzeumnál nem szokta elérni a 100 darabot, néhány kivételtől eltekintve.

1990-től kezdve gyakorlatilag minden, a múzeumba bekerült mútárgyat szöveges adatbázisban dolgozunk fel. DOS alapú rendszerben, a Textar nevű adatbázis-kezelőben zajlott a munka. Ennek a kidolgozói és alkalmazói intézményünkben Ráduly Emil és Ládi László voltak. 2003-ban jelentős változás történt a számítógépes nyilvántartásunkban: az Ariadne/EMIR mútárgy- és gyűjtemény-nyilvántartó rendszert vásároltuk meg, annak SQL-es alkalmazását is. Az EMIR lehetővé tette, hogy gyűjteményeinket az interneten is hozzáférhetővé tegyük.

A Néprajzi Látványtár és a múzeum komplex digitalizálási programja

A 2003-as év mérföldkő volt a múzeum életében, amikor nemcsak új, a hazai muzeológia legkorszerűbb igazgatási épületét avathattunk fel, hanem egy különleges gyűjteményt is, a Néprajzi Látványtárat. Az első évben 2308 tárgyat helyeztünk el ebben a gyűjteményben. A speciális, a magyar közgyűjteményekben és a múzeumokban egyedülálló tanulmányi gyűjtemény, raktár és egyben

¹ A 2006. november 21-én Budapesten megrendezett DAT konferencián elhangzott előadás alapján.

² Részlet T. Bereczki Ibolya a kiállítás megnyitóját követő szakmai bemutatójából.

kiállító tér, valamint virtuális kiállítás is. 2003-ban az alsó szintet adhattuk át, és a következő év májusára készült el a kiállítás felső szintje. A 2308 tárgy, amivel a Látványtár indult, mára jelentősen változott az eredeti koncepcióhoz képest elsősorban azért, mert a kiállítás a mindennapi muzeológiai feldolgozó munka színterévé is vált. Az alsó szintet látogathatja a közönség, a felső szinten pedig muzeológusok és gyűjteménykezelők dolgoznak. Két tájegységet építettünk fel hat esztendő alatt, a *Dél-Dunántúli* és a *Felföldi mezővárost*, és ennek a hatesztendő munkának a tárgyszáma közel tízezer volt, ennyi műtárgy került át a két tájegység állandó kiállításába. Mielőtt azonban elrendeztük volna őket az állandó kiállításokban, a Látványtár felső szintjét használtuk a már kiállításra előkészített, csoportosított, lefotózott tárgyak tárolására. A raktár másik traktusában helyeztük el a nagy méretű berendezési tárgyakat. Ugyanez a tér szolgált a tényleges kiállításrendezést megelőzően az enteriőrök modellezésére. Azon kívül, hogy virtuális kiállítás, raktár, valószínű kiállítás tanulmányi célra, ilyen szerepe is volt ennek a kiállítóternek.

1. ábra Keresési szempontok a műtárgy-gyűjteményben

A virtuális kiállítás a Szabadtéri Néprajzi Múzeum www.skansen.hu honlapján a Néprajzi Látványtár menüpontban hozzáférhető. Odahaza, éjszaka, kellemes karosszékekben ülve is tanulmányozható gyűjteményeink anyaga (1. ábra). 16 szöveges adatot lehet megtudni valamennyi, gyűjteményünkbe tartozó tárgyról. Ezek között az első a múzeumi tárgy leltári száma, ez az érvényes, a *Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma* (ma *Oktatási és Kulturális Minisztérium*) által rendelet-

ben előírt múzeumi nyilvántartási szabályzat szerinti azonosító. Ezt használtuk fel a digitalizálási technológiában, az adatbázisban kereshető adatokkal összekapcsolva: a tárgy, a leírás, a használat, a készítés, az anyag, a technika, a méret, a tárgy kora. A leírást minden esetben kisebb és nagyobb méretű digitális tárgyfotó kíséri.

Digitalizálási munkánk három évre szóló digitalizálási koncepció alapján kezdődött meg 2002-ben, ami új korszak kezdetét jelentette a múzeum számítógépes nyilvántartásainak történetében. A végrehajtást három évre terveztük, befejezése sajnos a pénzügyi források elapadása miatt elhúzódik, de mindezek ellenére jelentős eredményekről adhatok számot. A digitalizálást háromfázisúra terveztük. Az első a Szabadtéri Néprajzi Múzeum valamennyi gyűjteményének minden egyes darabjára kiterjedt. A Néprajzi Látványtár e gyűjtemény-együttesnek csupán egy része. A második fázisban a magyarországi regionális szabadtéri gyűjtemények és a tájházak műtárgyállományát készültünk feldolgozni, hasonló technológiával, mint amelyet saját múzeumunkra kidolgoztunk. A munka harmadik fázisa pedig a Kárpát-medence tájházainak és népi műemlékeinek hasonló módszerű és mélységű feldolgozása. Ennek a nagy ívű koncepciónak az erőforrásigénye mindeztidáig meghaladta az intézményen belüli lehetőségeinket. A technológiát sikerült kidolgoznunk, a saját múzeumunk gyűjteményeit mintegy 70-75%-ban digitalizáltuk. Ennek a munkának a saját erőből történő folytatása zajlik most. Megkezdtük bizonyos tájházakban, szabadtéri gyűjteményekben az ottani anyagok digitalizálásra történő előkészítését is, amely a koncepció második fázisa, illetve a határon túli hasonló intézményekkel is felvettük a kapcsolatokat.

A gyűjteménydigitalizálás forrásai és technológiája

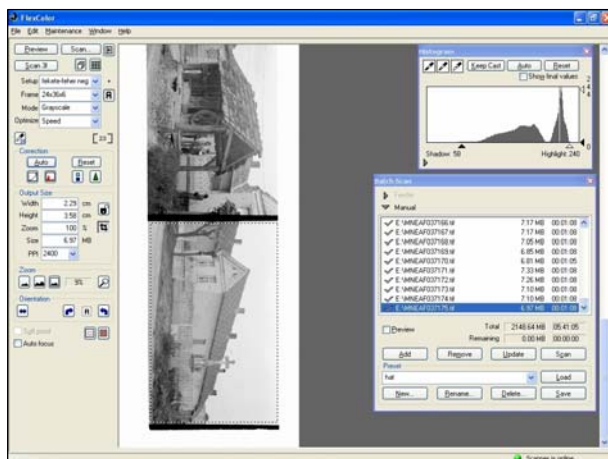
2003-ban és 2004-ben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától 30 millió, az akkori *Informatikai és Hírközlési Minisztériumtól* 50 + 10 millió forintot nyertünk pályázat útján digitalizálásra, két alkalommal pedig 5 millió forintot pályáztunk az internetes megjelenítésre. Ezen kívül a megvalósításhoz szükséges pénzügyi forrásokhoz komolyan hozzásegített három sikeres távmunka-pályázatunk, az első évben két távmunkás munkahelyre, 2004-ben három távmunkás munkahelyre, majd 2005-ben ismét három távmunkás munkahelyre. Mintegy 6 millió forint értékben kaptunk bérre és járulékokra támogatást, a másik felét pedig az intézmény saját erőforrásként tette hozzá.

Tendereztetést követően a rendelkezésre álló pénzeszközökből szolgáltató igénybevételével végeztük el a digitalizálás mintegy 70%-át. A nyertes pályázó a *Bull Magyarország* volt, s a keretszerződés alatt a vállalkozással problémamentesen alakult az együttműködés. Ennek azért volt jelentősége, mert magunknak kellett kialakítanunk a műtárgyakra vonatkozó digitalizálási technológiát. A ma már Európa-szerte ismert és elfogadott szabványok 2003-ban itthon még nem voltak ismertek vagy elterjedtek, s nem nyújthattak fogódzót, támpontot, hogy miképpen végezzük ezt a munkát. Nem volt olyan előképünk, amely a múzeumi területre mintaként szolgálhatott volna. Mindemellett a nagy kihívást az jelentette, hogy a 90 millió forint értékű digitalizálási projektet még a hazai vállalkozások, de különösen a közgyűjtemények esetében szokatlanul rövid idő alatt kellett megvalósítanunk. Végül olyan technológiát sikerült kidolgozni a magunk számára, amelyet más intézmények is hasznosítani tudnak hasonló digitalizálási programjaikban.

A digitalizálási projekt fontos tényezője volt a szoftver, az Ariadné/EMIR. Ez lehetővé tette ugyanis, hogy a múzeumi belső hálózaton meglévő adatbázisból generáljuk az interneten megjelenő digitális tartalmat. Gyakorlatilag egy munkafázis az adatrögzítés és adatbevitel, ami után már nem kell ismét bevinni a világhálón megjelenő adatokat. A digitalizálás teljes körű volt, nem válogattunk a leltározott tárgyak között, bár a digitalizálás menetrendjére prioritásokat határoztunk meg. A szoftver megfelelt az NKÖM 2002-ben kiadott, a muzeális intézményekre vonatkozó nyilvántartási szabályzata valamennyi feltételének. Ez a technológia lehetővé teszi az áttérést a leltározásban az elektronikus nyilvántartásra.

A tárgy vagy dokumentum digitalizálásánál a létrehozott fájlnev mindig tartalmazta az adott gyűjtemény nevének rövidítését – amely elfogadott a múzeumi nyilvántartások kezelésében –, és a leltári számot. A hagyományos leltári azonosítót megőriztük, ez a tárgyfotózásnál azonnali átnevezéssel valósult meg, és utána az adatbázisba való beolvasás már ennek alapján történt (2. ábra).

A digitális fotózásnál három képminőséget állítottunk elő. Az első a nyomdai megjelenítést A/4-es méretben lehetővé tévő 300-2400 dpi felbontásban, TIF formátumban. Ezt a képet archiváltuk DVD-ken és adatbázisszerveren. Az adatbázisba pedig 300 dpi-ben nézőképként és kutatói képként, képjavítást követően került be az anyag.

2. ábra Negatív digitalizálás és átnevezés

A gyűjteménydigitalizálás eredményei

A digitalizálási projekt kétségtelenül leglátványosabb eredménye a Néprajzi Látványtár volt. A tanulmányi gyűjtemény legfontosabb célja, hogy a tárgyat és a tárgyra vonatkozó információt egyaránt hozzáférhetővé tegye, s a tárgyak közvetlen megfigyelésére, a személyes megismerésre is lehetőséget teremtsen, házon belüli és házon kívüli kutatóknak egyaránt.

A Néprajzi Látványtár anyagán kívül műtárgyállományunk 11 000 tárgyát is lefényképeztük a következő módszerrel: 2003 és 2004 telén, a kiállítások zárva tartása alatt valamennyi akkori állandó kiállításunk enteriőrének összes tárgyát beszállítottuk a múzeum raktárába, ahol a tárgyfotót elkészítettük róluk, a legnagyobb bútoroktól a gyufásdoboz méretű darabokig bezárólag. A múzeum tavaszi nyitásának idejére, április elejére visszakerültek a tárgyak a kiállításokba. 2003 telén a kiállítási tárgyak 85%-át dolgoztuk fel, a munkát a következő télen fejeztük be. Ezután az új állandó kiállításaink, a Dél-Dunántúl és a Felföldi mezőváros tájegység 10 000 tárgyáról is elkészült a tárgyfotó. Ma a Skanzen honlapján az 53 000 leltározott darabot számláló műtárgygyűjteményünk mintegy 44 000 darabjáról olvasható szöveges információ, ezek 50%-a digitális képpel együtt szerepel.

A pályázati projekt lezárása után saját erőből, saját technikával és munkatársaink közreműködésével folyamatosan végezzük ezeket a feladatokat, és szakaszonként történik az újabban bekerült képanyag beolvasása. A Néprajzi Látványtárba került tárgyak szakmai revíziójára is sor került: ellenőriztük a tárgyra vonatkozó szöveges leírást, ha szük-

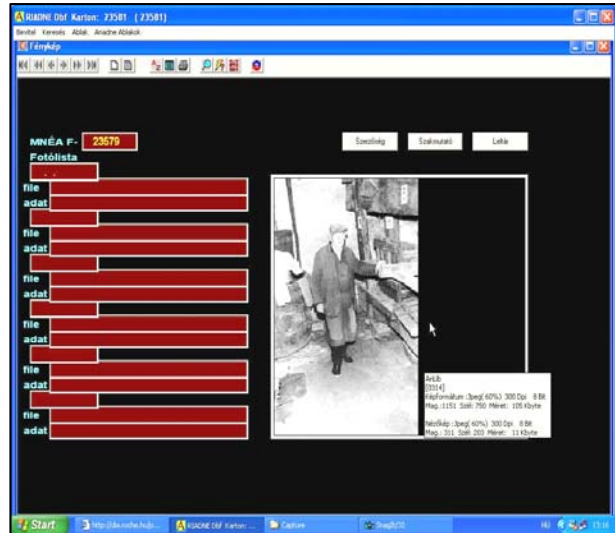
ség volt rá, módosítottuk, kiegészítettük, ezzel is bővítve az interneten megjelenő információs tartalmat. A múzeumi szakemberek előtt nem ismeretlen az olyan néprajzi leírókarton, amelyen mindössze annyi szerepel egy tárgyról, hogy *mángorló, fa, faragott, ép*, miközben ha a kezünkbe vesszük a darabot, láthatjuk, hogy évszámos, felirata van, esetleg különleges a faragása, és állapota sem csak egyetlen szóval írható le. Ha pusztán a húsz-harminc éve sebtében leírt szűkszavú információkat adjuk közre, bizony elég keveset közlünk a kutatóval. A hiányos leírásokat tehát folyamatosan kiegészítjük, pótoljuk, bár a múzeum jelenlegi feszített munkatempójával, és nagy arányú kiállítás-építő munkájával párhuzamosan 40 000 műtárgy szakmai revízióját csak hosszabb idő, néhány év alatt tudjuk elvégezni.

A műtárgygyűjtemény digitalizálásának első fázisa a kiállításokon jelenleg szereplő, és oda kerülő tárgyak digitális fotózása volt, *ami befejeződött, illetve folyamatosan zajlik*; a még raktárainkban őrzött darabok digitalizálása pedig éves munkatervünkben meghatározott arányban, évente 1000-2000 darab feldolgozását jelenti.

Mintegy 75 000 darabot számlál *Fotónegatív Gyűjteményünk* (a *Magyar Népi Építészeti Archívum Fotógyűjteménye*), ezt teljes egészében szkenneltük, a Bull Magyarország által nyújtott szolgáltatás keretében 2003 telén. Egy igen nagy teljesítményű szkennelőrrel, hétvégeken és két műszakban, reggel hat órától este tízig zajlott a feldolgozó munka. A szkennert gyártó cégnek feltűnt, hogy viszonylag gyakori volt a gép szervizigénye, de amikor megnézték a számlálóját, átértékeltek saját diaszkennelőrük teljesítőképességét. A gépet nem tervezték akkora igénybevételre, mint amire mi használtuk, hiszen műszakonként 7-800 felvételt digitalizáltunk. Lehet, hogy ma már létezik ennél nagyobb teljesítmény, de ez 2003-ban igazán kiugrónak számított. A munka kiegészült az anyag hiányjegyzékének elkészítésével, ami szintén a muzeológiai nyilvántartási munka egyik fehér foltjának számít. Színes diákat tartalmazó diagyűjteményünkben ugyanennek a projektnek a keretében 11 800 képet digitalizáltunk (3. ábra), itt a hiányjegyzékek mellett elvégeztük a diák keretekből való kiemelését, korszerű diatárolóban való elhelyezését, s magukat a diákat is elláttuk az egyedi azonosítást lehetővé tévő leltári számmal.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum archívumainak különálló egysége *Vargha László* népi építészeti hagyatéka, a *Magyar Népi Építészeti Gyűjtemény*.

17 000 darabos fotóanyagából 6 000 darabot digitalizáltunk, főként az 1930–1940-es években készült fényképeket. Ugyanennek a gyűjteménynek a *kéziratos anyagából*, *Vargha László* felméréseiből, 2006 végére mintegy 10 000 lap szkennelését végeztük el távmunkásaink bevonásával.

3. ábra Fénykép a fotónegatív-gyűjteményből

Épületdokumentációs gyűjteményünk 324 tételt számlál. Ez a nem túlságosan magas szám azonban 16 070 oldalt jelent. A múzeumba bekerült valamennyi objektumot, lakóházat, templomot, vagy éppen disznóólat különálló tételként archiválunk, és az egyes tételeken belül az adott épületre vonatkozó *minden dokumentációt elhelyezünk*: az adásvételi szerződéstől a bontás előtti felmérésig, a néprajzi újrakepítési javaslatig, kiviteli tervig, az újra felépítésre, a berendezésre és a hasznosításra vonatkozó dokumentumokig bezárólag. A gyakran nagyméretű, A/1-es, A/0-s térképeket, rajzokat, terveket a szolgáltató által a helyszínre telepített nagy teljesítményű szkennelőrrel archiváltuk. Ehhez komoly gyűjtemény-feldolgozó és -ellenőrző munkára is szükség volt, minden egyes lapot a szkennelés előtt pecsételünk és sorszámozunk kellett. Ezt a gyűjteményt teljes egészében digitalizáltuk, megtörtént a képek javítása, a kutatói és nézőképek legyártása, vízjelezése, valamint beolvasásuk az adatbázisba. Az anyag a múzeum belső hálózatán teljes egészében hozzáférhető. Múzeumunk jobb megismerését szolgálják a 1,5-2 perces, honlapunkról letölthető kisfilmek, amelyekből 148 készült el, s az egyes kiállítási épületeinket mutatják be zenével és szöveggel együtt.

2005–2006-ban egy teljesen új, kizárólag digitálisan létező gyűjteménnyel is gazdagodtunk. A

Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázati támogatásával vásároltunk meg a Kriza János Társaságtól egy 11 000 darabos fotógyűjteményt. Ezt az anyagot szintén a már ismertetett technológiával feldolgoztuk, és belső hálózatunkon hozzáférhetővé tettük. A kizárólag Erdélyben, nagyjából az 1970-es években készített, főként népi építészeti témájú fotósorozat, kisebb részben diaanyag jelentősen hozzájárul nagyszabású tervünk, az Erdélyi épületegyüttes muzeológiai előkészítéséhez.

Digitalizálási projektünkhöz szorosan kapcsolódik könyvtárunk fejlesztése, amelyet szintén saját erőből végzünk. Szakkönyvtárunk tizenöt ezres kötetszámaival – múzeumunk fiatal korának, és a korábbi évtizedek múzeumvezetési gyakorlatának köszönhetően – kicsinek számít a közgyűjtemények között. Ebben a helyzetben Csilléry Klára, a népi lakáskultúra és bűrtörténet jeles kutatója 7 000 kötetes könyvtárának megvásárlása jelentősen növelte könyvtárunk értékét. 2006-ban a korábban *Textarban* nyilvántartott könyvtári adatbázist felváltotta a *Szirén*, s ebben az adatbázisban már Csilléry Klára könyvanyagának adatai is hozzáférhetők, mind házon belül, mind az interneten, a Szirén egyesített keresőfelületén.

Gyűjteményeinkről teljes egészében az adatbázisainkból generálódnak az interneten megjelenített adatok, bár különálló szerveren tároljuk, s az internetszerverre szakaszosan töltjük fel őket. Az adatbázisban tárolt, de a muzeológiai feltáráshoz kötődő személyes adatok, valamint a nyilvántartásukhoz, raktári elhelyezésükhöz kötődő információk nem nyilvánosak, csak munkatársaink férhetnek hozzájuk a belső hálózaton. A honlapunkon megjelenített képek viszont letölthetők kutatási, oktatási és magáncélra, a szöveges adatok kimásolhatók Word szövegszerkesztőbe, ami megkönnyíti a külső kutatók számára a gyűjtemények darabjainak nemcsak megismerését, de tudományos publikációkban történő felhasználását is.

A digitalizálás első szakasza meglehetősen intenzív volt a pályázati források felhasználásával, külső szolgáltató bevonásával, de az intézmény kapuin belül történő munkával. Múzeumi tárgy és dokumentum nem került kapun kívülre még átmenetileg sem, saját munkatársak tevékenységének munkaidőben, és munkaidőn túl, valamint a távmunkások kapacitásainak igénybevételével. A jelenlegi fázisban megmaradt a távmunka és a saját kollégák munkája, külső forrás igénybevétele nélkül. Jelenleg a hardverháttér és a tároló-kapacitás még ele-

gendő, de az elképzelt fejlesztésekhez jelentős mértékű bővítés szükséges.

Jövőkép és perspektíva a múzeumi gyűjtemények digitális feldolgozásában – modern technológia az értékmegőrzés és érték közvetítés szolgálatában

Milyen jövőkép és perspektíva lehet a múzeumi digitalizálásban? Van-e bármilyen lehetőség a mai megszorító körülmények közepette, és ha igen, milyen?

Egy modern múzeumnak modern interpretálási módszereket és eljárásokat kell alkalmaznia. A digitalizálás gyűjteményfeltáró szerepe mellett állományvédelmi szerepet is betöltött. A közzététel – harmadik funkcióként – talán a legfontosabb. Az ICOM (*International Council of Museums = Múzeumok Nemzetközi Tanácsa*) deklarációja szerint a közzététel mint a múzeumok alapfeladata egyértelmű kötelezettség. A nyilvánosságra hozatal technológiája azonban az elmúlt évtizedben gyökeresen és rohamosan megváltozott. A múzeumnak ki kell lépnie az „elefántcsonttoronyból”, és arccal a látogató felé kell fordulnia a valóságban és virtuálisan egyaránt. A www.skansen.hu honlap látogatói számai erre a folyamatra vonatkozóan rendkívül tanulságos információt nyújtanak: 2003-ban 20 000, 2004-ben 40 000, 2005-ben 120 000, 2006 novemberéig 162 000 látogató tekintette meg digitális információinkat, ebből 55 000 a Néprajzi Látványtárat megtekintők száma.

A digitális közzététel legfontosabb alapelve számmunkra, hogy kutatási, oktatási és magáncélra nyilvános valamennyi, az internetre feltett gyűjteményünk, vagy gyűjteményrészünk, üzleti, illetve publikálási célra azonban engedély- és térítésköteles.

Az ismeretközvetítő szerep a Szabadtéri Néprajzi Múzeum feladati között még inkább meghatározóvá válik a jövőben, és ebben a digitalizált tartalmak alkalmazásának, használatának szerepe is folyamatosan nő. Gyakran kérdezik tőlünk, hogy ha ilyen sok tartalmat nyújtunk virtuálisan, akkor eljön-e hozzánk a látogató, ha mindent megtud rólunk odahaza, a fotelból. A válasz a kérdésre *igen*, ezt igazolják a látogatói kérdőíveink adatai. A napi internethasználatban az aktuális és praktikus információk, mint például: hogyan jutnak el a múzeumba, vagy éppen a látogatás-tervezők fontos szerepet játszanak. Emellett a múzeum „fedezd fel, próbáld ki, éld át” üzenete inspiráló a szemé-

lyes látogatásra is. Ezután következnek a kíváncsiskodó, kutató honlaplátogatók, és a digitalizált archívumok szerepe itt nő meg jelentősen az egyéni érdeklődés, az iskolai, egyetemi, főiskolai *diákfeladatok* és a tudományos kutatás szempontjából. A digitális tartalom ezáltal értékke és értékközvetítővé válik, így segíti a szemléletváltást a Skanzen egész küldetésével együtt.

Fontos tényező ebben a folyamatban, hogy a múzeumok és közgyűjtemények hagyományos értékgyűjtő és értékmegőrző szerepvállalása kiterjed a digitális tartalmak és a digitális szolgáltatás területére. A digitalizált gyűjtemények közzétételével olyan anyagok is bekerülnek a tudományos vérkeringésbe, amelyek a hagyományos technológia alkalmazásával nem, vagy csak korlátozott mértékben váltak volna ismertté. Ez egyrészt a tudományos feldolgozó munka számára is új, szinte korlátlan lehetőségek kapuját nyitja meg, másrészt az oktatás és az ismeretek közvetítése területén eddig ismeretlen források használatát teszi lehetővé a legszélesebb közönség számára. E folyamatok nyomán és eredményeként a közzétett digitális tartalom értékke és értékközvetítővé válik, így a múzeumok szerepét társadalmi szinten újraértelmező, komoly szemléletváltást segít elő.

A mai megnehezedett körülmények között nem könnyű a digitalizálási programot folytatni a magasra tett mércével. A gyors és látványos offenzíva helyett „a fontolva haladás” útján, saját erőből kell előre mennünk. Változatlanul hisszük, hogy pályázati forrásokkal fel tudjuk gyorsítani a folyamatot. Úgy véljük, hogy mindaz a tartalom, amelyet ezzel a sziszifuszi munkával honlapunk látogatóinak szolgáltatni tudunk, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum kultúrában elfoglalt helyét fogja erősíteni.

Irodalom

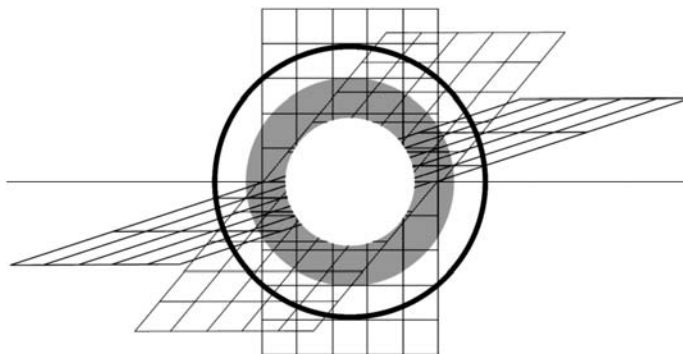
- CSERI Miklós–FÜZES Endre: A szabadtéri múzeumok szerepe és lehetőségei a változó világban. = Ház és Ember, 16. sz. 2003. p. 5–14.
- FEJŐS Zoltán: Tárgyfordítások. Néprajzi múzeumi tanulmányok. Budapest, 2003.
- FEJŐS Zoltán: Útmutató néprajzi gyűjtemények értelmezésére. = A Néprajzi Múzeum gyűjteményei. Budapest, 2000. p. 9–49.
- T. BERECKZI Ibolya: A 20. század üzenete – a közel-múlt jövője a múzeumokban. = MaDok-füzetek 1. sz. 2003. p. 45–51.
- T. BERECKZI Ibolya: Néprajzi Látványtár a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Tanulmányi raktár a muzeológia szolgálatában. An Ethnographic Model Collection at the Opain-Air Ethnographic Museum in the Service of Museology. = Magyar Múzeumok, 2005. 2. sz. p. 33–36.
- T. BERECKZI Ibolya: A Néprajzi Látványtár és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum digitalizálási programja. = Néprajzi Értesítő, 86. köt. 2004. p. 9–24.
- T. BERECKZI Ibolya–CSERI Miklós: A Szabadtéri Néprajzi Múzeum digitalizálási koncepciója. 2003. Kézirat.
- VÖLKER, Angela: Studiensammlung und depot des MAK in Wien. In das Museumsdepot. Grundlagen – Erfahrungen – Beispiele. MuseumsBausteine, Band 4. München, Weltkunst Verlag, 1998. p. 167–170.

Beérkezett: 2007. II. 1-jén.

T. Bereczki Ibolya

a Szabadtéri Néprajzi Múzeum
főigazgató-helyettese
E-mail: ibo@sznm.hu

Bánki Zsolt István

Digitális múzeum

Egységes múzeumi elektronikus szolgáltatási környezet kialakítása a Petőfi Irodalmi Múzeumban

Az információtechnológiai eszközpark folyamatos fejlődése új feladatok elé állítja a kulturális örökség megőrzésével és közvetítésével foglalkozó intézményeket. Ezek a változások egyaránt kihívásokat jelentenek a közgyűjteményi szféra különböző intézménytípusai számára. A tanulmány egy múzeumi példán keresztül azt kívánja szemléltetni, hogy a múzeumok mint információközvetítéssel foglalkozó intézmények, milyen releváns utat választhatnak elektronikus szolgáltatásaik koherens rendszerré szervezésére.

Digitális tartalmak publikálása a könyvtárakban és a múzeumokban

A „*digital library*” fogalma a könyvtári világban mára általánosan ismert, jelentősége elfogadott. A nyomtatott formátumban létező tartalmak elektronikus úton való hozzáférhetővé tétele immár kiemelt európai uniós projektként kap prioritást az *European Digital Library* tervezésének és megvalósításának folyamatában. Ezen a területen már olyan létező szolgáltatásoknak, projekteknek is hasznélvezői lehetünk, mint például a *TEL (The European Library)*, az európai nemzeti könyvtárak virtuális katalógusa, a *MICHAEL (Multilingual Inventory of Cultural Heritage in Europe)*, vagy a *MINERVA*.

A digitális tartalmak publikálásának folyamatában első lépésként az elektronikus katalógusok közléte, és a metaadatok közös kereshetősége, elérhetősége valósult meg; a nagy tömegű digitalizáció térnyerésével lehetővé válik a dokumentumok teljes körű tartalmi szolgáltatása. Ezt a fejlődést a könyvtári munkafolyamatok magas színvonalú szabványosítása alapozta meg, és tette lehetővé, a dokumentum-feltárástól kezdve az adatcsere-formátumokon át a könyvtárakban használt informatikai rendszerek nemzetközi szabványokon alapuló kommunikációs képességéig.

A digitális tartalomszolgáltatás másik oldala a technológiai feltételrendszer: a *know-how*, amely előállítja a digitális objektumokat, és megteremti az informatikai közvetítő környezetet. Kiemelt példaként említem a digitalizáció rohamos fejlődését mind a hardvereszközök, mind a kép- és

hangmanipulációra alkalmas szoftverek, valamint a szövegfelismerés terén. Ez utóbbival a jelen tanulmány nem kíván foglalkozni.

Fel kell tennünk a kérdést, hogy mi a helyzet a közgyűjteményi szféra másik nagy szegmense, a múzeumok területén, és szomorúan kell megállapítanunk, hogy a feldolgozásban, a szabványosításban, a digitalizációban, illetve az elektronikus szolgáltatásokban egyaránt jelentős lemaradás mutatkozik. Ma még nem tekinthetjük általánosnak, hogy a múzeumi gyűjtemények nyilvántartása, feltárása számítógépes adatbázisban történik, a gyűjteményi katalógusok publikus része kutatható az interneten, illetve a múzeumi dokumentumok digitális formában tekinthetők meg.

Hiányoznak az átfogó európai, vagy világméretű múzeumi informatikai projektek, szabványok, virtuális katalógusok. A többnyire nemzeti szabványosítási törekvések közül érdemes kiemelni az Egyesült Királyság *Museums, Libraries and Archives Council (MLA)* nevű társaságának tevékenységét, amely honlapján elérhetővé teszi a vonatkozó múzeumi szabványokat. A helyzetre jellemző azonban, hogy a nagy nemzetközi elismertségnek örvendő *International Council of Museums (ICOM)* honlapján fel vannak tüntetve a szakági szabványok is, de a tartalmak jelentős mértékben hiányoznak az ugrópontok mögül. Ugyanakkor, az említett oldalakon publikált források döntő többsége nem informatikai jellegű szabályozást közöl, hanem a múzeumi akkreditációra és a dokumentumok, objektumok feltárására vonatkozik. Kivételt jelent a *Library of Congress* oldalán ismertetett *Consortium for the Computer Interchange of Museum Information*

(CIMI) kezdeményezés, amely a Z39.50 protokoll kiterjesztése a digitális múzeumi információkra. Sajnos a CIMI-re vonatkozó információk nem naprakészek, nehéz felmérni, hogy az egykori kutatási projekt eredményei mennyire terjedtek el, mennyire alkalmazták őket a gyakorlatban. A megvalósulással kapcsolatban erős kételyeket támaszt, hogy a *www.cimi.org* tartósan elérhető-e.

Mi lehet az oka ennek az ellentmondásos helyzetnek? Mi a magyarázata a két nagy közgyűjteménytípus ennyire különböző feltárási és informatikai állapotának? A válasz keresésekor bizonyára vissza kell nyúlni ahhoz a szemléletbeli különbséghez, amely az eltérő gondolkodásmód gyökere lehet. A közkönyvtár fogalmának és filozófiájának lényege a nyilvános, szolgáltató jelleg, amely a könyvtárakat mindig aktív, kezdeményező lépéskényszerbe hozta az információközvetítés terén. Ezzel szemben a múzeumok a kulturális javak megőrzésére, védelmére, a tudományos szféra kiszolgálására, és passzív tablószerű kiállításokon keresztüli kommunikációra rendezkedtek be. Rendkívül lényeges különbség a két intézménytípus között, hogy míg a könyvtári gyűjtemények döntően sokszorosított, könnyen reprodukálható dokumentumokat gyűjtenek és szolgáltatnak, addig a múzeumi objektumok egyediek, nem többszörözhetők, nem kereskedelmi forgalom céljára készültek, ennél fogva különleges fizikai és szellemi védettséget kívánnak meg. Bizonyos esetekben a nyilvánosságra hozatalt befolyásoló tényezőnek tekinthető az a hozzáadott szellemi érték is, amely az adott objektum feltáráshoz kapcsolódó kutatói tevékenységből származó tulajdonjog. Mindezek alapján érthetővé válik, hogy miért érkezett meg lassabban az információs társadalom kihívása a múzeumok falai közé, miért ütköztek az új lehetőségek és elvárások nagyobb ellenállásba. Nyilvánvaló, hogy a szemléletváltás szükségessége, a megváltozott környezet pozitív inspirációi megszólították a múzeumokat, és a sajátos szakmai helyzetnek megfelelő válaszok megfogalmazására készítettek.

Az eddigiekben összehasonlított könyvtárak és múzeumok mellé kívánczogna a harmadik közgyűjteménytípus helyzetének bemutatása is. Örömteli lenne hivatott szerző írását olvasni a levéltárak informatikai állapotáról és fejlesztéséről.

A következőkben a *Petőfi Irodalmi Múzeumban (PIM)* megvalósult és folyamatban lévő fejlesztéseken keresztül kívánom bemutatni az ismertetett problémákra adható válaszok egyikét.

Célok

A PIM informatikai fejlesztéseinek kezdetei az 1990-es évek közepéig nyúlnak vissza. A hardverkörnyezet beszerzése, a hálózat kiépítésének kezdeti lépései és az első adatbázisok fejlesztése jellemzően nem informatikus szakemberek vezetésével, hanem nyitott és ambiciózus autodidakta muzeológusok közreműködésével és irányításával jöttek létre. Az akkor kialakult informatikai infrastruktúra és koncepció közel egy évtizeden keresztül változatlan maradt, és csak mennyiségi gyarapodáson esett keresztül a PC-k, a hálózati végpontok és az adatbázisrekordok számát tekintve.

A 2005-ben kinevezett új múzeumi menedzsment alapvető szemléletbeli változásokat határozott el az informatikában. Önálló, humán informatikus vezetésével működő informatikai csoport létrehozásáról döntött, és elkötelezte magát az egységes informatikai rendszer kiépítésére. E rendszer komponenseiként a következő elemeket határoztuk meg:

- *Integrált rendszer bevezetése*; az elszigetelten épülő kis adatbázisok konvertálása a leendő rendszerbe. A feldolgozó munkát ebben a rendszerben kell végezni, szabványos technikai és feldolgozó környezetben, a szükséges inputok és outputok alkalmazásával, a hazai és nemzetközi szabványokkal kompatibilis feldolgozó szabályzatok kidolgozásával.
- *A PIM webes megjelenése* mind tartalmában, mind funkcionalitásában és technikai megvalósításában megújulásra szorult. Olyan egységes szolgáltatási környezetet kellett kialakítani, amely a portáltechnológiára alapozva egyesíti és publikálja a PIM tartalmait a távoli, a helyi és a belső felhasználók számára, megoldva a jogosultság szerinti hozzáférést is.
- Előrelépés a *digitális kultúra* jelentős elterjesztésében. Megfelelő körültekintéssel, odafigyelve az állományvédelmi szempontokra, szükség van a teljes állomány digitalizálására, beleértve a kéziratokat, hangzó anyagokat, mozgóképeket, képzőművészeti alkotásokat és a relikviákat.
- Szükséges, hogy olyan *terminálok álljanak a kutatók rendelkezésére*, amelyeken keresztül

teljes körűen elérhetik a PIM elektronikus szolgáltatásait, távoli dedikált adatbázisokat, illetve irodai szoftvereket használhassanak kutatói munkájukhoz.

- A fizikailag megépített *kiállítások informatikai támogatása* is jelentős feladat, valamint virtuális kiállítások alkotásával kívánjuk kihasználni az új infokommunikációs csatorna adta lehetőséget.

Feltételrendszer

Az informatikai rendszer állapota

Megítélésem szerint az új informatikai rendszer kiépítésének kezdetén a múzeum felszereltsége hazai viszonylatban nem minősült rossznak, de a kitűzött célok eléréséhez mégis elavultnak volt tekinthető. Az internetkapcsolat 4Mbit ADSL, feltöltése 512 kb/sec. A régi *www.pim.hu* hagyományos php¹ alapú weblapként működött, és csak nagyon kevés weboldalt szolgáltatott. A múzeumban 16 publikált, egymástól elszigetelten épített Access adatbázis működött. Ezekben az adatbázisokban épültek a gyűjteményi katalógusok és az irodalomtudományi alap kutatások háttérbázisának számító adattárak, repertóriumok, elektronikus bibliográfiák. Az adatbázisok adatait php tette kereshetővé a weben. Szerverparkunk: a web- és a fájlserver 2005-ben 5 évesek, elavultak, a *PimMédia* szolgáltatásunk szervere 3 évnél idősebb. Az asztali gépek 80%-a 3–5 éves, a monitorok legalább 60%-a elavult. A digitalizációra jellemzően azt mondhatjuk, hogy döntően eseti módon valósult meg, és csak a kéziratárban zajlott tervszerű archiválási célú digitalizációs tevékenység.

Fejlesztések

Az új rendszer kiépítését a prioritásokat meghatározó tervezési fázis előzte meg. Szoftveres, illetve szolgáltatási területen két kiemelt projektet határoztunk meg: az új portált, és az integrált rendszer bevezetését. Ezeknek a fejlesztéseknek a hardverkörnyezetet illetően az alábbi feltételei voltak:

- új web-, illetve adatbázisszervert szereztünk be;
- vékonykliens² rendszert alakítottunk ki *Linux* operációs rendszerkörnyezetben az integrált rendszer munkaállomásai számára; megteremtettük a szükséges szerverhátteret, és így első lépésként kb. húsz régi, elavult gépet lehet

használatban tartani úgy, hogy jelentősen emelkedik a munkavégzés színvonala; mivel nagy mennyiségű adat átvitelére alkalmas sáv szélességet kellett megteremteni, optikai kábelt vezetünk be az *ELTE*-vel együttműködésben, és így ma 100 MBit/sec áll rendelkezésünkre.

A kiemelték mellett a többi területen is történt előrelépés:

- A múzeum könyvtárának olvasótermét az összes gyűjtemény kutatóhelyévé fejlesztjük. Ennek keretében három kutatói munkaállomást létesítettünk, amelyeken elérhetőek lesznek: a PIM integrált rendszere, azok a távoli online, illetve helyi offline adatbázisok, amelyeket szolgáltatunk, a Médiatár hangzó és mozgóképanyagai, valamint internetkapcsolatot és irodai szoftvereket bocsátunk rendelkezésre. A munkaállomások egyikét a feltételeknek megfelelően, speciálisan NAVA, illetve OSZK pontként üzemeltetjük. Az olvasóteremben a saját lappal érkező kutatók *wifin* keresztül érhetik el szolgáltatásainkat.
- Lehetőségünk nyílt a *kiállítások informatikai ellátására vonatkozó akadálymentesítési projektben* is részt venni. Ennek keretében AudioGuide, eGuide (<http://www.lapoda.hu/eguide/index.html>) rendszereket szereztünk be, és nyújtottunk halláskárosult látogatóink rendelkezésére, amelyek használatával a kiállítások hangzó tárlatvezetéseit hallókészülékeikhez hangolva élvezhetik. E fejlesztési terület részeként új *grafikai munkaállomások* beszerzésére is sort kerítettünk.

Az informatikai rendszer kiemelt projektjei

Portál

A PIM új portálja 2006 szeptemberében, fél éves fejlesztőmunka eredményeképpen indult el. Az információs interfész feladata, hogy a heterogén használati lehetőségeket egyetlen, differenciált, biztonságos rendszerbe szervezve segítse a látogatók eligazodását a különböző felhasználási céloknak megfelelően. A rendszerbe szervezés

¹ A PHP elterjedt nyílt forráskódú szerveroldali programozási nyelv.

² A vékonykliens-technológia lényege, hogy a szerverre koncentrálódik minden feladat elvégzése, a felhasználói oldalról indított műveletek is a szerveren futnak.

előnyei a felhasználó számára: a releváns információk könnyebb megtalálása, a rendszerbe integrált eszközök közvetlen használata.

A portál egységes infokommunikációs környezetet teremtett, így a PIM saját tartalmait, illetve a preferált távoli adatforrásokat korszerű eszközzel, rugalmas környezetben tudjuk szolgáltatni a széles felhasználói körnek, a tudományos szféra szereplőinek és az intézmény munkatársainak.

A *www.pim.hu* a múzeumhoz kötődő társportálok találkozási pontja. Azonos szerkesztőségi rendszerben építjük és szolgáltatjuk a magyar irodalom hangzó, többnyelvű gyűjteményét a *www.pimmedia.hu*-t, a múzeum gyerekeknek és pedagógusoknak szóló honlapját a *PIMKÓ*-t, és a *Digitális Irodalmi Akadémia* portálját.

A portál megvalósítja a Petőfi Irodalmi Múzeum internetes megjelenését, tartalmainak publikálását a weben, és széles körű kapcsolódási pontokat létesít a vonatkozó webhelyekkel és adatbázisokkal. Rugalmas kommunikációs eszközöket nyújt, így a felhasználók virtuálisan részeseivé válnak a PIM által közvetített irodalmi tudás-kincsnek.

A projekt eredményei

Az új *www.pim.hu* a *Magyar Tartalomipari Szövetség* „eFestival 2006”-os versenyének díjnyertese lett a „Magyar kulturális örökség digitális megőrzése” kategóriában. A szakértői elismerés mellett fontos eredménynek könyvelhetjük el, hogy a portál statisztikai adatai szerint az új, korszerű szolgáltatás tartósan több száz százalékos látogatottsági növekedést jelent. Ezt a tényt bizonyító erejűnek tekintjük az informatikai eszközök kultúrák közvetítésben betöltött szerepének megítélésében.

Virtuális kiállítás

A portál olyan eszközzel rendelkezik, amelyek felhasználásával egyszerűen hozhatók létre virtuális kiállítások, valamint a múzeum digitális képi, hang- és mozgókép-objektumai közvetlenül szolgáltatathatók. Kétféle típusú virtuális kiállítás hozható létre:

- csak a portálon megvalósuló, a múzeumban fizikai valóságában soha nem létező kiállítás;
- a múzeumban megépített, látogatható kiállítások virtuális változatai; e produktumoknak a kiállítások idején ajánló, bezárásuk után archivá-

ló szerepe is van az önálló ismeretközvetítésen túl. A koncepció jelenleg legreprezentatívabb megvalósulása a *Gond és hitvallás* című, az 1956-os forradalomnak és szabadságharcnak emléket állító kiállítás virtuális adaptációja.

Integrált rendszer

Napjaink eszközeit és elvárásait tekintve abszurd helyzetnek tekinthető, hogy egy intézmény, sokszor azonos típusú adatokból (bibliográfiai rekordok, ill. besorolási rekordok), egymástól függetlenül, közösen nem kereshető, az egységesítés minimumát nélkülöző adatbázisok sokféleségét építse. Nyilvánvaló volt tehát, hogy az egyébként alapfeladatként kötelezően meghatározott és szakmailag magas színvonalú forrásokat egyetlen rendszerbe kell szerveznünk, és a munkafolyamatok ésszerűsítése, korszerűsítése tekintetében is magasabb szintre kell lépni az integrált rendszer modularitásában (gyarapítás, kölcsönzés, OPAC stb.) megjelenő területek gépesítésével.

A leendő rendszerrel kapcsolatosan a következő célokat fogalmaztuk meg:

- épüljön általánosan elfogadott szoftveralapokra;
- rendelkezzen szabványos inputtal, outputtal, adatcsere-formátummal;
- tegyen lehetővé távoli lekérdezhetőséget, mind célpontként, mind kiindulópontként;
- álljon mögötte biztos disztribúció, folyamatos fejlesztés;
- legyen alkalmazható múzeumi környezetre;
- legyen moduláris felépítésű;
- nyújtson költséghatékony megoldást.

Szabványosítási környezet

A rendszer kiválasztásakor kitüntetett súllyal esett latba a magyar és nemzetközi szabványok alkalmazásának szempontja. Írásom elején már kitértem a múzeumi szakmában tapasztalható szabványosítási hiányosságokra. Ezen a helyzeten a PIM saját működésében változtat, és következetesen alkalmazni kívánja azokat a megoldásokat, amelyek lehetővé teszik, hogy bekapcsolódjunk a hazai és nemzetközi informatikai vérkeringésbe. Megítélésünk szerint a nem szabványokat alkalmazó megoldások „informatikai zárványokká” válnak, és hosszú távon életképtelenek. Sajnálatos módon ez a szemlélet még a nagy támogatottságot élvező fejlesztéseknél sem kap kellő hangsúlyt a mai magyar múzeumi informatikában.

A szabványosítás körei:

- informatikai szabványok (xml, sql stb.);
- könyvtári, múzeumi szabványok, szabályzatok (vonatkozó MSZ-ISO szabványok, KSZ szabályzatok, ill. 20/2002. NKÖM rendelet);
- adatcsere-formátumok (MARC Bibliographic, Authority, Classification);
- kommunikációs szabványok (OAI-PMH, Z39.50, Computer Interchange of Museum Information =CIMI).

A szabványosítási körök közül a másodikra tekintve világosan kell látni, hogy míg a könyvtári világban rengeteg jól kidolgozott szabvány, illetve szabályzat létezik, amelyek felölelik a könyvtári formai és tartalmi feltáró tevékenység egészét, addig múzeumi viszonylatban a könyvtári szabványok szofisztikáltságával köszönő viszonyban sem lévő 20/2002. NKÖM rendelet az egyetlen vonatkozó dokumentum. Ez a rendelet a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatára vonatkozik, és magában foglalja a múzeumi informatikai rendszerekkel szembeni elvárásokat is. Szemléletében azonban hagyományos papíralapú nyilvántartásban, feldolgozásban gondolkodó felfogást tükröz, és nem részesíti előnyben, nem

szorgalmazza az informatikai eszközökkel végzett munkát. Megállapításom igazolására idézem a rendelet sorait, amelyek a számítógépes feldolgozást csupán mintegy megengedően említi. „A muzeális intézményben őrzött kulturális javak nyilvántartása számítógépes adatrögzítéssel és adattárolással, valamint a számítógépes adatbázisból előállított, kinyomtatott, ... alapleltárak, valamint ... alkalmanként kinyomtatható leírókartonok segítségével is történhet.” Mindezekkel együtt ez a rendelet írja elő azokat a feltételeket, amelyeknek egy múzeumi rendszernek az akkreditációhoz meg kell felelnie.

A szoftver kiválasztásakor fogalmazódott meg az a cél, hogy a leendő rendszer egyszerre feleljen meg a rendelet előírásainak, és alkalmazza azokat már létező szabványos környezetben. Ezt a célt a konverziós folyamat során megvalósítottuk. A 20/2002. NKÖM rendelet által előírt adatelemeket megfeleltettük a PIM adatbázisaiban előforduló mezőknek, illetve szabványos MARC hívőjeleknek. Így létrejött egyfajta szabványosítási 20/2002. NKÖM–PIM–MARC konkordancia, amely mintául szolgálhat a további múzeumi szabványosítási folyamat számára (1. táblázat).

1. táblázat

NKÖM–PIM–HUNMARC megfeleltetés

NKÖM megnevezés	PIM megnevezés	HUNMARC megnevezés	HUNMARC hívőjel
Intézmény neve	Múzeum Tartalma: Petőfi Irodalmi Múzeum	Lelőhely	850 ## \$a és 852 ## \$a
Szervezeti egység / gyűjtemény	Osztály / gyűjtemény. Tartalma: Relikvia esetén: Művészeti és Relikviatár / Relikvia gyűjtemény Fotó esetén: Művészeti és Relikviatár / Fotógyűjtemény Műtárgy esetén: Művészeti és Relikviatár / Képzőművészeti gyűjtemény	Elhelyezés – kisebb egység vagy gyűjtemény	852 ## \$b
Készítő / Alkotó	Művész neve Reprodukció készítője	Személynév – főtétele	100 10
Műtárgy címe	Műtárgy címe (Tárgynév)	Cím és szerzőségi közlés	245 00
Keletkezés / Készítés helye	Keletkezési hely	Megjelenés – megjelenés helye	260 ## \$a
Kor / keletkezés, készítés ideje / Felvétel ideje	Keletkezési idő (szótár)	Megjelenés – megjelenés éve	260 ## \$c
Lelőhely / Gyűjtőhely			260## \$a
Méret, terjedelem Több mező! Magasság Szélesség Hosszúság Átmérő	Méret	Terjedelem/Fizikai jellemzők – méret	300##\$c Szét kell bontani négy 900-asra, és konverzió (export) esetén a 300 ## \$c-be konvertáltatni a megfelelő prefixummal.

Könyvtári integrált rendszer múzeumi alkalmazása

Többhónapos tesztidőszak után a kiválasztott integrált rendszer a *HunTéka* lett. A döntést a következőkben felsorolt érvek mellett a múzeum gyűjteményének az a különlegessége is indokolja, hogy az irodalmi muzeológia gyűjtőköre jelentős mértékben könyvtári típusú dokumentumokból áll.

A HunTéka általános jellemzői:

- technológia: Linux szerver, Java kliens;
- informatikai szabványok: SQL, XML;
- adatcsere, kommunikációs szabványok: HUN-MARC, Z39.50;
- OAI-PMH;
- költségkímélő megoldások: PostgreSQL adatbázis-kezelő, Linux;
- osztott katalogizálásra alkalmas;
- modulok: OPAC, katalogizálás, kölcsönzés, folyóirat-kezelés, gyarapítás, elektronikus könyvtár;
- múzeumi modul.

Döntő szempontnak tekintettük, hogy a HunTéka alkalmas-e a múzeum jelenlegi adatbázisainak adatvesztés nélküli konverziójára, a széttagság megszüntetésére, a 20/2002. NKÖM rendeletben foglaltak megvalósítására, felhasználóbarát grafikus munkakörnyezet kialakítására, valamint a múzeum digitális tartalmainak automatizált kezelésére, s arra, hogy megfeleljen az akkreditált múzeumi rendszer követelményeinek.

Nyilvánvaló, hogy a HunTéka még jelentős fejlesztés előtt áll ahhoz, hogy múzeumi környezetben is megállja a helyét. Az *MTA SZTAKI* mint a rendszer fejlesztője vállalta, hogy – a PIM és az érvényes NKÖM (OKM) rendelet előírásainak megfelelően – a HunTéka rendszerben:

- létrehozza az ún. múzeumi modult;
- testre szabja a rendszert: múzeumi katalogizálási, valamint a PIM jelenlegi adatbázisaihoz tartozó speciális űrlapokat alakít ki;
- a digitális objektumokat, anyagokat központi szerveren kezeli;
- a digitális objektumokhoz jogosultsági szintek beállítását teszi lehetővé;
- a digitális objektumokat vizuálisan megjeleníti a kliensfelületen és az OPAC-ban;
- megoldja a gyűjteményenkénti felhasználói jogok kezelését;
- gyűjteményenkénti önálló keresési lehetőséget tesz lehetővé;

- kereshetővé teszi a besorolási rekordokat, és a találati halmazt megjeleníti a kliensfelületen és az OPAC-ban;
- lehetővé teszi a gyűjteményenkénti adatmező-konfigurációt az OPAC-ban;
- elkészíti az NKÖM-rendelet előírásainak megfelelő nyomtatott outputokat (riportok), és integrálja a HunTéka rendszerbe.

A PIM-nek mindezekkel akkreditációra alkalmas rendszere lesz, a hazai múzeumok között elsőként alkalmazva olyan megoldást, amely együtt kezeli a könyvtári és a múzeumi dokumentumokat és objektumokat, valamint a rendszer modularitásának köszönhetően teljes körűen gépesíti a munkafolyamatokat, beleértve a mozgatósi (kiállítási) dokumentációt és a webes publikációt is.

Külön jelentőséget ad a létrejött rendszernek, hogy az egyes adattári jellegű adatbázisok egyesítése révén Magyarország legnagyobb besorolási állománya jött létre, mintegy 500 000 név típusú authority rekorddal.

A rendszer fontos jellemzője, hogy az OAI-PMH alkalmazásával a PIM HunTéka adatbázisa aratható, vagyis az adatok elérhetők lehetnek olyan közös keresők számára, mint a Nemzeti Digitális Adattár. Törekvéseink között szerepel, hogy a HunTéka fejlesztőit olyan megoldás irányába inspiráljuk, amely a metaadatokat a mély webből a surface-web szintjére emeli, és indexelhetővé teszi a nagy keresők számára.

Komponensek összekapcsolása

Ahhoz, hogy egységes rendszerről beszéljünk, és a gyakorlatban megvalósítsuk a digitális múzeum fogalmát, az egyes komponensek közötti integrációt is létre kell hozni. Ez a kapcsolódási pont a portál funkcionális keretei között jön létre. A portál alapvető információs fókusz szerepét, amelyen keresztül kapcsolatot létesít a felhasználói igények és a múzeum élete között, kiegészítjük az OPAC funkciójának beépítésével, így hozzáadott értéként egy környezetben található meg a kiállításokról, rendezvényekről, kiadványokról közreadott információk az adatbázisokban feldolgozott források metaadataival, digitális objektumokkal és távoli adatbázis-tartalmakkal. Ez a funkcionális sokféleség egységes környezetet teremt a kutatói igénnyel fellépő felhasználók és a múzeum hagyományos szolgáltatásait keresők között.

A portálnak saját keresőmotorja van, amely egyaránt nyújt keresési lehetőséget a portál saját tartalmaiban, a HunTékában, és távoli forrásokban, és a találati halmazt saját környezetében, de a találati források szerinti csoportosításban közli. Így a felhasználó egy pontból tudja áttekinteni az eredményhalmazt, és tetszés szerint tud továbblépni a kívánt irányba.

A digitális múzeum építésének jövője

Az eddigi folyamatok és eredmények már megmutatták a múzeum dolgozóinak és a felhasználóknak is, hogy szükséges és érdemes az információs technológia eszközeivel a kommunikáció új útját választani. A digitális múzeum „épülete” természetesen még nincs kész, de komponensei már működnek, és újabb elemekkel gazdagodnak. 2007 őszén indul az integrált rendszer, a portálba épített OPAC, és a mainál összetettebb élményt nyújtó virtuális kiállítás-készítő szoftver. Mire a ma tervbe vett elemek elkészülnek, bizonyosan új lehetőségek születnek, új megoldások és szolgáltatások kialakításán fogjuk törni a fejünket.

Irodalom

BÁNKI Zsolt István: Szabványos technológiai megoldások múzeumi környezetben – a Petőfi Irodalmi

Múzeum új informatikai rendszere. <http://vod.niif.hu/index.php?lg=hu&mn=archive&eid=61&sm=listevent&secid=94>

BÁNKI Zsolt István–LENGYEL Mónika–TÓTH Kornél: „Ablak” a múzeumokra: a Petőfi Irodalmi Múzeum speciális adattárai a HunTékában. <http://vod.niif.hu/index.php?lg=hu&mn=archive&eid=61&sm=listevent&secid=94>

Consortium for the Computer Interchange of Museum Information.

<http://www.loc.gov/z3950/agency/profiles/cimi2.html>

International Council of Museums. <http://icom.museum/>
MUNKÁCSY Gyula–RAJCSY Miklós–REZI KATÓ Gábor–T. BÍRÓ Katalin: Ajánlás a múzeumi számítógépes rendszerek működtetésének ügyrendjéhez. = Múzeumi Közlemények, 2006. 1. sz. p. 50–65.

Museums, Libraries and Archives Council – MLA. www.mla.gov.uk

A nemzeti kulturális örökség miniszterének 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelete a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról. <http://infosz.nhmu.hu/20-2002nkomrendelet.html>

Beérkezett: 2007. VII. 29-én.

Bánki Zsolt István

a Petőfi Irodalmi Múzeum
Könyvtár és Médiatár
főosztályvezetője.
E-mail: banki@pim.hu

Versenyképes ország – versenyképes könyvtárosokkal

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) – a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával – az egész országot és az egész könyvtáros szakmát átfogó projekt megvalósítását határozta el. A projekt címe: Versenyképes ország – versenyképes könyvtárosokkal. Célja elősegíteni a könyvtáros kompetenciák fejlesztését, alkalmassá tenni a könyvtárosok személyiségét arra, hogy megfeleljenek a legkorszerűbb szolgáltatási (különösen információsztáratási) kihívásoknak, ezzel hozzájárulni a könyvtáros szakma európai színvonalú hazai műveléséhez.

A projekt megvalósítását az MKE elnöksége egy rendezvénysorozat keretében képzelte el, 2007–2008 folyamán.

- A programot nyitókonferenciával indítjuk, melyet szeptember első felében, az OSZK konferenciatermében tartunk meg. Itt a főbb témák, keretek felvázolására kerül sor, a szervezetek – a beleértve a határon túliakat is – képviselőinek, és más meghívott vendégeknek a részvételével.
- A könyvtárosok, a szakma szélesebb rétegeinek megszólítása és bevonása fórumosorozat, úgynevezett „roadshow”-k keretében történik, ahogy tettük ezt már a pályakép és az etikai kódex esetében is. Hat helyszínt jelöltünk meg erre az országban: Kaposvárt, Győrt a Dunántúlon, Miskolcot az északi országrészben, Békéscsabát, Debrecent az Alföldön, Gödöllőt középen. A részletes tematikát az elnökség még alakítja, és szeptemberben kezdődik meg a tényleges szervezés. A roadshow-k tervezett időpontja 2007. november–2008. április, egy-egy helyszínen két nap. A rendezvényekre a környékbeli könyvtárosokon kívül az oda kapcsolódó vagy az adott könyvtárral intenzív kapcsolatot ápoló határon túli magyar könyvtárosok is meghívást kapnak.
- A projekt zárása a roadshow-k tanulságait feldolgozó reprezentatív konferencia megrendezésével, illetve az elkészült szakmai anyagok publikálásával történik meg, a tervek szerint 2008 júniusában–júliusában.

Eredményként azt várjuk, hogy a könyvtárosok kapcsolatépítő és szolgáltató kompetenciája növekszik, korszerűsödik, a könyvtári szolgáltatások társadalmi presztízse, megítélése javul, s maguk a könyvtárosok is mindinkább elfogadják, hogy a szolgáltatások versenyében, a szükséges források megszerzésében versenyezniük kell – ezáltal lesz az általuk nyújtott szolgáltatás is versenyképes.

A nyitó konferenciára 2007. szeptember 12-én került sor. További információk: <http://www.mke.oszk.hu/programok/>

<http://www.mke.oszk.hu/programok/versenykepes.html/>

Emerald – celebrating 40 years in publishing!

Established in 1967, Emerald Group Publishing Limited has supported the needs of librarians and information professionals world-wide for over 40 years...

www.emeraldinsight.com

Emerald Management Xtra

Emerald Management Xtra, the essential online management database, was created after gaining a deep understanding of the real needs and pressures faced by business schools, universities and information professionals world-wide.

Emerald Management Xtra in 2007 comprises:

- Over 160 journals containing 65,000 full text articles – from a wide variety of subject areas including International Business, Innovation and Enterprise, Marketing and Organizational Development
- 190,000 reviews taken from 300 top management journals such as *Harvard Business Review*, *MIT Sloan Management Review*, *Journal of Marketing* and *Accounting Horizons*
- The Emerald Collections – includes over 1,000 case studies and book reviews, literature reviews, key management readings and over 300 interviews with leading figures within the industry
- Extra support and guidance for all your users, including tailored resources for: librarians, students, faculties, authors, researchers, deans and managers
- An institution-wide licence allowing all your users unrestricted access to Emerald Management Xtra, both on and off site.

If you would like further information or to take a free evaluation of this product, please e-mail:

Marcin Dembowski – mdembowski@emeraldinsight.com
or Ashley Rees – arees@emeraldinsight.com

The world's leading publisher of management journals and databases

Kőrös Kata – Somogyi Tamás

Adattármustra. Irodalom

A sorozat egyes számaiban független szakértők értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a magyar irodalommal kapcsolatos információforrásokat. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Elektronikus magyar irodalom

Honlap: <http://emir.hu/> és <http://emir.hu/client>
Értékelés dátuma: 2007. július 20–21.
Értékelő: Somogyi Tamás

Általános értékelés

A <http://emir.hu> címen érhető el a Vaskor Péter, Tóth Tünde és Fodor János közreműködésével épült magyar irodalmi portál, amelyen irodalmunk kiválóságainak életrajza, munkássága, interjúi és kritikái várják a látogatókat.

A honlap szerint ez még csak *demóverzió*, amelyen sok funkció nem működik: „Februártól a kölcsönző és vásárlási funkciók is életre kelnek. ... A demóverzióban a szűrő és kereső funkció még nem érhető el”, tájékoztatnak a készítők. Mivel a honlap bemutatkozása hiányzik, illetve lényegében semmilyen dátumot, vagy a szerkesztéssel kapcsolatos konkrétumot nem tartalmaz, abban sem lehetünk biztosak, hogy frissítik-e még az oldalt. Jelen formájában sajnos elhagyatott, befejezetlen portál benyomását kelti az *emir.hu* (1. ábra), pedig az eddigi tartalom alapján sikeres, központi irodalmi portál is lehetne.

The screenshot shows the EMIR website interface. At the top, there is a search bar and navigation links. Below the search bar, there is a table of authors with the following columns: Egységsített név, Névváltozatok, Született, Elhunyt, and Szakma. The table lists several authors, including Bertus AAFJES, ABADI Benedek, ABADI Ervin, ABADI NAGY Zoltán, ABAFAY Gusztáv, N. ABAFFY Csilla, ABAFFY Erzsébet E., ABAFFY Erzsébet, ABAFI Lajos, and ABA Iván. The table also includes a 'Szakma' column with various professions like 'nyomdász', 'író', 'könyvillusztrátor', 'újságíró', 'irodalomtörténész', 'műfordító', 'nyelvész', 'könyvkiadó', and 'műfordító'.

Egységsített név	Névváltozatok	Született	Elhunyt	Szakma
Bertus AAFJES		1914.05.12		
ABADI Benedek				nyomdász
ABADI Ervin	AHARON Abdi	1918.04.09	1979.05.03	író könyvillusztrátor újságíró
ABADI NAGY Zoltán	NAGY Zoltán	1940.11.16		irodalomtörténész műfordító
ABAFAY Gusztáv	ABAFAY-ÖFFENBERGER Gusztáv ÖFFENBERGER Gusztáv	1901.09.12	1995.03.02	irodalomtörténész
N. ABAFFY Csilla	ABAFFY Csilla NOVOTNYÉ ABAFFY Csilla	1945.01.03		irodalomtörténész nyelvész
ABAFFY Erzsébet E.	EGRİ Péterné	1928.03.11		nyelvész
ABAFFY Erzsébet	EGRİ Péterné E. ABAFFY Erzsébet	1928.03.11		nyelvész
ABAFI Lajos	ATIGNER Lajos	1840.02.11	1909.06.19	irodalomtörténész könyvkiadó műfordító
ABA Iván		1923.03.20	1982.08.24	író újságíró

1. ábra Az EMIR nyitóoldala

Bár a főoldalról nem mutat rá ugrópont, készülöben van egy újabb verzió <http://emir.hu/client> címen. Lehetséges, hogy az *emir.hu* befejezetlen marad, és helyébe lép majd ez az újabb verzió? Semmi nem olvasható az EMIR szerkesztőinek szándékáról, csak annyi bizonyos, hogy két elkezdett honlapja is van az elektronikus magyar irodalomnak.

Az *emir.hu* és az *emir.hu/client* között óriási különbségek fedezhetők fel. Most nem csak arra gondolok, hogy az *emir.hu* mindig elérhető, míg az *emir.hu/client* oldal a próbálkozásoknak csak kb. 25%-ában töltődik be, inkább arra, hogy ez utóbbi már technológiai és tartalmi újításokat is tartalmaz, a készítőik láthatóan a web2.0 irányában gondolkodnak.

Az EMIR első verziója még mindig befejezetlen, szegényes honlap, és a második verziója is fejlesztésre vár (ha kis szerencsével éppen betöltődik a honlap, akkor sem működik még sok funkció). Ezért rovatunk eddigi értékeléseitől eltérően, kissé rendhagyó módon a továbbiakban az EMIR mindkét verziójáról elmondjuk véleményünket, bízva abban, hogy a készítőik munkáját ezzel is segíthetjük.

Sajnos az EMIR egyik változatában sem közölnek bemutatkozást, leírást a honlapról. A szerkesztők nem ismertetik céljaikat, és azt sem, hogy frissítik-e még a honlapot, bővítik-e a tartalmat, egyáltalán, mikorra várható, hogy valami elkészül? A látogatók elől titokban maradt az összegyűjtött anyag forrása, gyarapodása, ami a honlap hitelességét is megkérdőjelezheti. A web2.0-s verzió használatához nincs súgó, így nem biztos, hogy a látogatók az összes funkciót fogják majd használni.

Szembetűnő, hogy az EMIR két változata nem ugyanarra a tartalomra épül. Érdemes lenne tehát azt mihamarabb egységesíteni, továbbá a tartalom bővítésére a fejlesztések alatt is hangsúlyt fektetni. A felhasználóknak szánt eszközök elkészülte előtt már együttműködést lehetne keresni más, hasonló tartalmat, szolgáltatást nyújtó honlapokkal, például egy-egy emlékévhöz, nagyobb eseményhez kapcsolódó tartalom közzétételével. Így, mire elkészül a honlap, már bővebb tartalommal várhatja a látogatókat (nem beszélve a nagyobb nyilvánosságról).

Az *emir.hu*-n található „vásárlás” és „kölsönzés” menü, de ezek még nem működnek (a vásárlás

nincs kész, a kölsönzés pedig nem érhető el). Az új verzióban ilyen menüpontokat nem látni, pedig ezeket a szolgáltatásokat kiadókkal, könyvtárakkal való együttműködés keretében megvalósítva az EMIR portál sokkal értékesebbé válik.

Egyelőre csak magyar nyelven olvashatók az EMIR változatok, pedig irodalmunkkal több nyelven is büszkélkedni lehetne. Hiányosság az is, hogy nincs akadálymentes verzió, mintha annak használatára a szerkesztők egyáltalán nem is gondolnának.

A tartalom bővítésekor, összeállításakor érdemes lenne a letölthetőségre is gondolni, és amit csak lehet, szabadon hozzáférhetővé tenni.

Bízunk abban, hogy az EMIR hamarosan elkészül, és központi helyet foglal majd el a magyar irodalmat közlétevé portálok között.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az *Elektronikus Magyar Irodalom* honlapjának két felülete is elérhető, *emir.hu* és *emir.hu/client* címen. Egyelőre mindkét felület befejezetlen, ráadásul az *emir.hu/client* nem is mindig működik.
- Az EMIR egyik verziójához sem készült leírás, bemutatkozó oldal, illetve súgó. A látogatók semmit sem olvashatnak a honlapokról és fejlődésükről, a tartalmakról és gyarapodásukról. Nem tudni, hogy mi a készítőik célja, jövőképe. Egyelőre két félkész honlap látható, amelyek inkább tűnnek elhagyatottnak, mint fejlődőnek.
- Az irodalmunkat megőrkítő honlapok csak magyar nyelven olvashatók, elkészültük után azonban érdemes lenne minél több nyelven hozzáférhetővé tenni őket.
- Egyik honlaphoz sem készült akadálymentes verzió, ami komoly hiányosság, hiszen többeket kirekeszt az EMIR adatbázisából. A kirekesztés ellentétesnek tűnik a web2.0-s verzió céljával, a közösségteremtéssel, és bevonásával a honlap életébe.
- A felhasználók egyelőre nem kapnak teret az EMIR oldalain, nincs lehetőségük sem egymással, sem a szerkesztőkkel kapcsolatba lépni. Nem tudnak tartalmat bővíteni, sem tartalmat közösen létrehozni. Az *emir.hu/client* oldalon már van lehetőség a regisztrációt követően bejelentkezésre (2. ábra), és ezután akár saját profilt is kialakíthatnak, de sajnos az oldal nem mindig működik. Így csak reménykedni

lehet abban, hogy a fejlesztés folytatásával egyre több lehetőséghez jutnak a felhasználók, közösségek.

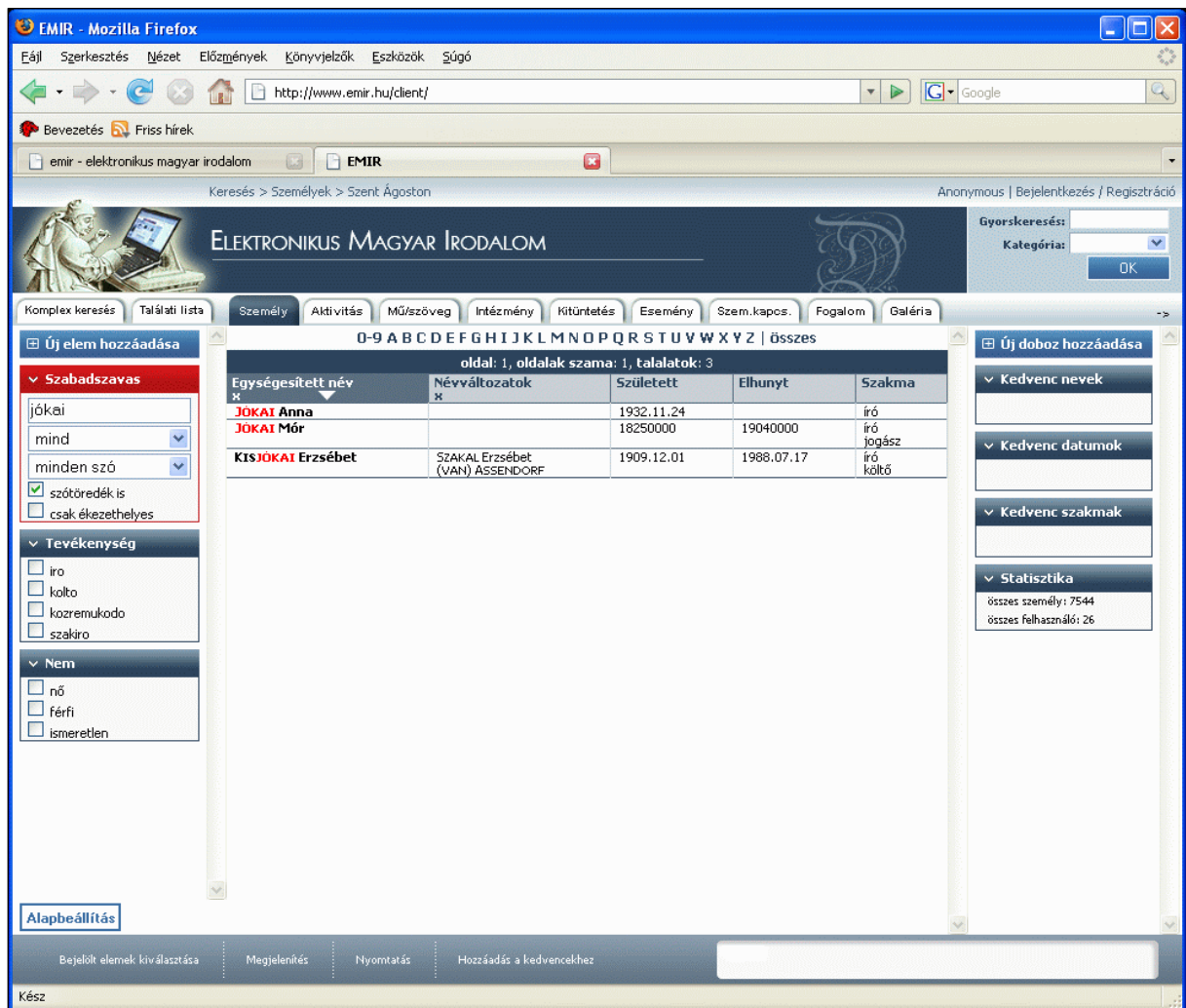

2. ábra Az emir.hu/client bejelentkezési felülete

- Teret lehetne engedni a kiadóknak, könyvtáraknak is, megvalósítva a kölcsönzési, vásárlási lehetőséget a látogatók örömeire. Természetesen nem agresszív reklámokra lenne szükség; igényesen kialakított, naprakész hírek, érdeklődést felkeltő kritikák, ajánlók is várhatnák a használókat az EMIR oldalain.

Kereső funkciók, találatok

- Az emir.hu-n szerzők életútja, műveik, kritikák és interjúk, valamint képek között válogathatnak a látogatók. A jobb felső sarokban található ugyan egy keresődoboz, de nem működik. Nincs keresési lehetőség sem az életrajzokban, sem a művekben.

3. ábra Első példakeresés az emir.hu/client oldalon

The screenshot shows the EMIR website search results for 'Szent Ágoston'. The search criteria are 'Szabadszavas' (free text) with the input 'jókai'. The results table is as follows:

Egységesített név	Névváltozatok	Született	Elhunyt	Szakma
JOKAI Anna		1932.11.24		író
JOKAI Mór		18250000	19040000	író
KISJOKAI Erzsébet	SZAKAL Erzsébet (VAN) ASSENDORF	1909.12.01	1988.07.17	író jogász
KISJOKAI Erzsébet	SZAKAL Erzsébet (VAN) ASSENDORF	1909.12.01	1988.07.17	író költő
KISJOKAI Erzsébet	SZAKAL Erzsébet (VAN) ASSENDORF	1909.12.01	1988.07.17	író költő

4. ábra Második példakeresés az emir.hu/client oldalon

The screenshot shows the EMIR website search results for 'Szent Ágoston' filtered by the letter 'L'. The search criteria are 'Szabadszavas' (free text) with the input 'L'. The results table is as follows:

Egységesített név	Névváltozatok	Született	Elhunyt	Szakma
AKOS Miklós	Nick AKOS ADLER D. LORD BLACKSON A. KINGSTON W. PARKER	1911.06.17		író műfordító újságíró
BAJOMI LAZÁR Endre	LAZÁR András DAVID Ferenc	1914.08.19	1987.05.18	író irodalomtörténész műfordító
BARÁT Endre	B.E. FRIENDS E. FRIEND FRIEND B.E. FRIEND B. FRIEND Andrew FRIEND A. BARÁTH Endre L'AMIE André	1907.04.24	1976.03.17	író újságíró
BOR Ambrus	LUKÁCS János	1921.10.31	1921.05.18	író műfordító public_regista
BOR Ambrus	LUKÁCS János	1921.10.31	1995.05.18	író műfordító public_regista
CSIKI László	LUCZAI András CZABAR László	1944.10.05		író költő műfordító
DÉRY Gyula	LEIDENFROST Gyula DERY	1854.10.21	1919.02.04	író újságíró
GERGELY Márta	LUSTING KEVELY Mihály BORBÁS György	1913.03.28	1973.05.22	író
KISBÁN Miklós	Iosonczy gróf BÀNFFY Miklós	1873.12.30	1950.06.05	dramáíró író
KISS Ibolya L.	LACZKÓ Miklósné	1894.01.23	1980.06.18	író

5. ábra Az „L” betűre kattintva kapott találati lista

- Az EMIR másik verziója, az *emir.hu/client* több keresődobozkát is tartalmaz, illetve a nyitóoldalon is egyszerűen lehet böngészni a tartalmakban. A keresési funkciókat és a találati lista felépítését nem sikerült megérteni. „Jókai”-ra keresve például három találatot kaptam (3. ábra). A találati listát névváltozat szerint rendezve máris ötelemű lista jelent meg, amelyben az utolsó találat háromszor szerepel (4. ábra).
- Amikor az *emir.hu/client* nyitóoldala betöltődött, az „L” betűre kattintva böngésztem. A kapott találati listát már nem sikerült értelmezni, nem tudom, hogy miért ez a lista jelent meg (5. ábra), ugyanis egyetlen név sem kezdődik „L”-lel.
- Látható, hogy az EMIR adatbázisában egyáltalán nem, vagy nem az elvártak szerint lehet keresni. Többféle keresési lehetőség nélkül az EMIR alig nyújt valamit a látogatóknak, ezért remélem, hogy a szerkesztők mihamarabb kijavítják, illetve továbbfejlesztik a keresési lehetőségeket.

Tartalom

- Az Elektronikus Magyar Irodalom két honlapja eltérő tartalommal fogadja olvasóit. Ennek okáról, illetve az elérhető tartalmakról a honlapokat böngészve nem kapunk információt.
- Bár az EMIR adatbázist még fejlesztik, gyarapítják, a jelenlegi tartalom komoly bővítésre szorul. Nemcsak a már meglévő tartalom jobb kereshetőségét kell megoldani, hanem más tartalomszolgáltatókkal együttműködve, illetve saját tartalom előállításával (amelybe a honlap közösségét is be lehet vonni) kell bővíteni a már meglévő tartalmat. Erre számos alkalom kínálkozik, gondoljunk csak az irodalmi évfordulókra, megemlékezésekre, fesztiválokra stb., amelyek kapcsán az EMIR specifikus tartalommal várható látogatóit.
- Nem találtam letölthető tartalmat, pedig az irodalmunkat bemutató, közzétevő honlapon igenis szerepelnie kellene letölthető szövegeknek, hangos könyveknek és egyéb, irodalmi multimédiás anyagoknak.
- Hibára a metaadatokban nem bukkantam, de gondatlan szerkesztés következményeire igen: Jókai Mór születési dátumaként például „18250000” látható az *emir.hu/client* oldalon.

Metaadatok, együttműködési lehetőségek

- Az EMIR adatbázisában lévő metaadatok pontosítása, bővítése és szabványos formátumba való átdolgozása után partnerségi kapcsolatokra kellene törekedni keresőszolgáltatásokkal, illetve metaadatok cseréjére hasonló tartalomszolgáltatókkal. Az EMIR adatbázisának gyarapodása,

több helyen való megjelenése csak így oldható meg.

- Az *emir.hu/client* oldalt nézegetve látjuk, hogy a készítő a web2.0 szellemiségének megfelelően a regisztrált felhasználóknak (nagyon helyesen) teret nyújtanak a metaadatok bizonyos mértékű szerkesztésére. Érdeemes lenne ennél is tovább menni. A honlap közössége is hozhasson létre metaadatokat, véleményezhesse, rangsorolhassa azokat. Az EMIR adatbázisát teljesen meg kellene nyitni a közösség számára.

Petőfi Irodalmi Múzeum

Honlap: <http://www.pim.hu>

Fenntartó: Petőfi Irodalmi Múzeum

E-mail: szerkeszto@pim.hu

Értékelés dátuma: 2007. július 17.

Értékelő: Körös Kata

Általános értékelés

A Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) adatbázisaihoz az intézménynek az IVY Magyarország Kft. által fejlesztett portáljáról juthatunk (6. ábra), amely a Magyar Tartalomipari Szövetség „eFestival 2006” versenyén „Magyar kulturális örökség digitális megőrzése/eTudomány” kategóriában első helyezést ért el. Az Adatbázisok/Adattárak, bibliográfiák menüpont alatt tizennégy adattár közül választhatunk rövid tájékoztató szöveg alapján. Vannak, amelyek inkább csak listák: például egy legördülő menüből választhatunk, ha Budapesten eltemetett írók sírjait akarjuk felkutatni, vagy egy táblázatból kereshetjük ki a becsületrend magyar kitüntetettjeinek adatait; de az adattárak többsége strukturált, egyszerűen kereshető formában tárol nagy mennyiségű adatot. A teszteléskor öt adatbázist vizsgáltam közelebbről.

A Magyar Életrajzi Index több mint 215 ezer személyről ugyanennyi rekordot tartalmaz, 841 forrásból. A rekordokban a legfontosabb életrajzi adatok mellett jelölik, ha valamelyiknek variánsa található, így a feldolgozott források közötti eltérések nyomon követhetők. Néhány száz személyhez képet is találunk az adatbázisban.

A Magyar emigráns írók és műveik adatbázis Nagy Csaba 2000-ben megjelent „Magyar emigráns irodalom lexikona” c. munkájának életrajzi és könyvészeti adatai alapján, azokat kiegészítve, pontosítva készült. Ebben az adatbázisban a Ma-

6. ábra A Petőfi Irodalmi Múzeum portáljának nyitólapja

gyarországon született és az országot bármilyen okból elhagyó, irodalmi, tudományos, közírói, vagy bármilyen kulturálisan kiemelkedő tevékenységet végző személy emigrációban töltött éveinek eseményeiről, az ez idő alatt külföldön vagy Magyarországon megjelent műveinek bibliográfiai adatairól tájékozódhatunk.

F. Almásy Éva „Kortárs magyar írók 1945–1997” c. bibliográfiája alapján készült a *Kortárs írók bibliográfiája* adatbázis, a *Magyar írók bibliográfiája* pedig jelenleg 231 író két világháború közötti, és a századforduló táján megjelent publicisztikai munkásságának bibliográfiai leírását tartalmazza.

A *Díjak és Díjazottak* adatbázisa a magyar vonatkozású, elsősorban irodalmi, kulturális, de más tudományterületen is 1945 után kiosztott díjak, illetve díjazottak neveit és legfontosabb adatait tartalmazza.

Az adattárak a források széles körét dolgozzák fel, ügyelnek a nyomtatott források korrekciójára, a tudományos kutatás és a könyvtári tájékoztatás számára egyaránt jól használható segédletek.

A teszteléskor talált komolyabb hiányosságok a következők:

1. Bár létezik a portálnak (korlátozott tartalommal) angol és német nyelvű változata, az adatbázisok közül csak kettőről találunk nemzetközi nyelvű leírást. Ezek nem érhetők el innen, és a tájékoztató felett található ugrópontok sem visznek egyenesen a keresőfelületekhez, csak a nyitóoldalra. Célszerű lenne nemzetközi nyelvű bemutató szöveg, és legalább a külföldi érdekeltségű adatbázisoknál nem magyar nyelvű keresőfelület kialakítása.
2. A portál célja kulturális tartalmak közvetítése, ezért akadálymentesítése elengedhetetlen. Elvben létezik akadálymentesített változata, de a gyakorlatban ez a honlap egy korábbi formája, amelyet egyszerűen, két színnel írtak, a logón kívül grafikai elemet nem tartalmaz, és ezen kívül semmiben nem nevezhető akadálymentesnek. Tartalma is korlátozott, láthatólag 2006 szeptembere óta nem frissítették. Ráadásul a felolvasóprogramok nem jutnak tovább a nyitóoldalra, ahol a karakteres lynx böngésző sem boldogul: azonosíthatatlan [LINK] feliratoikat találunk a belépés gombjai helyett. Ez az

egyszerűbb oldal a nem magyar nyelvű felületekről egyáltalán nem érhető el.

3. Az adattárakról nem mindenhol olvasható részletes leírás, és a keresőfelületekhez nem tartozik súgó. Némelyik tájékoztató ír ugyan a kereső használatáról, de a rendszer működését nagyobb részt csak találgathatjuk.
4. A tapasztalt következetlenségek egy részét kiküszöbölhetnék, ha az adatbázisokhoz egyéges tárgyszó- és névjegyzékek járulnának. A *festőművész* keresőkérdésre a *festő* foglalkozással nyilvántartott személyek nem kerülnek a találati listába, ugyanígy nem egyértelmű, hogy *pedagógus* vagy *tanár* kifejezéssel találjuk-e meg a keresett személy adatait. Az indexekben való böngészés lehetősége hatékonyabbá tenné az információkeresést.
5. Ha a múzeum birtokában lévő tartalmakat szabványos metaadatokkal látnák el, az értékes adatokhoz a *Nemzeti Digitális Adattár*al való együttműködés révén sokkal több felhasználó juthatna hozzá.
6. A *Magyar életrajzi index* keresője egyszerű, saját oldalba építhető keresődobozzal sokféle gyűjtemény hasznos kiegészítője lehetne, például virtuális helytörténeti gyűjtemények látogatói megtekinthetnék a településhez kötődő személyek listáját.
7. Hasznos lenne, ha az irodalmi művekről, könyvekről, periodikumokról lelőhely-információt is kapnánk a felületen – ez ügyben könyvtári keresőszolgáltatásokkal kellene együttműködést kezdeményezni.
8. További fejlesztés lehetőségét látom az adatbázisok több összetett keresőfelülettel való ellátásában, nemcsak adattáranként, hanem egy esetleg több adatbázist összekapcsoló közös lekérdező felület kidolgozásával. A tesztelt adatbázisok több ponton összekapcsolhatók akár díjak, akár személyek nevei révén. Az információkeresés hatékonyságát növelné, ha az egyes rekordoknál feltüntetnék, hogy az adott adatmezőhöz más adatbázisból további információ kapcsolható, vagy lehetőséget teremtenének a keresőkérdések importálására egyik adatbázisból a másikba.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Díjnyertes multimédia-alkalmazásnak megfelelően a portál vizuális megjelenítése magas színvonalú, az oldalon a navigáció jó, a menüszerkezet áttekinthető. Az említett „akadálymentes” változat színvonala sokkal alacsonyabb. Ráadásul a

normál változatra csak a böngésző *Vissza* gombjának segítségével juthatunk. Szerkesztésből fakadó hibák sokaságát találjuk itt, és eligazodni sem könnyű. Pillanatra feltűnő feliratok, hibás csatolók nehezítik meg a tájékozódást.

- A portálon a *Kapcsolatok* menüpont alatt meglepetésünkre az intézmény partnereinek listáját találjuk, felhasználói visszajelzésre a lap alján az *Impresszumban* levő e-mail címek szolgálnak. Az akadálymentes változatban az *Információk/E-mail küldés* menüpontnál van erre lehetőség, ahol választhatunk *Titkárság*, *Múzeuminformáció*, vagy a *Vélemény* között.
- Az adatbázisokat a portálon keresztül elérve is a régi változathoz tartozó felület segítségével kérdezhetjük le, csak az „akadálymentes” változat menüsora nem jelenik meg ekkor. Így az *Impresszum* sem érhető el a keresőfelülettel egy oldalról, az adatbázisokat bemutató szövegek végén azonban nem egyszer olvashatjuk, hogy várják a felhasználók észrevételeit; az egyik adatbázisnál található *Készítették* menüpont pedig e-mail címeket is tartalmaz.
- Az egyes keresőkhöz nincs külön súgó, a tájékoztató szövegek inkább az adattárak tartalmát írják le.
- Az „akadálymentes” változat egyes aloldalainak látogatottságáról a menüsor alatt megjelenő szám tájékoztat.

Kereső funkciók, találatok

- A nyitóoldalon találunk egy gyorskeresőt, amivel a honlaphoz tartozó oldalakon, az intézmény telefonkönyvében vagy a gyűjteményekben kereshetünk. E mellett egy *Részletes keresés* feliratú üres ugrópont található. Hasonlóan az *Adatbázisok* menüpont alatt elsőként megjelenő *Keresés* funkcióhoz, amely a *Gyűjteményi katalógusok* alatt egy, a múzeum nevét tartalmazó üres, az *Adattárak*, *bibliográfiák* alatt hibás oldalra vezet.
- Minden adatbázishoz külön keresőfelület tartozik. Az „Emigráns írók és műveik”-nél és a „Díjak és Díjazottak”-nál két külön keresőfelületet találunk. Nehézséget jelent, hogy az egyik keresőfelületről nem vezet csatoló a másikra – csak a kapott rekordokon az adott adatmezőre kattintva tudunk az egyik felületről a másikra jutni.
- Az adatbázisokban sem a keresési történet, sem a találati listák nem menthetők el, nem küldhetők el e-mailben, és kizárólag az „akadálymentes” változatban nyomtathatók. Bár előny, hogy a keresőmezők a lap tetején folyamatosan láthatók, így a kitöltésen könnyű változtatni, és a fent levő

Keresés menüponttal egyetlen kattintással kiüríthetjük a mezőket.

- A *Magyar Életrajzi Index* összetett keresőjében (7. ábra) több háttéradatbázis segítségével négy mezőben való kombinált keresésre van lehetőség. A mezőket ÉS vagy VAGY operátorokkal kapcsolhatjuk össze. A kereső-kifejezéseket megadhatjuk *Név*, *Névváltozat*, *Leánykori név*, *Születési hely*, *Születési dátum*, *Halálozási hely*, *Halálozási dátum*, *Megye*, *Nemesi rang*, *Foglalkozás* vagy *Nemesi előnév* szerint.

7. ábra A *Magyar Életrajzi Index* kereső űrlapja, és egy találati lista kezdete

- Az *Információk* menüpont alatti tájékoztató szöveg szerint a rendszer automatikusan csonkol balról. A tesztelés szerint a csonkolást jobbról végzi a rendszer, megengedett továbbá a % jel használata helyettesítő karakterként szó elején, végén és belsejében egyaránt, végtelen számú karakter helyettesítésére.
- A csonkolás következetlenségét jelzi, hogy *Barta* keresőkérdésre az összes *bart* karaktersorral kezdődő név találatként jelenik meg, így a *Bart* és *Bartha* is többek között, de a családnevek régies helyesírásából fakadó eltérést nem tudja kezelni a rendszer: *Barthára* nem kapunk *Barta* találatot, a *Horváth* névre keresve se *Horvátot*.
- Az ékezetek nélküli keresést a rendszer sajátosan „engedélyezi”. Minden ékezet nélküli keresést egyfajta hasonlósági keresésnek értelmez, így a *Fodor* kereső-kifejezésre *Féder Antaltól* egészen *Fuderer Károlyig* terjedő listát kapunk, míg ékezettel való keresésnél csak az alapértelmezett csonkolás miatt lesz a vártnál hosszabb listánk. Nem kapunk találatot azonban, ha a keresett név valamilyen speciális karaktert tartal-

maz: *Comeniust Komenskyként*, *Komenský* névvariánsa alapján nem fogjuk megtalálni.

- Könnyítene a keresésen, ha egy súgó felhívna a figyelmünket arra, hogy a rendszer a szóközöket is karakternek érzékeli, így a pontos névre keresést egyszerűen elérhetjük. Létezik ugyan egy *Pontosan* szűkítési lehetőség, de ez csak a keresztnévvel együtt ad találatot, mert a neveket az adatbázis egyetlen egységként kezeli.
- Az előbbi okból nincs lehetőség a keresztnév alapján történő listázásra. Viszont a *Névváltozat* mezőben nem egyszer csak keresztnév van felvéve, így *Fodor András* névváltozata *Andor*, amely *Fodor Andor* névváltozatra keresve nem ad találatot. Viszont míg a neveknel a beírt kifejezést alapesetben *kezdődik-típusúnak* értelmezi a rendszer, addig a névváltozatnál az *Andor* kifejezésre találatként megjelenik az összes *'andor'*, sőt az említettek miatt a *'?nd?r'* karaktersort tartalmazó név.
- A *Leánykori név* mező kitöltése is sokszor következtelen, a dátumoknál napra pontosan keresni pedig csak valamilyen rekord megtekintése után tudunk, mert ezeket is egyetlen adatként értelmezi a rendszer, és a hónapokat csak római számokkal jelölve írhatjuk be. Meglepetést okozhat, hogy nemesi rangokat csak rövidített formában kereshetünk, de a menüsorban szereplő *Rövidítések* alatt a felhasznált források gyűjteményét találjuk.
- Érthetetlen továbbá, hogy *Comenius Szeges* névváltozatára miért találat *Kemény G. Gábor* irodalomtörténész neve.
- A *hasonlóság* említett tág értelmezése miatt a találati listák betöltése igen lassú.
- A listák alapbeállítása szerint egy oldalon egyszerre öt rekord jelenik meg a nevek betűrendjében, a foglalkozás megjelenítésével. A megjeleníthető rekordok száma ötösével növelhető. De ha a legnagyobb beállítást szeretnénk látni, például 562 rekordunkat az 565 rekordos megjelenítéssel, akkor később már nincs mód a szám visszaállítására, csak a böngésző *Vissza* gombjának segítségével, mert a kis legördülő menü eltűnik.
- A találatok közötti tájékozódást segítené, ha az egyes oldalak között betűrend szerint lehetne ugrani, vagy a lista a nevek betűrendjén kívül más képp is rendezhető lenne, esetleg a felhasználó választhatná ki, hogy mely adatok jelenjenek meg a listában.
- A találati listában a névre kattintva kapjuk meg a teljes rekordot, egyszerre csak egyet, ami nehezíti a tájékozódást.

- A *Magyar emigráns írók és műveik* és a *Magyar írók bibliográfiája* adatbázisok keresőfelületei nagyon hasonlóak (8. ábra). Tetszőleges számú keresőmező kombinálható (bár a tájékoztató szöveg szerint csak kettő), a kifejezések összekapcsolására VAGY, ÉS, VAGY NEM és ÉS NEM operátorok használhatók. A kereső-kifejezések EGYENLŐ, KEZDŐDIK, TARTALMAZ és KISEBB, NAGYOBB kategóriákkal pontosíthatók. Neveknél ez utóbbi kettő az ábécésorban elfoglalt helyre vonatkozik.

Petőfi Irodalmi Múzeum
keresés | információk | rövidítések

Magyar Emigráns Írók

1-1 Név Foglalkozás

1 Kibédi Varga Sándor filozófus, pszichológus

Találatok száma: 1

Név	Kibédi Varga Sándor
Névváltozat	Varga von Kibéd, Alexander
Szül. Hely	Szentgerce, Maros-Torda vm.
Szül. Dátum	1902. márc. 18.
Hal. Hely	München
Hal. Dátum	1986. jún. 17.
Foglalkozás	filozófus, pszichológus
Tanulmányok	PPT - Jéna, Heidelberg filozófia - 1924; Ferenc József Tudományegyetem (Szeged), filozófia, pszichológia, esztétika dr. - 1931; PPT, egyetemi magántanári

8. ábra A *Magyar emigráns írók* adatbázis keresője és egy teljes rekord részlete

- A rendszer egyik adatbázisban sem engedélyezi az ékezetek nélküli keresést, a csonkolás és helyettesítés tekintetében megegyezik az előzővel.
- Az emigráns írókat és műveiket külön adatbázis tárolja, ezek között az egyik találati listában az adott adatmezőre kattintva válthatunk. Ekkor az előbbi keresőkérdésünk beíródik a másik adatbázis keresőmezőjébe, és az a rekord jelenik meg teljes megjelenítéssel, amelyik révén a kapcsolatot megteremtettük. Néhányszor azt tapasztaljuk (pl. *Artner Teréz* adataira keresve), hogy bár a keresett mű adatai megjelennek, a rekord fölött a *Nincs találat* felirat látható. Ennek oka, hogy a *Művek* adatbázisában nem az egységesített magyar néven tárolják a rekordot, hanem a keresett művön feltüntetett formában, és nem hozták létre a névalakok közötti kapcsolatot. Így lehetséges, hogy *Kibédi Varga Sándor* összes emigrációban írt művét, melyet az *Írók* adatbázis rekordjaiban rövidített bibliográfiai leírással megtalálunk, csak egyenként rákattintva nézhetjük meg a művek között. Ha a *Művek* adatbázison

keresztül szeretnénk ugyanezeket megkapni, négy névváltozatot kellene ismernünk, ami névmutató, vagy egységes jegyzék nélkül szinte lehetetlen.

- A műveknél *Szerző, Főcím, Hely, Kiadó, Év* a kereshető mezők, az íróknál *Név, Névváltozat, Leánykori név, Születési hely, Születési dátum, Halálzási hely, Halálzási dátum, Tanulmányok, Foglalkozás* és *Lakhely*. A lakhelyekre ország-pontossággal kereshetünk, de például az *Amerikai Egyesült Államokra* nem, *Amerikára* pedig csak *Dél-Amerikát* kapjuk találatnak; *USA* a megfelelő kereső-kifejezés, a *Rövidítések* felirat alatt itt is a források feloldását találjuk.
- A találati lista megjelenítése a *Magyar Életrajzi Indexszel* megegyező.
- A *Magyar írók bibliográfiájában Szerző, Periodika, Főcím, Műfaj, Dátum, Tárgyalt szerző* és *Annotáció* szerint kereshetünk. Nehézséget jelenthet a műfajok meghatározása, ahol sokszor csak rövidített kifejezéseket találhatunk. A felhasználó nem tudja eldönteni, hogy például a *T.* tanulmányt vagy tárcát jelent. Hasonló gondot okoznak a dátumok; az *évszám-lapszám-hónap-nap* (1900. 160. sz. márc. 15.) forma nem magától értetődő, és ha a lapszám nem állapítható meg dátum alapján, nem kapunk találatot. Az sem egyértelmű, hogy a *Tárgyalt szerző* keresőkérdés az *Annotáció, Főcím, Alcím* mezőben egyaránt keres.
- A találati lista itt a szerző és a főcím dátum szerinti sorrendjéből áll, megjelenítésére a korábbiakban leírtak jellemzők.
- A *Kortárs írók bibliográfiája* és a *Díjak és Díjazottak* adatbázisainak csak egyszerű keresési funkciójuk van.
- A *Kortárs írók bibliográfiájában Név, Születési hely, Születési dátum, Foglalkozás, Ország* és *Művek adatai* mezők alapján kereshetünk. *Rövidítések* menüpont alatt itt valóban hasznos rövidítésjegyzéket találunk, és helyesen a *Források* címszó alá került a – feltehetőleg több adatbázis építéséhez – felhasznált irodalom.
- A találati lista struktúrája a *Magyar Életrajzi Indexszel* megegyező. Az adatbázisban ékezetek nélkül nem lehet keresni, a csonkolás és helyettesítés a már leírt módon alkalmazható.
- Érdekeség, hogy az adatok között a személyek díjait is megtalálhatjuk, de a másik adatbázisból kiderül, hogy ebből a szempontból a források adatai hiányosak. Ezért lenne szerencsés az adattárak közötti átjárás megoldása.
- A *Díjak és Díjazottak* adatbázisai között a váltás a *Magyar Emigráns írók és műveik* adatbázis mechanizmusa szerint történik. A díjakra *Név,*

Alapítás helye, Alapítás éve és Alapító alapján, a díjazottakra Név, Előző név, Névváriáns, Születési dátum, Foglalkozás és Munkahely szerint kereshetünk.

- Az *Előző név* és a *Névváriáns* közötti eltérés nem egyértelmű, a mezők kitöltése következetlen, általában leánykori, vagy magyarítás előtti nevet jelent. A *Munkahely* mező kitöltése is következetlen, a munkahely székhelyét sokszor feltünteti, van, hogy csak ez szerepel a mezőben, másutt viszont megjelölése hiányzik.
- A rendszer itt nem jelzi, hogy a keresőkérdésünkre nincs találat.

Névváriáns		andor		Keresés	
FENYŐ A. Endre					
Névváriáns:	Andor	Foglalkozás:	festő	Születési dátum:	1904-1971
Munkácsy Mihály-díj				1959	
FODOR András					
Névváriáns:	Andor	Foglalkozás:	író, költő, műfordító	Születési dátum:	1929-1997
József Attila-díj		1956	II. fokozat		
József Attila-díj		1973	I. fokozat		
Radnóti-díj (irodalmi)		1975			
József Attila-díj		1981			
SZOT-díj		1983			
Budapest Főváros Művészeti Díja		1986			
Kossuth-díj		1992			
Péterfi István-emléklakett		1994			
Magyar Örökség Díj		1999	posztumusz		

9. ábra A *Díjazottak* találati listájának részlete

- A találati lista nem számozott, nem rendezhető, a teljes rekordokat az alkalmazott keresőmező betűrendjében kapjuk (9. ábra). Mivel a rendszer a kifejezéseket automatikusan mindkét irányból csonkoltnak, tehát tartalmaz-típusúnak értelmezi, előfordulhat, hogy a *festő* keresőkérdésre adott releváns válaszhoz először át kell néznünk az összes *díszletfestőt*, és így válhat kereshetővé „a dél-nyugat magyarországi csoportos utaztatás úttörője” címen nyilvántartott foglalkozás.
- A rekord a kereshető adatokon kívül a díjak néhány képleírását és a díj elnyerésének indoklását is tartalmazza.
- Meglepő tapasztalat, hogy mivel a *Születési dátum* tartalmazza a *halálozási dátumot* is, az 1956-ban született díjazottak felkutatásához az 1956-ban elhunytakat is át kell böngészniük.
- Az ismertetőben azt olvassuk, hogy a díjak neve sokszor nem állapítható meg egyértelműen, még

sincs mód a díjak névváltozataiban való keresésre.

- Szerencsés lenne, ha a díjak elnyerésének évére is lehetne keresni.

Tartalom, minőség

- A gyűjtemény elsősorban az irodalmi tematikára összpontosít, de a kultúra más területeit is érinti. Az *Emigráns írók* tágan értelmezett írófogalma, vagy a díjak széles körű bemutatása a nem irodalmi témában kutató felhasználó számára is fontossá teszi az adatbázisokat.
- Az adatbázisokat folyamatosan frissítik, a bemutatott szövegek végén megtalálható az utolsó frissítés dátuma.
- A tartalom hiteles forrásokra épül, a következetlenségektől eltekintve magas színvonalú kutatómunka eredménye, professzionális és hétköznapi felhasználóknak egyaránt kiváló segédlet.
- A találati listák kezelését megnehezíti, hogy nincs lehetőség a keresőfelületen kívüli megjelenítésre, a rekordok együttes, vagy egyenkénti letöltésére, a nyomtatás kizárólag a keresőúrlappal együtt, egyetlen rekord teljes megjelenítésével valósítható csak meg.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A honlap HTML forrása az adatbázisokra vonatkozó metaadatokat alig tartalmaz. A nyitólap <title> sorában csak a *PIM.hu – Petőfi Irodalmi Múzeum* kifejezések szerepelnek, az adatbázisok oldalain a nyelven, az adott adatbázis, a múzeum és a webszerkesztő nevével kívül nem találunk adatot.
- A felhasználók szinte mindegyik adatbázis rekordjaiban megtalálják – szabad szemmel látható kísérőadatként – az adatok forrását. Ezek bibliográfiai adatai is szerepelnek az adatbázisok mellett, bár a tájékozódást megnehezíti, hogy több adattár forrásai szerepelnek egy listában.
- A rekordokban az adatsorok nevei is megjelennek, de a különböző adatbázisokban ezek nem egységesek, és előfordul, hogy gépelési hibával találkozunk. Ezen kívül nincsenek a rekordokban metaadatok.
- A PIM adatbázisai a sokféle, hiteles forrásból gyűjtött adat, a nevek, a különböző névtípusok regisztrálása révén egy, a tulajdonnevek közös keresését lehetővé tevő névtér létrehozásához különösen jól hasznosíthatók.
- A portál felszíni tartalmát több keresőszolgáltatás indexeli (Yahoo, Google), így az adatbázisokra a tájékoztatók alapján könnyű rátalálni.

Magyar irodalmi művek fordításai

Honlap:

<http://translations.bookfinder.hu/index.htm>

Fenntartó intézmény: Magyar Könyv Alapítvány

Értékelés dátuma: 2007. július 16–17.

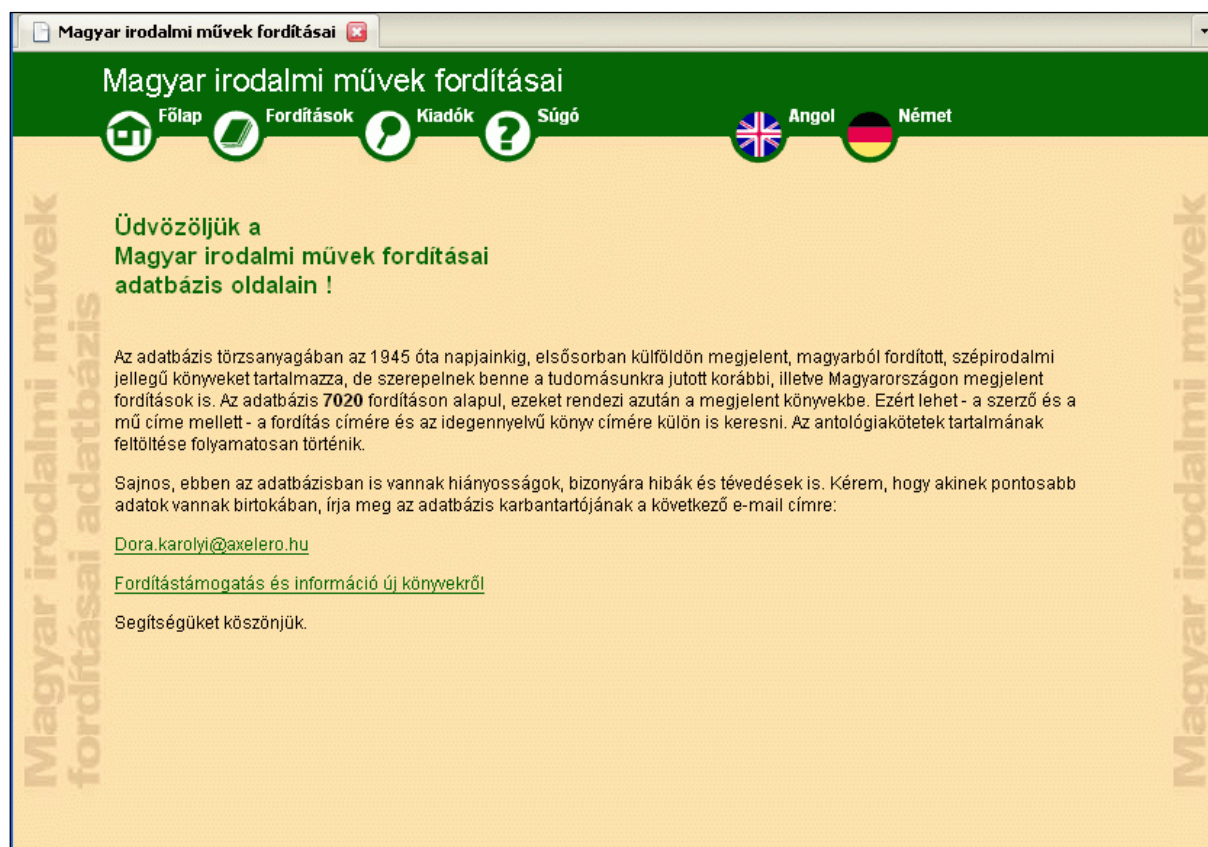
Értékelő: Somogyi Tamás

Általános értékelés

A <http://translations.bookfinder.hu/> címre kattintva érhető el a „Magyar irodalmi művek fordításai” honlap és adatbázis (10. ábra). A vonzó, de ugyanakkor szerény külső meghökkentő értéket takar: magyar szépirodalmi művek külföldi fordításainak katalógusát jól kereshető formában. Az 1945 óta megjelent, összesen hétezernél is több magyarról fordított mű leírása alkotja a törzsanyagot.

A magyar mellett angol és német nyelven is olvasható honlap tartalom és funkció tekintetében igencsak szegényesre sikeredett. A látogató nem tájékozódhat a honlap kialakulásáról, fejlesztéséről, tartalmi bővüléséről, illetve a szerkesztőkről (mindössze egyetlen levélcím jelenti a kapcsolatot a szerkesztőkkel). A keresésen kívül nincs említésre érdemes funkció.

Összességében remek kis honlap a *Magyar irodalmi művek fordításai*, ahol egyszer tényleg érdemes körülnézni, mert sok érdekességet tartogat irodalmunk külföldi megjelenéséről. Ezen kívül nincs miért ellátogatni, netán visszatérni a honlapra. A kilencvenes éveket idéző külső és gyér funkció gyors fejlesztése nélkül féltő, hogy a honlap hamar el fog sikkadni a folyamatosan növekvő világhálón. Kijelenthető, hogy mihamarabbi gyökeres változtatások, újítások szükségesek.

10. ábra A *translations.bookfinder.hu* honlap nyitóoldala

A <http://translations.bookfinder.hu/> honlapot továbbgondolva elképzeltetők tartom, hogy az a magyar irodalom iránt nem (csak) magyar nyelven érdeklődők központi portáljává váljon. Egy ilyen központi portálra gondolva, a modern technológiákat felhasználó, vonzó, a tartalomhoz igazodó külsejű, és egyszerűen használható, folyamatosan bővülő szolgáltatásokat nyújtó, interaktív portált látok magam előtt.

Az elképzelt portálnak a kialakításához mindenképpen szükséges:

- a látogatók bevonása, illetve a felhasználói közösség kialakításának segítése;
- együttműködési lehetőségek keresése könyvkiadókkal, antikváriumokkal;
- keresőkkel, és más könyves honlapokkal való együttműködés.

A honlap látogatói egyfelől addig ismeretlen kiadásokkal bővíthetik a tartalmat, másfelől – teret engedve nekik – gyarapodó közösséget is kialakíthatnak: könyveket csereberélhetnek, adhatnak, vehetnek, illetve a portál fórumain, blogjain élményeiket is megoszthatják egymással. A kiadókkal, antikváriumokkal, aukciós házakkal való együttműködés mindenkinek csak előnyös. Egyrészt bővül a honlap tartalma, és főképpen az igénybe vehető szolgáltatások köre (például hírek, keresés, vásárlás, információ árverésekről, letöltési lehetőségek stb.), másrészt a kiadóknak, antikváriumoknak még egy megjelenési felület áll a rendelkezésükre.

Más keresőszolgáltatásokkal, honlapokkal való együttműködéssel lehet a látogatóknak több adatbázisban való kereshetőséget nyújtani, és egyben más portálokon, gyűjtők blogján stb. is megjeleníteni (akár egy kis keresőablakkal). Nem szabad elszigetelni a <http://translations.bookfinder.hu/> honlapot, minél több helyről elérhetővé kell tenni.

A következő lépés – a magyar irodalom mellett – a közép-európai irodalom fordításainak a bemutatása lehet, de ez már komolyabb fejlesztést és partnerségi kapcsolatokat igényel. Ha jelenleg mindez túl is mutat a *Magyar irodalmi művek fordításai* honlap szerkesztőinek lehetőségein, a közeljövőben mindenképpen fejlesztésre szorul a honlap.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A <http://translations.bookfinder.hu/> felülete egyszerű, könnyen használható, de jelen formájában meglehetősen szegényesnek hat.
- A látogatók nem találnak információkat sem a honlapról, sem a gyűjtemény bővüléséről. Ezt a hiányt pótolni kellene a hitelesség érdekében, mert jelenleg nem lehet tudni például, hogy melyik rekord a legújabb, vagy most éppen hány rekord kereshető?
- A honlap angol és német nyelvű verziója teljes körű, azaz az egész tartalmat lefordították a készítőik, ami pozitívum is lehetne, ha a magyar irodalom idegen nyelvű megjelenését bemutató honlap több nyelven is olvasható lenne. Ráadásul, magyarul szerepel az angol és a német nyelvű verzióra mutató menüpont, vagyis „English” és „Deutsch” helyett „Angol” és „Német” feliratok láthatók.
- A honlapnak – igazodva a kilencvenes éveket idéző megjelenéséhez – nincs akadálymentes verziója, ami komoly hiányosságnak tekinthető, ha a magyar irodalomról kíván egyfajta képet adni.
- A keresést rövidke, lényegre törő súgó is segíti, rövid példákkal. A súgó sok új információt nem ad, tartalma ugyanis szinte megegyezik bármely kereső súgójának a tartalmával. Ezért érdemes lenne bővíteni a súgót, belecsempészve információkat a honlapról, és az elérhető tartalmak köréről is.
- A felületen sajnos nem kapnak teret a lelkes felhasználók. Nem tudnak hozzájárulni a honlap bővüléséhez, nem tudják egymást elérni, nem tudják megosztani egymással az élményeiket. Sőt, az olvasót az az érzés kerítheti a hatalmába, hogy teljesen ki van zárva a honlapról, hiszen még a szerkesztőkkel való egyetlen kapcsolat is egy „axelero.hu” végződésű levélcím a főoldalon, de ki tudja, mikor került az oda? Az axelero.hu-s címek ugyanis már régen megváltoztak „t-online.hu”-ra.
- A felhasználókhöz hasonlóan a kiadók, antikváriumok, aukciós házak stb. sem kapnak teret. Pedig igényesen elhelyezett, nem agresszív reklámokkal, hírekkel, keresési/vásárlási lehetőséggel csak növelnék a honlap értékét. Sajnos egyelőre még a kiadók honlapját sem lehet elérni, csak a kiadók postai címét olvashatják az érdeklődők – hátha szükség lesz rájuk.

Kereső funkciók, találatok

- A „Magyar irodalmi művek fordításai” honlapnak két keresőfelülete van. Egyrészt keresni lehet a magyar szépirodalmi művek fordításaira, másrészt a kiadókra. Külön egyszerű és összetett kereső nincs. Talán érdemes lenne elgondolkodni a keresőfelületek átrendezésén. Lehetne például egy egyszerű keresőfelület, akár egyetlen keresőmezővel, amely az egész adatbázisban képes keresni, és két külön keresőfelület a fordítások és a kiadók összetett kereséséhez.
- A fordítások keresőfelületén hét mező áll a keresők rendelkezésére: „Szerző”, „Magyar cím”, „Fordítás címe”, „Fordító”, „A könyv címe”, „Kiadó” és „Kiadás éve” (11. ábra). Ez utóbbi lehet egyetlen év, vagy intervallum is. A fordítás nyelvét és a könyv típusát legördülő listából választhatjuk, de mindkét listából csak egy értéket. A mezők közötti logikai kapcsolat mezőnként állítható; sajnos ezek működését nem értettem meg. Például: „Gárdonyi Géza” szerző ÉS „Egri csillagok” cím ÉS „Corvina”

kiadó keresési feltételre ugyanazt a 15 találatot kapom, mint a „Gárdonyi Géza” szerző VAGY „Egri csillagok” cím VAGY „Corvina” kiadó feltételre. És ugyanez a 15 találat jelenik meg a „Gárdonyi Géza” szerző ÉS „Egri csillagok” cím VAGY „Corvina” kiadónál is, bár az ilyen összetett kereséshez nem láttam információt arra, hogy milyen sorrendben dolgozza fel a keresőmotor a kérést (12. ábra).

- A kereső érzéketlen az ékezetekre, ami természetes elvárás. Ezen kívül pozitívum még, hogy a kereső angol verziójában keresve „Geza Gardonyi”-ra ugyanazokat a találatokat kaptam meg, mintha a magyar felületen kerestem volna „Gárdonyi Géza”-ra.
- A találati lista mérete egy kötött listából választható ki, de csak a keresőfelületen, a találati lista megjelenése után nem módosítható.
- Üresen hagyva a keresőmezőket a fordítások keresőfelületen, 6865 találat jelenik meg, pedig a főoldalon hétezernél is több fordításról olvashatunk.

11. ábra A fordítások keresőfelülete

Magyar irodalmi művek fordításai

Főlap Fordítások **Kiadók** Súgó Angol Német

1 - 20 / 24 találat

Magyar mű	Nyelv	Idegen nyelvű cím	Kiadó	Kiadás éve
Gárdonyi Géza : A láthatatlan ember	angol	Slave of the Huns	Corvina	1962 , 1 kiadás
Gárdonyi Géza : A láthatatlan ember	lengyel	Bylen niewolnikiem hunów	Nasza Ksiegarnia , Corvina	1962 , 1 kiadás
Gárdonyi Géza : A láthatatlan ember	német	Der unsichtbare Mensch	Corvina	1959 , 1 kiadás
Gárdonyi Géza : A láthatatlan ember	német	Der unsichtbare Mensch	Corvina	1960 , 2 kiadás
Gárdonyi Géza : A láthatatlan ember	német	Der unsichtbare Mensch	Corvina	1961 , 3 kiadás
Gárdonyi Géza : A láthatatlan ember	német	Der unsichtbare Mensch	Corvina	1963 , 4 kiadás
Gárdonyi Géza : A láthatatlan ember	német	Der unsichtbare Mensch	Corvina	1965 , 5 kiadás
Gárdonyi Géza : A láthatatlan ember	német	Der unsichtbare Mensch	Corvina	1970 , 6 kiadás
Gárdonyi Géza : A láthatatlan ember	német	Der unsichtbare Mensch	Corvina	1975 , 7 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	angol	Eclipse of the Crescent Moon	Corvina	1991 , 1 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	angol	Eclipse of the Crescent Moon	Corvina	1994 , 2 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	angol	Eclipse of the Crescent Moon	Corvina	1997 , 3 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	német	Sterne von Eger	Neues Leben , Corvina	1958 , 1 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	német	Sterne von Eger	Neues Leben , Corvina	1963 , 2 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	német	Sterne von Eger	Neues Leben , Corvina	1965 , 3 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	német	Tödlicher Halbmond	Prisma , Corvina	1966 , 1 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	német	Tödlicher Halbmond	Prisma , Corvina	1967 , 2 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	német	Sterne von Eger	Neues Leben , Corvina	1967 , 4 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	német	Tödlicher Halbmond	Prisma , Corvina	1969 , 3 kiadás
Gárdonyi Géza : Egri csillagok	német	Sterne von Eger	Neues Leben , Corvina	1969 , 5 kiadás

12. ábra Találati lista a *Magyar irodalmi művek fordításainak* honlapján

Magyar irodalmi művek fordításai

Főlap Fordítások **Kiadók** Súgó Angol Német

Keresés kiadóra

Név: Szókapcsolat: és

Helység: és

Ország:

- bármelyik
- Albánia
- Amerikai Egyesült Államok
- Anglia
- Argentína
- Ausztrália
- Ausztria
- Azerbajdzsán

Találat/oldal: 20

Keresés Törlés

[Főoldal] [Fordítások] [Súgó]

Kész

13. ábra A kiadók keresőfelülete

- A kiadók keresési felülete a „Név” és „Helység” mezőkből és az országok rögzített legördülő listájából áll (13. ábra). Az országok listájában fellelhető a Szovjetunió és Oroszország is, ami érthető, hiszen a fordítások 1945-ig visszamenőleg kereshetők. Azt azonban már nem értem, hogy miért csak Németország és Korea szerepel a listában, jelzők nélkül.
- Ezen a második keresőfelületen is megadhatók a mezők közötti logikai kapcsolatok, bár ugyanúgy (nem) működnek, mint a fordításoknál.

Tartalom

- A magyar irodalom külföldi megjelenését örökíti meg, és a magyar irodalmi művek idegen nyelvű fordításai közötti keresést teszi lehetővé a közel hétezer fordítás metaadatait tartalmazó <http://translations.bookfinder.hu> oldal. A metaadatokon kívül sajnos egyéb tartalmat, illetve a keresés mellett más szolgáltatást nem kínál a honlap. Ezen mindenképpen változtatni kellene, mert félok, hogy jelen formájában egyszerűen el fog tűnni a számos hasonló honlap között.
- A tartalom és a szolgáltatás bővítése tehát erősen ajánlott. Egyrészt még több metaadat átvételével, illetve előállításával gyarapítandó a jelenlegi állomány, másrészt minél több kölcsönös együttműködéssel szélesíthető a szolgáltatások köre.
- A honlap céljából, természetéből, tartalmából fakadóan javasolt a még több nyelven való elérhetőség megoldása; kevésnek tűnik csak az angol és a német nyelvű verzió megléte.

Metaadatok, együttműködési lehetőségek

- A honlap a magyar irodalom lefordított műveinek metaadatait jól rendezett formában teszi közzé. Ugyanakkor a metaadatokat még bővíteni lehetne, jó lenne minél több leíró információt hozzáfűzni a könyvekhez. Ebbe a munkába a honlap látogatóit is be lehetne vonni, hiszen tudomásuk lehet olyan adatokról, amelyeket más forrásból nehezen lehetne megszerezni.
- A metaadatokat nemzetközi szabványos formátumba átültetve, illetve kereshetővé téve lehetne a metaadatok cseréjének feltételeit megteremteni. Ugyanis más, hasonló szolgáltatókkal együttműködve, a metaadatokat közösen kicserélve lehet a kereshető tételek számát bővíteni, és minél több helyen megjeleníteni. A közös együttműködések valamennyi félnek előnyösek, de a nakjelentenek nyereséget: egy helyen érnek el több szolgáltatást.

Beérkezett: 2007. VII. 23-án.

Kőrös Kata

az ELTE BTK negyedéves
informatikus könyvtáros szakos
hallgatója
E-mail: koroskata@gmail.com

Somogyi Tamás

rendszertervező informatikus
E-mail: somogyit@freemail.hu

A Digital Preservation Europe projektteam felkérése

A Cseh Nemzeti Könyvtár, a DPE (*DigitalPreservationEurope*) projektteamje arra kéri az ipari és műszaki könyvtárakat, hogy vegyenek részt a digitális objektumok hosszú távú megőrzésének áttekintése céljából összeállított kérdőív kitöltésében. A nemzeti könyvtárak és levéltárak hasonló célú vizsgálatát már elvégezték. Most az ipari oldalt kívánják megkérdezni, azokat, akik törődnek a digitális objektumok hosszú távú megőrzésével: hardver- és szoftverfejlesztők, fejlesztő cégek, rendszerszervezők, médiumok stb. Várják az online kérdőív kitöltését, amelyet a <http://www.digitalpreservationeurope.eu/preservation-issues-survey/> címen találnak.

További információk: <http://www.digitalpreservationeurope.eu/>

A kérdőív eredményeiről – amelyek minden bizonnyal hasznos információkat nyújtanak az érdeklődőknek – beszámolnak majd.

A kérdőív kitöltésének és visszaküldésének határideje 2007. október 20.

További tájékoztatást ad:

Jan Hutar

National Library of the Czech Republic

Klementinum 190

110 00 Prague 1

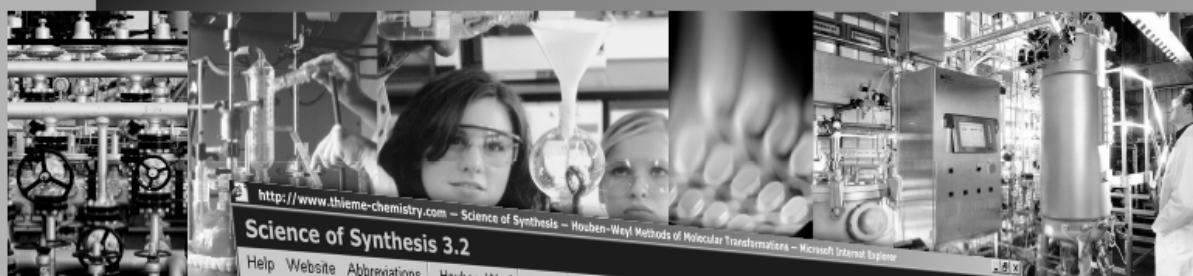
Czech Republic

e-mail: jan.hutar@nkp.cz

/DIGLIB levelezőlista 2007. szeptember 24. DPE (*DigitalPreservationEurope*) survey questionnaire - Industry community/

www.thieme-chemistry.com

Science of Synthesis

http://www.thieme-chemistry.com – Science of Synthesis – Houben-Weyl Methods of Molecular Transformations – Microsoft Internet Explorer

Science of Synthesis 3.2

Help Website Abbreviations Houben-Weyl Logout

Table of Contents

Science of Synthesis

Organometallics

Vol. 1: Compounds with Transition

Organometallic Complexes of Ni

Nickel Complexes of 1,3-Diene

Nickel-Allyl Complexes

Synthesis

Oxidative Addition of Ni

Addition of Allylmagnesium

Oxidative Addition of Ni

Oxidative Cyclization of Ni

Applications

Nickel-Alkyne Complexes

Nickel-Alkene Complexes

Organometallic Complexes of Pt

Organometallic Complexes of Pd

Organometallic Complexes of Co

Organometallic Complexes of Rh

Organometallic Complexes of Ir

Organometallic Complexes of Ru

Organometallic Complexes of Os

Organometallic Complexes of Fe

Vol. 2: Compounds of Groups 7-3

Groups 12 and 11

Group 10

Group 9

Group 8

Group 7

Group 6

Group 5

Group 4

Group 3

Group 2

Group 1

Group 0

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Compounds with All-Carbon Functionality

Query Hitlist Full Text

Browse

n-Allyl complexes are commonly invoked as intermediates in the reactions of η^2 -diene-nickel complexes. If a nickel(II) complex possesses both a conjugated diene ligand and another π -bound ligand, an oxidative cyclization may occur to form a π -allyl ligand within a nickel(II) metallocycle. Much of the [4+4]- and [4+2]-cycloaddition chemistry described for η^2 -diene complexes probably involves the intermediacy of nickel metallocycles that possess a π -allyl ligand. Oxidative cyclizations of this type are also useful in the stoichiometric preparation of nickel- π -allyl complexes. The spectator ligand properties play a significant role in determining the position of the equilibrium for oxidative cyclization-reductive cleavage processes (Scheme 15).^[40]

Scheme 15 Ligand Dependence in the Formation of π -Allyl Complexes by Oxidative Cyclization

CC(=O)C=CC=C + Ni(CO)2 + Pt3P >> CC(=O)C=CC=C[Ni]Pt3P

CC(=O)C=CC=C + Ni(CO)2 + bipy >> CC(=O)C=CC=C[Ni]bipy

References

[40] Büch, H. M.; Schrott, G.; Myrath, R.; Binger, P., *J. Organomet. Chem.*, 1983, 247, 663.

Related Information in Houben-Weyl:

1. Houben-Weyl, (1989), E 18-1 p.93.

2. Houben-Weyl, (1984), 13/94 p.695.

Science of Synthesis Version 3.2

Copyright © 2006 by Georg Thieme Verlag KG, all rights reserved

DOI: 10.1055/stoc-0012006-11-00079

Now compatible with Mac OS X

The Electronic Version
Organic and organometallic
synthetic methods
critically evaluated by experts

Contact:
eproducts@thieme.de

Thieme Chemistry

Múzeumi rendszerek fejlődése: www.MuseumSys.eu

A mai múzeumokban egyre nagyobb szerepet kapnak az informatikai rendszerek, a múzeumi szakembereknek és közönségnek nélkülözhetetlen szolgáltatásokat nyújtanak. Egy jól átgondolt és megfelelően kivitelezett informatikai rendszernek olyan feladatokat kell megvalósítania, amelyek megfelelnek a társadalom, és főként az ifjúság elvárásainak. Ezt erősíti a most elfogadott *II. Nemzeti Fejlesztési Terv* is, amelyben jelentős forrásokat szántak a múzeumok fejlesztésére is. A megoldandó feladatokra kínál lehetőséget a hazai fejlesztésű *MuseumSys* rendszer.

A MuseumSys

A MuseumSys számítógépes szolgáltatások széles körét nyújtó integrált rendszer, amelyet eredetileg *PavaSys* néven terveztek és valósítottak meg a *Budapesti Holokauszt Emlékközpontban*. A továbbfejlesztett teljes MuseumSys rendszer minden számítástechnikai igényt kielégít egy intézetben:

- kiállítás üzemeltetéséhez és karbantartásához kapcsolódó szolgáltatások,
- mindennapi, irodai jellegű szolgáltatások az intézményben dolgozók számára.

A szükséges szolgáltatásokat tekintve, az integrált rendszer fajlagosan olcsóbb és jóval hatékonyabb, mintha több, különböző rendszert hangolnának össze. Ha a fejlesztést az alapokról lehet kezdeni, a legújabb technológiák alkalmazását és a moduláris felépítésű, ugyanakkor teljesen integrált rendszer koncepcióját javasoljuk.

A kiállítás napi működése

A kiállítás indítását és leállítását a rendszer automatikusan végzi, az üzemeltetéssel megbízott munkatársak az eseményekről igény szerint értesítést kapnak (pl. e-mailben). Miután a kiállítás üzemszerűen elindult, aktiválják a látogatóbeléptető rendszert. Érkezőkor a látogatók egyedi azonosítót kapnak, és átvesszik a kiállítás-vezető

eszközt, amely egyfajta elektronikus segédként működik, és folyamatosan információkkal látja el a látogatót (pl. bejárési irány és tájékoztató pontok, többnyelvű elbeszélő ismertetés stb.). A rendszer adatokat gyűjt a látogatók tevékenységéről (pl. mely elektronikus installációkat tekintették meg, a menüpontok közül melyeket választották ki, mely képek jelentek meg a felületen stb.), így ezek a későbbiek során feldolgozhatók.

Felületek és szolgáltatások

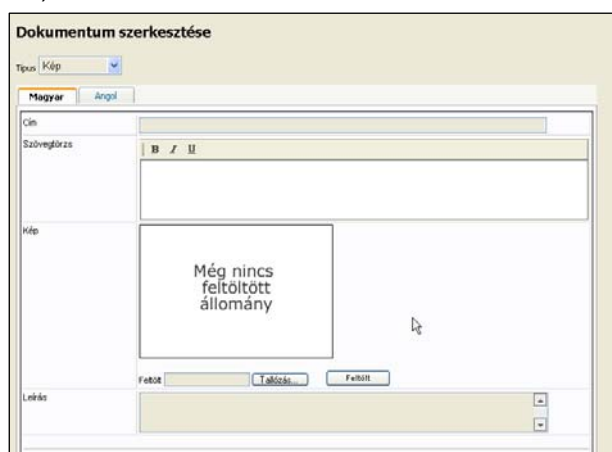
A kiállítás érintőképernyős felületeket alkalmaz az információk megjelenítésére. Az ergonomikusan kialakított menürendszeren keresztül szövegek, dokumentumok, fényképek, filmek és hanganyagok érhetők el.

Van, amikor az információ-megjelenítés alternatív formái jobb megoldást jelentenek; ilyenek a falméretű vetítőfelületek, a több képernyős vetítések és a kétfelületes interaktív térképek vagy kvíz jellegű játékok.

1. ábra Elektronikus könyvtár testre szabott felülete

Az elektronikus könyvtár (1. ábra) rendezett és kereshető formában kínálja az információkat, olyan képernyőkön keresztül, amelyek az internetes böngészés élményét nyújtják. Az információk adatbázis az erre felhatalmazott intézményi munkatársak számára elérhető adminisztratív felületen (2. ábra) frissíthető és bővíthető. Az adatbázis tartalma (esetleg annak szűkített változata) a múzeum honlapján keresztül is elérhető. Igény szerint lehetőség nyílik arra is, hogy a látogatók a kiállításon bemutatott tartalmat multimédiás CD, esetleg DVD formájában hazavigyék (jogdíjkezelői funkció).

2. ábra Adminisztrációs felület dokumentum szerkesztésére

Az intézmény munkatársának napi tevékenysége

A munkatárs az épületbe a biztonsági beléptető rendszeren keresztül jut be, amely azonosítja az illetőt, és ellenőrzi a hozzá tartozó, korábban meghatározott jogkört. A dolgozó leül számítógépe elé,

majd bejelentkezik a rendszerbe (a hozzáférés értelemszerűen csak azok számára engedélyezett, akik fizikailag is az épületben tartózkodnak, így nincs szükség további hitelesítésre). Bejelentkezést követően a felhasználó minden olyan szolgáltatást elér, amelyhez jogosultsága van – irodai alkalmazások, internet-hozzáférés, kommunikációs eszközök, MuseumSys adminisztrációs felület. A munkaidő végén a dolgozó kilép a rendszerből, majd elhagyja az épületet, a rendszer – igény szerint – eltárolja tevékenységét.

A MuseumSys rendszer alapszolgáltatásai:

- Látogatói regisztráció.
- Látogatói bejárési útvonalak rögzítése.
- Látogatói statisztikák készítése.
- Kiállítási felületek üzemeltetése.
- Kiállítás a weben funkció.
- Gyűjtemények kezelése.
- Audiovizuális rendszer üzemeltetése.
- Adminisztratív funkciók.
- Kereshető elektronikus könyvtár.
- Adatmentés és visszaállítás.
- Biztonsági és kommunikációs rendszerek (telefonok, kamerák stb.).
- A múzeum honlapja (webtárhely és adminisztráció).
- Tartalomdigitalizálás.
- Intézményi dolgozók regisztrációja és beléptetése.
- Alkalmazások (e-mail, internet-hozzáférés stb.) az intézmény dolgozóinak.

További információk: www.2kal.hu,
www.museumsys.eu

Kasziba Levente
(2KAL Informatika)

Választható nyílt hozzáférés (Open Access Open Option) – Az Oxford University Press és a Cambridge University Press folyóiratainak modellje

A modell

A két rangos egyetemi kiadó kísérleti jelleggel, több nemzetközi lektorált folyóiratának opcionálisan lehetővé tette a tudományos közlemények nyílt hozzáférésű (Open Access) publikálását. A modellben választható lehetőségként kínálják fel az egyes cikkek nyílt internetes közzétételét: ha a

szerző a nyílt hozzáférésű közzétételt választja, cikke a publikálás pillanatától kezdve korlátozás nélkül, mindenki számára hozzáférhetővé válik.

Az Oxford University Press (OUP) 2004-ben a *Nucleic Acids Research (NAR)* folyóirattal kezdte meg nyílt hozzáférésű szolgáltatását, kezdetben részleges, majd 2005 januárjától a teljes folyóira-

kiterjedő ingyenes tartalomszolgáltatással. A teljes körű ingyenes hozzáférést időközben kiterjesztették a *DNA Research*-re, és a 2004-ben indított *Evidence-based Complementary and Alternative Medicine* c. negyedéves periodikumra is. Az innovatív kiadási koncepció bevezetésének kísérlete 2006-ban új modell bevetésével folytatódik. Az *opcionális nyílt hozzáférés-modell* választható lehetőségként kínálja fel az egyes cikkek publikálásához a nyílt hozzáférésű közzétételt. A projekt keretébe az oxfordi kiadó 50 folyóiratot vont be a tudományok különböző területeiről.¹

Az első cambridge-i nyílt hozzáférésű folyóiratok: a *Breast Cancer Online* és a 6–12 hónapos késleltéssel elérhető *Neuron Glia Biology*. A két periodikum sikereire építve a *Cambridge University Press (CUP)* 2006 augusztusától több folyóiratnál is kiterjesztette nyílt hozzáférési projektjét: további 15 időszaki kiadvány került a szolgáltatás körébe az új, *Open Option* modell érvényesítésével.² Ha az érintett folyóiratnál a szerző a nyílt hozzáférésű közlési opciót választja, cikke a publikálás pillanatától kezdve korlátozás nélkül, mindenki számára hozzáférhetővé válik.

Célok

Az új kezdeményezés céljait a két kiadó hasonlóképpen jelöli meg: a kísérletek arra irányulnak, hogy felmérjék a tudományos információk terjesztésének új modelljéhez fűzött remények valóra válásának esélyeit, hosszú távú alkalmazhatóságát; elsődleges adatokat gyűjtsenek arról, hogy az akadálytalan hozzáférés milyen hatást gyakorol a tudományokra, a tudományos kutatások folyamatára és a tudományos kiadás gyakorlatára. A kísérleti időszak alatt a modellt egyúttal olyan szempontból is próbára teszik, hogy azon belül mennyire érvényesülhet a hagyományos referálási eljárás (peer-reviewing/refereeing), fenntartható-e a publikációk magas színvonala, nem szenvednek-e kárt a folyóiratok védjegyével is fémjelzett minőségi kiadványok. Az új szolgáltatással a tanulás, a tudás és a kutatás ügyét szeretnék előrevinni, és hozzá kívánnak járulni a tudományos információk szélesebb körű terjesztéséhez, elterjedéséhez.

A nyitott közlésre szánt cikkek ugyanolyan folyamat során kerülnek a szolgáltatások rendszerébe, mint eddig: ugyanúgy végigmennek a bírálati rendszeren, nem történik változás a szakszerű kiadás és az online terjesztés módjában sem. A közlemények elektronikus változata viszont további járulékos, kiegészítő elemeket is tartalmazhat (szöveg,

videó, hang). A cikkeket a szakterületet lefedő indexelő szolgáltatások továbbra is számba veszik. A különbség csak az, hogy az új modellben a cikk szerzője választhat aközött, hogy publikációjához akadálytalanul hozzáférhessen-e az internet-használó vagy sem a *Cambridge* illetve *Oxford Journals Online* szolgáltatásoknál. A kiadási folyamatban továbbra is gondoskodnak arról, hogy a szerkesztés valamennyi módon a hagyományosan kialakult módon, részrehajlás nélkül bonyolódjon le. A folyóirat szerkesztője és a referensek is anélkül végzik munkájukat, hogy előre tudják, az adott dolgozatnak milyen hozzáférési sajátosságai lesznek.

Költségek, finanszírozás

A szolgáltatás költségeit a szerzőnek vagy intézményének, illetve más finanszírozó szervezetnek kell vállalnia. A térítendő díjnak fedeznie kell a kiadási eljárás költségeit a benyújtott kézirat szakértői bírálatától, az olvasószerkesztői munkán és a műszaki szerkesztésen át a végső verzió online szolgáltatásáig. A befizetendő összeg a CUP-nál cikkenként átlagosan 1500 angol font/2700 US dollár, amely nem tartalmazza a nyomtatott folyóiratszámok előállításának költségét.

A vegyesen új és régi modell szerint közreadott cikkeket tartalmazó folyóiratok továbbra is beszerezhetők hagyományos előfizetés útján nyomtatott és online formában is, illetve továbbra is meg lehet rendelni a hagyományosan közreadott cikkeket, ugyanakkor a nyílt hozzáférésű publikációkhoz bárki ingyenesen hozzáférhet az internetről.

Számítani lehet viszont arra, hogy a projektbe vont folyóiratok előfizetési díja a nyílt hozzáférésű kiadási modell hatástényezője (impaktja) függvényében módosulni fog. Az árak alakulása attól is függ, hogy milyen mértékben élnek majd a szerzők a cikkek nyílt közlési lehetőségével; ez az egyes folyóiratcímeket különféleképpen is érintheti.

Oxfordban a díjszabás attól függ, hogy a szerző affiliációja szerinti intézmény előfizetője-e az adott folyóirat online változatának. Ha igen, akkor egy cikk publikálási ára átlagosan 1200 euró. Külön árpolitika vonatkozik a fejlődő országokra: aszerint, hogy az adott országnak mekkora a nemzeti jövedelme (GNI), a szerzőnek vagy nem kell fizetnie, vagy a rendszerinti ár felével kell hozzájárulnia a publikáláshoz. A közlésért fizetendő összeg nagyságát a cikk típusa is meghatározza. A cikkek fajlagos ára folyóiratonként is váltakozhat,

attól függően, hogy a periodikum milyen időszakkal jelenik meg, mennyi és milyen hosszú cikkeket szokott közölni, mennyi a felajánlott és elutasított írások száma.

Jogkezelés

Mindkét kiadó engedélyezi a cikkek személyi és intézményi honlapokon történő közzétételét, és elhelyezésüket az intézményi vagy más repozitóriumokban. A Cambridge-folyóiratoknál valamivel szűkebb a lehetőségek köre: a szerzők a benyújtott kéziratot azonnal közzétehetik az interneten, de csak olyan formában, ahogyan azt a referenci eljárás előtti stádiumban leadták a szerkesztőségnek (preprint). A szerzők a kiadott közlemény teljes szövegű pdf változatát az első közlés után 12 hónappal tehetik szabad hozzáférésűvé személyes weboldalaikon és az intézményi dokumentumtárakban. A cikkenként fizetendő nyílt hozzáférésű kiadás ára a CUP archiválási kötelezettségét és a folyamatos szolgáltatást is magában foglalja, a szerzőnek megengedi az archiválást, és bárki másnak lehetővé teszi az olvasást, keresést és letöltést egyéni, nem kereskedelmi célra. Ennek feltétele az eredeti forrásra való megfelelő hivatkozás – a forrás korrekt feltüntetése.

Az OUP projekt a *Creative Commons Attribution – Non Commercial* licencet alkalmazza. A szerzők az véglegesített kéziratot (postprint), vagy akár a publikált verziót is, már a megjelenést követően elhelyezhetik bármely más repozitóriumba úgy, hogy megadják a közlő folyóirat webcímét, és korrekt hivatkozással a cikk megjelenésének eredeti helyeként tüntetik fel az oxfordi kiadót. A nyílt hozzáférésű elektronikus publikációt az olvasók változtatás nélkül nem kereskedelmi célokból szabadon másolhatják, terjeszthetik, és fel is használhatják, ha a szerzőre és a megjelenés forrására megfelelőképpen hivatkoznak. Ez a szerzői jogkezelés egyben azt is jelenti, hogy a publikációkat oktatási és kutatási céllal mások, nem kereskedelmi jelleggel, újra kiadhatják.

Remények, eredmények

A cambridge-i folyóiratok tudományos igazgatója, Gavin Swanson meggyőződése, hogy az új modell egyaránt kedvez a szerzőknek és a publikációkat felhasználó kutatóknak, kutatói közösségeknek. Reményei szerint idővel az új publikálási forma a CUP folyóirat-kiadási tevékenységének nagyobbik részét teszi majd ki, a cikkekben közzétett tudományos

mányos kutatási eredmények pedig szélesebb körben hasznosulhatnak.³

A nyílt hozzáférés kezdeményezésének és elterjedésének mindkét kiadó hasonló jelentőséget tulajdonít:

- a felhasználók a teljes cikkekhez korlátozás nélkül juthatnak hozzá, a pdf dokumentumokat letölthetik és felhasználhatják saját kutatásaikra;
- a tudás széles körű hozzáférése a tudás terjesztését maximálja, és a jövőbeli kutatási célokat is befolyásolja;
- felmérhetővé válik, hogy az új publikálási szerkezet milyen hatással lehet a tudományok egészére;
- a kezdeményezés kísérleti jellegű bevezetésének időszaka alatt eldől, hogy a nyílt hozzáférésű kiadási modell mennyire válik be a szolgáltatók és felhasználók előtt, és fenntartható lesz-e hosszú távon is;
- értékelésre, elemzésre alkalmas empirikus adatok gyűjthetők.

Az első elemzések

Az oxfordi *szerző fizet modell* első elemzése *Assessing the impact of open access: preliminary findings from Oxford journals* címmel 2006 júniusában látott napvilágot.⁴ A dokumentum három elemzést tartalmaz, amelyek tartalma:

1. A NAR szerzőivel és olvasóival készített felmérés eredményei.⁵
2. Az OUP tapasztalatainak értékelése három kísérletbe vont folyóirat példáján.⁶
3. A nyílt hozzáférésű kiadás használatáról és használóiról készült mélyelemzés a NAR-naplófájlok alapján, az eddig szokásos makroszint vizsgálatán kívül a mikroszint elemzését lehetővé tevő módszerek kidolgozásával.⁷

A legérdekesebb megállapításokból szemezgetve:

- Az adatközlők olvasási szokásait vizsgálva megállapították, hogy a felhasználók 45%-a átugorja a rezümét, és azonnal a teljes pdf cikket nyitja meg; 85%-uk általában vagy mindig letölti a pdf verziót; 69%-uk sohasem tölti le a teljes szövegű html változatot. A szerzők a kiadás költségeit nagyrészt kutatási támogatásokból vagy intézményük hozzájárulásával fedezik. A nyílt hozzáférésű publikálás díjának forrásai (NAR, 2005): a 226 válaszadó közül 150-en kutatási alapról, 27-en egyéb intézeti, 28-an más intézményi for-

rásból, 2 szerző saját zsebéből, 8-an az előzők kombinációjából szerezte meg a szükséges pénzüsszeget. 6 kutató a *nem tudom*, 5 pedig az *egyéb* választ jelölte meg.⁸

- A szerzők szívesebben helyezik el a publikált cikket személyi weblapjukon vagy intézményük honlapján, mint valamely tematikus vagy intézményi repozitóriumban.⁹
- Internetes *másodközléskor* előnyben részesítik a folyóiratban megjelent verziót a preprinttel, illetve az elfogadott kézirattal szemben.
- Az adatok számszerűen is megmutatják, hogy a nyílt hozzáférésű cikkek letöltése gyakoribb, mint a csak előfizetéssel elérhető elektronikus publikációké.
- A vegyesen korlátozott, illetve a korlátlan hozzáférésű cikkeket tartalmazó folyóiratok régebbi anyaga iránt megnőtt az érdeklődés, és a nyílt hozzáférés általában is nagyobb érdeklődést generál az újabb, csak előfizetéssel letölthető dokumentumok iránt, de nem minden vizsgált folyóiratnál mutatható ki ugyanilyen tendencia.
- A nyílt hozzáférésű cikkek idézettségére vonatkozó hatáskörrel (impaktról) még kevés adat áll rendelkezésre, erre vonatkozóan még nem lehet következtetéseket levonni.
- A nyílt hozzáférésű cikkek látogatottsága a keresőmotorok révén ugrásszerűen megnőtt, a valódi használatnövekedés a NAR esetében viszont csak 7–8%-os.
- Az akadálytalan elérés – az elérhetőség késleltetésével, a tanulmányok embargó alá helyezésével ellentétben – általában a legfrissebb cikkek használatának növekedését váltja ki.
- A fájlokat letöltő domének lokalizációja arra utal, hogy új felhasználók léptek elő, főként a kelet-európai és a távol-keleti térségekből, valamint a diákság köréből.

Az első tapasztalatok elemzése még korántsem elegendő messzemenő következtetések levonására, sem arra, hogy meg lehessen jósolni, merre billen a jövőben a mérleg nyelve: az előfizetésen

alapuló tudományos kiadás, vagy a nyílt hozzáférés üzleti modellje kerül-e fölénybe.

Jegyzetek

- ¹ A kísérleti időszak bevezetéséről, céljairól, módjáról, az érintett folyóiratok listájáról tájékoztat az Oxford University Press (OUP). Oxford Journals. Oxford Open webhely: <http://journals.cambridge.org/action/stream?pagelid=3612dlevel=2>
- ² A cambridge-i modell leírása megtalálható a Cambridge University Press (CUP). Cambridge Journals. Cambridge Open Optionon és a hozzá kapcsolódó weboldalakon: <http://journals.cambridge.org/action/displaySpecialPage?pagelid=46>
- ³ Az új modell életbe léptetése alkalmából közreadott sajtótájékoztató alapján, Cambridge University Press Journals Launch Open Access. [Press release] August 14th 2006, Cambridge, England, UK & New York, USA. <http://journals.cambridge.org/action/displaySpecialPage?pagelid=45>
- ⁴ Assessing the Impact of Open Access : Preliminary Findings from Oxford Journals, June 2006. http://www.oxfordjournals.org/news/oa_report.pdf
- ⁵ SAXBY, Claire: NAR Author and Reader Survey, April 2006. = Assessing the Impact of Open Access, p. 1–29.
- ⁶ CREASER, Claire: Evaluation of Open Access Journal Experiment: Stage 2 Interim Data. *uo.*, p. 30–47.
- ⁷ NICHOLAS, David–HUNTINGTON, Paul–JAMALI, Hamid R.: The Impact of Open Access Publishing on Use and Users, *uo.*, p. 48–69.
- ⁸ SAXBY, p. 14.
- ⁹ SAXBY, p. 18–19.

/Oxford University Press. Oxford Journals. Oxford Open. <http://www.oxfordjournals.org/oxfrdopen/>

/Cambridge University Press. Cambridge Journal. Cambridge Open Option. <http://journals.cambridge.org/action/stream?pagelid=3612dlevel=2/>

Dudás Anikó
(PPKE BTK, Piliacsaba)

Véget ért egy fejezet

Ez év áprilisában utoljára jelent meg a *BME OMIKK* „Műszaki–Gazdasági Információ” (*MGI*) sorozatának 11 füzeté. A leállítás egy átszervezés kényszerű következménye volt, amelyet elsősorban gazdasági megszorítások okoztak, de minden bizonnyal szerepet játszott az információs techno-

lógia fejlődése és a felhasználási gyakorlat változása is.

A *MGI* sorozat az *Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ (OMKDK)*, később *Országos Információs Központ és Könyvtár (OMIKK)* gondozásában, 1968-ban indult útjára. Ez az idő-

szak egybeesett Magyarországon az új gazdasági mechanizmus térhódításával. Előtérbe kerültek a gazdaságosság, a hatékonyság és a minőség szempontjai. Megnőtt az igény a korszerű termelési eljárások, gyártási technológiák és vállalatirányítási módszerek iránt. Ezt a változást ismerték fel jó szemmel az OMKDK akkori vezetői, amikor útjára indították az MGI-t. A tematikus sorozat füzeteit sajátos szakirodalom-feldolgozási folyamat eredményeként állították elő.

Az OMIKK a '70-es '80-as években az idegen nyelvű műszaki-gazdasági folyóiratok legjelentősebb lelehelőhelyének számított. A hazai szakemberek döntő részének ekkor még nem volt megfelelő színvonalú idegennyelv-ismerete. Kézenfekvő megoldást kínáltak számukra az ún. referálólapok: az idegen nyelvű szakirodalom szemlézése, tömörítvények, referátumok formájában. A sorozat kiadványai rövid időn belül jelentős ismertségre és népszerűsége tettek szert. A szakcikkek referátumait tárgymutatók, indexek, irodalomjegyzékek és fordítási szemlék (jegyzékek), könyvtári feldolgozásra alkalmas katalóguscédulák egészítették ki.

A '70-es években már gyakorlattá vált a szakirodalmi feldolgozás nagyobb szerkesztői felkészültséget és felelősséget igénylő, komplexebb módszere: a kompilációk előállítása. A tematikai szempontok szerint feldolgozott, csokorba gyűjtött referátumokat szakirodalmi hivatkozások, folyamatábrák, adatsorok, táblázatok, szükség esetén magyarázó szövegek egészítették ki. Ezekkel a kommentárokkal a szerkesztők a forrásanyagok közötti esetleges eltérésekre és ellentmondásokra hívták fel a figyelmet. A tematikus kiadványok két sorozatban, a *Műszaki Információban* és a *Műszaki Gazdasági Információban* jelentek meg, időnként változó címeikkel.

A '90-es években az internet gyors ütemű elterjedése átalakította az információ-előállítás, a hozzáférés, és a felhasználás korábbi módszereit. A szakirodalmi tájékozódás jelentős szegmensei kerültek át a világhálóra. Egyre több teljes szövegű dokumentum vált elérhetővé. A szakcikkek megértését és hasznosítását egyre kevésbé korlátozza a nyelvtudás hiánya: az angol nyelvismeret mára csaknem általánossá vált. Az *EISZ* esetében, illetve *OKM* támogatással számos teljes szövegű elektronikus szakfolyóirathoz van széles körű hozzáférés (pl. Elsevier, Springer, EBSCO). Ezzel párhuzamosan visszaesett a kereslet a hagyomá-

nyos, magyar nyelvű műszaki-gazdasági tömörítvényeket tartalmazó kiadványok iránt. A kihívásra adott első válaszként a szerkesztőség a sorozat kiadványait CD-változatban is megjelentette, majd 2002-től a kiadványok cikkei adatbázisból lekérdezhető módon is elérhetővé váltak.

2004-ben *Stubnya György* főigazgató-helyettes irányítása alatt kezdődött meg a cikkek tárgyszavazása, és ehhez kapcsolódóan egy tárgyszó-adatbázis építése. 2007 elején az adatbázis több mint 7000 cikk teljes szövegű változatát tartalmazta a biotechnológia, környezetvédelem, energetika, üzemfenntartás, minőségirányítás, vállalatirányítás, logisztika és a nemzetközi marketing területéről. A BME belső hálózatán jelenleg is elérhető az adatbázis, a cikkek PDF formátumban jeleníthetők meg, illetve tölthetők le a felhasználó kívánsága szerint.

Megújult és megszépült az MGI nyomtatott változata is. Áttekinthetőbb, tartalmában gazdagabb, könnyebben kezelhető és olvasmányosabb lett a *Logisztika* (szerk.: *Zubreczki Dávid*), majd az *Energia* c. lap (szerk.: *Kis Miklós*). A referátumok, kompilációk és bibliográfiák mellett híreket, tudósításokat, konferencia-beszámolókat tartalmaztak, rendezvénynaptár és primer dokumentumok, hazai szerzők publikációi gazdagították a tartalmat. Megnőtt a gyakorlati megoldásokat tartalmazó esettanulmányok, az ún. „legjobb megoldás” módszereit ismertető összeállítások részaránya.

A változásokat a megrendelők kedvezően fogadták, úgy tűnik, az ilyen, vegyes profilú, magazin jellegű kiadványok iránt továbbra is van piaci kereslet, akárcsak a biotechnológia és a környezetvédelem szakirodalmi információi iránt. Jó érzékkel ismerte fel ezt a trendet egy környezetvédelmi vállalkozás, az *ELGOSCAR-2000*, amikor átvállalta e két kiadvány további megjelentetését. Ők adják ki az OMIKK-ban 1991-ben indult, *Környezetvédelmi Füzetek* sorozat legújabb számait. A szerkesztőségi munkában részt vesz a BME OMIKK három leggyakorlottabb, legtöbb tapasztalattal rendelkező szerkesztője, *Nádudvari Zoltánné*, *Schönviszkiné Gáldi Anna* és *Dékány Judit*.

Továbbra is megjelenik a *Műanyagipari Szemle*, amelyet már 2004-től a *Quattroplast Kft.* ad ki a BME OMIKK közreműködésével.

Az MGI sorozat 1971 óta megjelent kötetei a szakkönyvtárak polcain, az utolsó évfolyamok cikkei a

teljes szövegű adatbázisokban várják az olvasókat. Csak remélni lehet, hogy még hosszú évekig, és mind nagyobb számban. A felhalmozott forrásanyag ugyanis kiválóan hasznosítható felsőoktatási

si segédletként, a K+F területén és gyakorlati megoldások tárházaként egyaránt.

Nagy Gábor Ádám
(BME OMIKK)

Művészeti, bölcsészettudományi és társadalomtudományi kiadók

Blackwell Publishing <http://www.blackwellpublishing.com>

Áttekintés: A *Blackwell Publishing* a világ vezető társadalomtudományi kiadója, amely 665 oktatási és szakterületi céggel áll kapcsolatban. A kiadó évente 800 folyóiratot, 6000 szöveges és kézikönyvet ad ki nyomtatásban oktatási, orvostudományi és más szakterületeken. 925 fővel működött irodákat az USA-ban, az Egyesült Királyságban, Ausztráliában, Kínában, Dániában, Németországban, Japánban és Szingapúrban. A *Blackwell Synergy* felhasználóbarát eszköz a folyóiratok tartalmának online eléréséhez. Az *Online Early* lehetővé teszi az online megjelenésű cikkek javítását és véglegesítését. Az *Online Open* szabadon hozzáférhetővé teszi a szerzőknek saját cikkeiket megjelenítési díj ellenében.

Új fejlesztések: Megújította honlapját, és kiadta a csak online megjelenésű *History Compass*, *Literature Compass* és *Philosophy Compass* című folyóiratokat.

Várható termékek/szolgáltatások: A Synergy-felület új megjelenési formát kap.

Cambridge University Press <http://www.cambridge.org>

Áttekintés: A *Cambridge University Press (CUP)* az University of Cambridge kiadói részlege, a világ vezető kutatóintézeteinek egyike. Feladatának tekinti a tudás szétsugárzását a világon a lehető legszélesebb körben. Több mint 200 országban osztja szét az általa évente kiadott 2500 kötetet is meghaladó könyvállományt. Közel 200 magas színvonalú lektorált folyóirat jelenik meg online módon a *Cambridge Journals*nál (www.journals.cambridge.org) 18 szakterületről. A CUP megvásárolta a sikeres orvosi könyv- és folyóiratkiadót, a *Greenwich Medical Media* céget.

Új fejlesztések: A Cambridge Journals Online (CJO) többszörözött szervertechnológiával működ-

dik, és a nagy forgalomnövekedés ellenére 99,7%-ban teljesíti a feladatát.

Várható termékek/szolgáltatások: A CJO új sorozatát 2007-re tervezik. Az online könyvek között hamarosan megjelenik a *The Historical Statistics of the United States*, a *Cambridge Collections* és a *The Orlando Project*.

Elsevier <http://www.elsevier.com>

Áttekintés: A világ vezető tudományos, műszaki és orvosi kiadója. Fő terméke a *Scopus*, amelytől a jövőben sok termék sikere függ. Ez a valaha is létezett legnagyobb és legkönnyebben használható keresőeszköz, amely kivonatokat és hivatkozásokat tartalmaz 15 000 cím alapján, 4000 kiadótól. Ezenkívül 535 nyílt hozzáférésű folyóiratot, 750 konferenciaanyagot és 600 kereskedelmi kiadványt is feldolgoz a rendszer. A *Scirus* keresőmotorhoz, az Elsevier elsődrendű keresőfelületéhez kapcsolódva 200 millió „minőségi világháló-forrást” és 12,7 millió szabadalmat lehet keresni.

Új fejlesztések: A Scopus tartalmi feltárásához az osztályozásnak egy finomabb szintjét vezették be. A korábbi 11 helyett most 27 szakterületi osztályt használnak, amelyeket négy fő csoportba osztanak: élettudományok, egészségtudományok, fizikai tudományok és társadalomtudományok. Egy folyóirat több osztályba is bekerülhet.

Várható termékek/szolgáltatások: A *Really Simple Syndication (RSS)* segítségével a felhasználó beadja kérdését, és azonnal megjelennek képernyőjén a napi friss eredmények anélkül, hogy ehhez igénybe venné levelezési rendszerét.

Emerald Group Publishing <http://www.emeraldinsight.com>

Áttekintés: Az *Emerald* a vezetéstudomány, a könyvtár- és az információtudomány oktatási és

szakterületi irodalmának nemzetközi kiadója. 150 lektorált folyóiratot (pl. *Management Decision*, *European Journal of Marketing*, *Journal of Documentation*, *Library Hi-Tech*, *Knowledge Management*), valamint négy adatbázist jelentet meg. Fő terméke az *Emerald Management Xtra (EMX)*, amely összeköti a teljes szövegű *Emerald Fulltext* (42 000 cikk, 100 folyóirat) és az *Emerald Management Reviews* (410 folyóirat) adatbázisok használatát. Az összes fontos vezetéstudományi ágazat szerepel az adatbázisok szakterületei között.

Új fejlesztések: A vezetéstudományi oktatás felsővezetői és adminisztrátori számára tervezték az EMX-et, amellyel az online forrásokat lehet elérni. Újdonságot jelentenek az online szerzői munkacsoportok, amelyek kiegészítik a világháló forrásait, valamint újak az online oktatási bemutatók.

Várható termékek/szolgáltatások: Az Emerald tartalomjegyzék-szolgáltatása (*Table of Contents by Really Simple Syndication = TOCRSS*) a kiadói és az e-folyóirat-információkat automatikusan eljuttatja a könyvtári katalógusokba.

Inderscience Publishers

<http://www.inderscience.com>

Áttekintés: Az előremutató kutatási, ipari és kormányzati technológiákkal kapcsolatos folyóiratok és konferenciaanyagok kiadója. Az *Inderscience* lektorált nemzetközi online és nyomtatott folyóiratokat jelentet meg üzleti adminisztrációs, vezetéstudományi, jogi, politikai és más szakterületeken.

Új fejlesztések: 49 új folyóiratot adtak ki, és egy kiegészítő program alapján olyan konferenciaanyagokat, amelyek szakterülete egybeesik a folyóiratokéval. Létrehozták az *ONSUSY* online rendszert, valamint a Highlights felhasználói hírlevelet.

Várható termékek/szolgáltatások: További 20 folyóiratot fognak megjelentetni évente a következő három évben a vonatkozó konferencia-kiadványokkal együtt. Bekapcsolnak olyan szakterületeket is, mint az intellektuális vagyonkezelés, a turizmuspolitika és -kutatás, környezetvédelmi és egészségügyi kérdések.

Informa

<http://www.informa.com>

Áttekintés: Az *Informa* összeolvadt a *Taylor & Francis*szel, majd megvette az *IIR Holdings*ot. Így több mint 10 000 eseményt és tanfolyamot szervez, 40 000 tételt ad ki, és 2000 előfizetéses szol-

gáltatást nyújt, beleértve az oktatási folyóiratokat, magazinokat, hírleveleket, híreket és hírügynökségek programajánlatait, amelyeket 70 országban kínál az oktatási, tudományos szakterületi és kereskedelmi közösségeknek.

Új fejlesztések: Az oktatási és tudományos részleg három egységből áll: Taylor & Francis, *Informa Life Sciences* (*Informa Élettudományok*) és *Informa Healthcare* (*Informa Egészségügy*).

Várható termékek/szolgáltatások: A kiadócsoporthoz az „*Informa World*” online felületen tárolja, feldolgozza, szétsugározza, és eladásra kínálja az oktatási tartalmat. Tevékenységét a *Personal Improvement* (*Személyiségfejlesztés*) és az *Intellectual Property* (*Szellemi vagyoni*) szakterületeken kívánja növelni.

John Wiley & Sons

<http://www.wiley.com>

Áttekintés: A *John Wiley & Sons* fő tevékenysége folyóiratok, enciklopédiák, könyvek és online termékek előállítására, oktatóknak és diákoknak végzett szolgáltatások, szak- és általános könyvek kiadása, előfizetési szolgáltatások, valamint oktatási anyagok minden szinten, beleértve az élethosszig tartó tanulást. A *Wiley InterScience* online szolgáltatás keretében több mint 690 vezető szakterületi és tudományos műszaki folyóirat teljes szövegét, ezenkívül a fő tájékoztató köteteket adják közre, valamint online könyveket. A felületen megtalálhatók a társadalomtudományi kiadványok, az üzleti élet, a pénzügyek, a pszichológia, az oktatás és az információtudományok. A kiadó megvásárolta a *Whurr Publishers Limited* céget.

Új fejlesztések: Az üzleti élet területén több piac- kutatási és pénzügyi folyóirat került a Wiley InterScience felületére a *Henry Stewart Publications* gyűjteményéből, így a *Consumer Behaviour*, a *Briefings in Real Estate and Finance*, az *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing* és a *Journal of Public Affairs*.

Várható termékek/szolgáltatások: A *Wiley's Psychology Backfile*-ban (1953–2001; *Wiley Pszichológiai Háttérállomány*) 23 vezető folyóirat teljes állományát lehet hamarosan keresni, a világhálón megtalálható tartalommal együtt.

Oxford University Press

<http://www.oup.com>

Áttekintés: Az *University of Oxford* részlege, a világ legnagyobb egyetemi kiadója. Évente 4600 új

könyvet és több mint 180 folyóiratot, online adatbázisokat és tájékoztató műveket ad ki. Az online és a nyomtatott kiadványok között szerepel az *Oxford Dictionary of National Biography*, az *Oxford English Dictionary*, az *Oxford Scholarship Online* és az *Oxford Journals Online*.

Új fejlesztések: Az *Oxford Digital Reference Shelf* (DRS = *Oxfordi Digitális Tájékoztató Polc*) lehetővé teszi, hogy a könyvtárak előfizetés ellenében hozzájussanak a díjazott oktatási művekhez. A korábbi előfizetők olcsón férhetnek hozzá a *Literature and Western Civilization Collections*hoz. Az *Oxford Journals Digital Archive* több mint 165 évnyi kutatási irodalom teljes folyóirat-állományát dolgozta fel 1995 óta a bölcsészettudományok, a jog, a társadalomtudományok, az orvosi és természettudományok területén.

Várható termékek/szolgáltatások: Rövidesen megindítják az *International Law in Domestic Courts* című jogi feltáró szolgálatot.

Palgrave Macmillan

<http://www.palgrave-journals.com>

Áttekintés: A *Palgrave Macmillan* kiadó folyóiratokat, szöveggönyveket, monográfiákat, szakterületi és tájékoztató műveket jelentet meg nyomtatott és online változatban. 60 címet adnak ki a társadalomtudományok, az üzleti élet és a bölcsészettudományok területén, 21 folyóiratot átvettek a *Henry Stewart*-gyűjteményből, hármat (*Security Journal*, *Crime Prevention & Community Safety*, *Risk Management*) pedig a Perpetuity Press cégtől.

Új fejlesztések: A kiadó az *Office for National Statistics* (Nemzeti Statisztikai Hivatal) számára is folytat kiadói tevékenységet. Átvette a következő kiadványok megjelentetését: *European Political Science*, *The Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice*, *Polity*.

Várható termékek/szolgáltatások: A kiadó két új folyóiratot jelentet meg: *British Politics* és *Journal of Simulations*.

SAGE Publications

<http://www.sagepublications.com>

Áttekintés: A 40 éve alapított *SAGE Publications* nemzetközi kiadói tevékenységet folytat a könyvek, a folyóiratok és az elektronikus média területein. Két fő internetfelületet működtet: a *SAGE Journals Online*-t, amely csak a *HighWire* felület használóinak férhető hozzá, és a *SAGE Full-Text Collection*-t, amelyen a társadalomtudományi fo-

lyóiratok jelenlegi és háttérszövegeit lehet elérni. Az utóbbi a távközlés, a kriminológia, az oktatás, a vezetésstudományi és szervezeti tanulmányok, az anyagtudományok, az egészségtudomány, a politikatudomány, a pszichológia, a szociológia, valamint a városfejlesztés és -tervezés ágazataival foglalkozik.

Új fejlesztések: A SAGE konzorciumi keretek között ad hozzáférési lehetőséget 390 folyóirathoz a társadalomtudományok, a bölcsészettudomány, az orvostudomány, a műszaki tudományok, valamint a fizikai és élettudományok ágazataiban, 1999-ig visszamenőleg. A *SAGE Collections Plus* keresztfelületen mind a tíz teljes szövegű gyűjtemény, valamint a gyűjteményben szereplő összes SAGE-cím hozzáférhető.

Várható termékek/szolgáltatások: Több mint 400 SAGE-folyóiratot dolgoznak fel online keresésre alkalmas háttér fájlban.

Springer

<http://www.springer.com>

Áttekintés: A *Springer Science+Business Media* a tudományos és szakterületi irodalom egyik vezető szolgáltatója. A tudományos, műszaki és orvostudományi szakágazatban a világ második legnagyobb kiadói csoportja. A csoport 70 kiadót működtet, 1450 folyóiratot, és évente több mint 5000 könyvet ad ki. 20 országban 5000 alkalmazottja van Európában, az USA-ban és Ázsiában. Az *Online Journals Archives* 1,8 millió archív rekordot tárol, és sok olyat, amely a folyóirat első évfolyamának első számától indul. Nemrég vásárolta meg a *Current Medicine Group Ltd* és az *Axioma Communicatie* cégeket.

Új fejlesztések: A művészeti ágazatban jelentek meg: *A Corpus of Rembrandt Paintings IV*, *The Self-Portraits*, *The Selected Works of Arne Naess* és *Handbook of Population*.

Várható termékek/szolgáltatások: Az STM könyveket digitalizáló gyűjteményében évente 3000 újonnan megjelent művet dolgoznak fel.

Thomson Gale

<http://www.thomsonlearning.co.uk>

Áttekintés: A *Thomson Gale* tájékoztató művek, digitális gyűjtemények, folyóiratok és hírlapok kiadója. A *Gale Virtual Reference Library* (GVRL = *Gale Virtuális Referenzkönyvtár*) 600 referenzművet tartalmaz, amelyekben egyidejűleg is lehet keresni. A *Thomson Gale PowerSearch* felü-

letén egyszerre lehet ugyanazt a kérdést keresni a GVRL és az *InfoTrac* folyóirat-állományokban.

Új fejlesztések: Átfogó, új online forrás a *Shakespeare Collection*, amelyben a történelmi kiadások és a teljes szövegű folyóiratok is kereshetők. A *Thomson Learning Digital Research Collections* három új résszel bővült: *Testaments to the Holocaust; Women, War and the Society 1914–1918; Arab-Israeli Relations 1917–1970*.

Várható termékek/szolgáltatások: Elérhető lesz az *Encyclopaedia Judaica*. Az *Access My Library* olyan új technológia lesz, amely lehetővé teszi a Gale-adatbázisokban való keresést az általánosan használt internet-keresőmotorokon keresztül.

/Arts, humanities and social science publishers. = Information World Review, 224. sz. 2006. május, p. 26–28.

(Jáki Éva)

Az elektronikus tájékoztató források értékelése

Az elektronikus tájékoztató eszközök használata egyre könnyebbé válik, ahogy a fejlődés a nyomtatott kiadások statikus megjelenítésétől az elektronikus környezet lehetőségeinek kiaknázása felé halad. A cikk áttekintést nyújt a webalapú kézikönyvek történetéről és fejlődéséről, valamint arról, mi lehet a kiadói döntések mögött, amikor az online lehetőségeket ajánlják. A technológiai fejlődés olyan pontra jutott, amikor az elektronikus információ már nincs hátrányban, és egyre több dokumentum válik online elérhetővé.

Úgy tűnik, hogy a felhasználók, amikor csak módjukban áll, előnyben részesítik az elektronikus információkat. Az online elérhető dokumentumok, közöttük különösen a tájékoztató források fejlődése az elmúlt nyolc évben felvetette: miért használnák az emberek a nyomtatott változatnál bonyolultabban elérhető elektronikus változatokat, amelyeknek a használata sem könnyebb, másrészt ha egy forrás az asztali számítógépről elérhető, akkor meg lehet takarítani egy utat a könyvtárba. A vita nem korlátozódik az online információkra, hanem kiterjed az olvasásra és az adatok használatára is.

Háttér

A cikkben az *elektronikus források* a tájékoztató források elektronikus változatait, elsősorban a kézikönyvek webalapú változatait jelentik. A CD-ROM-változatokat több okból nem vizsgálták: a CD-k általában nem a könyvtár hálózatán, nem erre kijelölt számítógépe(ke)n futnak, ezért nem alkalmasak távoli használatra; ha hálózati gépre telepítették, akkor speciális szoftver kell hozzájuk.

A kézikönyvet általában olyan műként jellemzik, amely egy bizonyos szakterület iránt érdeklődők

számára készült, és a tényeket, ábrákat, példákat gyorsan kereshető formában tartalmazza. A kézikönyveket leggyakrabban a természet- és műszaki tudományok területén használják. A kézikönyveket ritkán olvassák, inkább tájékozódásra, adatok keresésére használják. A kézikönyvek használata csak akkor kényelmes, ha a felhasználó közelében vannak. Egy kényelmes eszköz gyors elérése nélkül a felhasználónak döntenie kell: megéri-e, hogy elmenjen a könyvtárba az információkért, vagy létezik más lehetőség is, hogy hozzájuk jusson. A közeli forrás sokkal kényelmesebbnek látszik, még akkor is, ha alkalmatlan vagy nem kielégítő a feladathoz.

A napjainkban elérhető elektronikus források zöme a nyomtatott eredetük digitalizálásával készül, amelyeket esetenként a nyomtatott formába nem illeszthető információkkal, például zenével egészítenek ki. A mai elektronikus tájékoztató eszközökre jellemző, hogy a nehezen kezelhető nyomtatott forrásoknál használhatóbbak, felhasználóbarátta válnak. A digitális források természete még változni fog, amikor eredendően ebben a formában hozzák őket létre.

A könnyebb használat vagy elérhetőség az értékelésnek csak egy része. Vannak olyan olvasók, akik fontosabbnak tartják, hogy az információkat online találják meg, mint hogy ellátogassanak a könyvtárba. Ők a források online szolgáltatásában minden fejlődést pozitív változásnak tekintenek.

Az elektronikus könyvek egyszerű használhatósága pozitív fogadtatásra talált. Olyan megoldások jelentek meg, amelyek úgy kombinálják a hozzáadott funkciókat és az abból származó előnyöket, hogy az elektronikus könyvek gyűjteményéhez egy cég által előállított és kivitelezett interfészt nyújta-

nak. A *Knovel* modell például lehetővé teszi egy szó keresését a kézikönyvgyűjtemény teljes szövegében, az oldalak ismerős formájú megjelenítését Adobe Acrobat PDF formátumban, és a táblázatokból az adatok kiválasztását különböző műveletek céljára. A *Knovel* modell az e-könyvek elemeinek továbbfejlesztése a WEB-könyv kísérletsorozatban. A fejlesztések között van olyan, amelyet a felhasználók kértek, például, hogy minimális kereséssel pontosan azt kapják meg, amit kívánnak. A funkciók egy része már korábban is használható volt, de csak az elmúlt pár évben vált elérhetővé valamennyi elem a weben hozzáférhető, több böngészővel használható formában. A felhasználók böngészhetik a szövegdalakat, navigálhatnak a táblázatokban, tartalomjegyzékekben vagy az indexben. Ha a keresést választják, az oldal bármely részéből kapnak találatokat. A *Knovel* modell előnyei között szerepel az interaktivitás; a felhasználó például beillesztheti saját adatait egy egyenletbe az egér segítségével. Az aktív táblázatokban lehetőség van arra, hogy az adatokat módosítsák, vagy csak néhányat használjanak, amivel például egy elemzéshez szükséges időt lehet megtakarítani.

Amióta a számítógépek és a webvadászidők gyorsabbak lettek, a nagy PDF fájlok feltöltése kevesebb időt igényel. Bár a PDF állományok kezelése nehézkes lehet, mégis meglepően gyakran használják az elektronikus forrásokban, aminek legfőbb oka, hogy egy könyv ábráit, elrendezését, betűtípusait és egyéb elemeit valóságosan adja vissza. Ez az oka annak, hogy az Adobe ezt a terméket az 1990-es évek elején kifejlesztette. Éppen ez a valóságosság teszi ideálissá a PDF formátumot a tájékoztató eszközöknél. Ha az elrendezés ennyire fontos az információ megjelenítésében és megértésében, akkor a PDF, a TIFF és a DigiPaper alkalmasak a feladatra. Ha viszont az információ értéke azzal emelhető, hogy a táblázatokban lévő adatok változtathatók, vagy összeköthők a könyv más részein találhatóakkal, akkor a használhatósággal szemben az elrendezés csak a második helyre kerül.

A web lehetőségei majdnem mindenhol kihasználhatók, ahol Wintel, UNIX és Mac számítógépek vannak. A hozzáférésnek ez a szintje teszi a webet az elektronikus tartalom kedvelt szolgáltató eszközévé. A kézikönyvek interaktív, könnyen használható webes változatainak fejlesztése hosszabb időt vett igénybe, mint más tájékoztató eszközöké. A kiadóknak meg kellett várniuk a web fejlesztésében a megfelelő technológiát. A web fejlődésének korai szakaszában, kliensoldali kis alkalmazások

képesek voltak Wintel gépeken futni Java használatával. Ezeket a programokat hívják *appletek*nek. Annak ellenére, hogy a Java minden gépen fut, programozása eltérő volt Wintel és Mac gépek használatánál. Ezért a Java alkalmazása a felhasználók egy részének kirekesztését jelentette (főleg a Mackel rendelkezőket). A böngészők között még mindig vannak eltérések, főleg a szabványok követésében. Ha egy programot vagy interfészt egy adott böngészőre írtak, lehetséges, hogy egyáltalán nem, vagy csak részben fog futni, ha a felhasználó más böngészőt használ. Ezzel a gonddal még meg kell küzdeniük a fejlesztőknek online kézikönyvek fejlesztésekor.

A web használatát a PDF széles körű elterjedése előtt a HTML korlátai szabták meg. A HTML-lel a szöveges tartalomra és annak megjelenítésére törekednek. A HTML szabvány a szerzőknek lehetőséget ad fejezetcímek, szövegek, táblázatok, listák és fényképek beillesztésére; online információk visszakeresésére hiperlinkek segítségével, az információgyűjtéshez vagy visszacsatoláshoz szükséges formák tervezésére, táblázatok, videó és hangzó klipek beillesztésére a dokumentumba. Ezek a részletek mind összeillenek, és megengedik a szerzőnek, hogy ellenőrizze a weblap általános kinézetét. Nem tudja azonban ellenőrizni az információegységek pontos elrendezését, mivel azt a felhasználó számítógépe, böngészője és képernyőfelbontása határozza meg. A szótárakat, enciklopédiákat és más olyan eszközöket, amelyeknél a tartalom elsősorban szöveges, már a kézikönyvek előtt webalapú formátumokká alakították, mert az információt könnyebb volt a HTML-hez adaptálni, és a pontos oldalelrendezés kevésbé fontos. A hang és a kép összekötése a szöveggel viszonylag egyszerű, és hozzáadott értéket jelent a nyomtatott változathoz képest. Ugyanakkor az adatokban gazdag tartalom ellenére sokkal kifinomultabb megoldásokra van szükség, ha a használat célja a kutatás és az információkeresés.

Válaszidő és tesztelés

Az online kézikönyvek korai fejlődésének idején kevesebb időt vett igénybe egy nyomtatott változat kézbevétele és a keresett rész megnézése, mint a webes változatban való navigálás. A hozzávetőleges összehasonlításhoz a szerző egy egyszerű kísérletet végzett az USA egy statisztikai kiadványával (*Statistical Abstract of the USA*, www.census.gov/prod/www/statistical-abstract-us.html). A feladat annak felkutatása volt mindkét

1999-es forrásban, hogy 1998-ban a mérnöknőknek hány százaléka állt alkalmazásban. A kereséshez szükséges időt rögzítették: a nyomtatott változatnál a könyv kézhezvételétől számított az idő, az elektronikus változatnál pedig onnantól, amikor a böngésző már a kezdőlapra volt. Három, különböző tapasztalatokkal rendelkező használó idejét mérték. Az eredményeket az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat

Keresési idő (Statistical Abstract of the USA)

Felhasználók	Nyomtatott forrás (s)	Elektronikus változat (s)
1.	54	152
2.	210	375
3.	61	104
Átlag	108	210,3

Látható, hogy a nyomtatott változatban való keresés átlagosan kevesebb mint két percet, míg az elektronikus változatban (különböző számítógépeken) átlagosan három és fél percet vett igénybe. A táblázat utolsó sora a keresések idejének átlagát mutatja, azt, hogy a nyomtatott változat használata egyszerűbb, ha kéznél van.

Akik viszont nem jutnak hozzá könnyen a nyomtatott változathoz, időt takarítanak meg a nehezen kezelhető online változat használatával. Bár az *Állami Kiadványiroda (Government Printing Office)* még mindig a népszerűtlen PDF formátumban teszi online elérhetővé a *Statisztikai Kivonatokat*, úgy tűnik, ez megfelel egy felhasználói kör igényeinek. Az egyszerű PDF használata a legolcsóbb eljárás az információ elektronikus formában történő elérhetővé tételére. Más változatok programozása és fenntartása, így a kereshető, megfelelő táblázatokhoz és oldalakhoz vezető interaktív webindexek, vagy az Acrobat csatoló eljárásait használó PDF jóval nagyobb költséggel jár a kiadónak.

A *Machinery's Handbook* Knovel-féle online változata – teljes szövegű keresőmotorokat és az Acrobat lehetőségeit alkalmazva – sokkal fejlettebb megoldást kínál az információk megtalálásában. Ugyanazt a kezdetleges módszert használva, mint a fenti esetben, a feladat a vörös fenyő szakítószilárdságának megtalálása volt a könyvben. A 2. táblázat a három felhasználó keresési idejét mutatja a nyomtatott és az online változatok használatakor.

2. táblázat

Keresési idő (Machinery's Handbook)

Felhasználók	Nyomtatott forrás (s)	Elektronikus változat (s)
1.	56	35
2.	55	40
3.	35	52
Átlag	48,6	42,3

A nyomtatott változatnál a keresés átlagos ideje 48 másodperc volt. Úgy tűnik, hogy az elektronikus változatot kiválóan kellett alakítani ahhoz, hogy a keresés gyorsabb legyen, mint a nyomtatott változatnál.

Döntési szempontok

A használhatóság többet jelent egy jó interfésznél és a gyors válaszidőnél, még akkor is, ha mindkettő fontos. A technológiai elfogadhatósági modellel (*Technological Acceptance Model*) mérni lehet a hasznosságot és a használhatóságot, vagyis meghatározható a forrás használatának valószínűsége, és tesztelhető az elektronikus forrás elfogadhatósága. A nehézkes vagy lassú felhasználói interfész lehet az egyik oka annak, hogy a felhasználók továbbra is a nyomtatott változatot választják, vagy egy másik webes változatot, ha van.

Az elektronikus eszköz készítésénél ki kell küszöbölni a nyomtatott változat korlátait, ami a *Statisztikai Kivonatok* elkészítésekor nem valósult meg, mert csupán a nyomtatott változatot másolták le, és tették online elérhetővé. A statikus oldalképek jól használhatók elektronikus folyóiratoknál, amikor az olvasó egy cikket akar elolvasni, de ha csak egy számot vagy számsort akar kikeresni a táblázatból, akkor nem biztos, hogy sikerrel jár.

Amikor a kiadók elhatározzák, hogy elektronikus változatot is készítenek, dönteniük kell, hogy maguk készítik-e el, vagy mást bíznak meg a feladattal. Elektronikus folyóiratoknál gyakran előfordul, hogy a kiadó vagy a tartalom létrehozója lemond az interfész kialakításának ellenőrzéséről, és külső céget bíz meg az elektronikus változat szolgáltatásával. Ha többet kíván az egyszerű PDF formátumnál, akkor az programozási és kivitelezési időt, valamint számítógépes tárhelyet igényel. Nem meglepő, hogy a kisebb könyvkiadók inkább ezt választják, ami azt eredményezi, hogy az e-book kereskedők, akik többféle terméket kínálnak, azo-

nos interfészt és több címben való keresést tudnak kínálni.

Megoldások és ajánlások

A Knovel modell több kiadó elektronikus könyveihez nyújt hozzáférést. Az *ENGnetBASE* (www.engnetbase.com) és a *Referex* (www.ei.org/eicorp/referexengineering.html) e-kézikönyv-szolgáltatók a több dokumentumban való keresést tudják megoldani, de csak azonos kiadó vagy tartalom-szolgáltató termékeiben. (Ez hasonlít arra, amikor a kutatók csak egy kiadó elektronikus folyóiratait érik el.)

Más kiadók is foglalkoznak hasonló tartalomkereséssel és az adatok kezelésével a weben, mint például a *CRC Handbook of Chemistry and Physics* (www.hbcnetbase.com) és a *CINDAS Thermophysical Properties of Matter Data* (<https://cindasdata.com/Products/TPMD>). Hasznos kötetek ugyan, de függetlenek, nem használják ki a források egyidejű keresési lehetőségét.

Várható irányzatok

A jövő online forrásai eleve elektronikus környezetre készült információkat fognak tartalmazni. Számítalan nyomtatott kézikönyv volt bizonyos szakterületeken a legmegbízhatóbb forrás. Ezt a bizalmat az elektronikus forrásoknak is el kell nyerniük. Az információ különböző formákban történő előállítása nem változtat a mondanivalón. A nyomtatott változatnak még sok jellemzője létezik, mint például az oldalakra tördelés. A változás elkezdődött ugyan, de még egy vagy inkább két generációnak kell felnőnie, amíg az online források nem a nyomtatott változatok mintájára készülnek.

Az XML és más, a metakeresést lehetővé tévő programfejlesztések hozhatnak megoldást több dokumentum egyidejű keresésére anélkül, hogy valamennyit külső céggel kellene digitalizáltatni. A metakereső technológiák lehetőséget adnak az egyidejű keresésre egy csatlakozási ponttól a különböző információforrásokon keresztül. Ehhez a szakma minden szereplőjének ugyanazokat a szabványokat és a mindenkinek megfelelő rendszert kellene alkalmaznia. A metakeresés még fejlődésének korai szakaszában van, és a különböző kiadók által előállított online erőforrásokban való egyidejű keresés továbbra is megoldandó feladatot jelent. A Knovel például egy hagyomá-

nyos rendszerarchitektúrát használ az interaktivitás megteremtéséhez, amelyet össze kellene egyeztetni minden eddig kifejlesztett szabvánnyal. Bár úgy tűnik, hogy a jövő a metakeresés lehetőségeinek bővítésében rejlik, sok termék előállítója nem örül a modell alkalmazásának.

Következtetések

A kutatóknak fontos a gazdaságos idő- és pénzfelhasználás, a mindennapi információs túlterheltség viszont lassítja őket. A keresési és válaszidőt megfelelő megoldás alkalmazásával hatékonyabbá kell tenni. Ha az információkeresés és a lelőhely megtalálása akadálytalan, egyértelmű, és lehetővé teszi a kutatóknak az adatok igényeik szerinti kezelését, akkor az információkeresésben hihetetlen távlatok nyílnak.

Úgy tűnik, hogy az iparágat a kutatók kívánságait teljesítő fejlesztések (mint a több cím egyidejű kereshetősége és a kompatibilitás) irányítják. A fő szempontok: a sebesség, a pontosság és az időtakarékoság, ezt mutatják a Knovel termékei.

Az első lépéseket már megtették a kézikönyvek elektronikus formában való használatának megkönnyítésére, de sok még a tennivaló. A Knovel esettanulmánya saját online információkeresési és megjelenítési módszereit, sikereik mértékét vizsgálja, és azt, hogy technológiájuk bővítése, illetve licencelése tanulságos lehet-e mások számára. A metakereső szabványok fejlesztésének vizsgálata és az elektronikus könyvek megfeleltetésének megvitatása a Knovel képviselőivel, segíthetne a többi e-könyvet gyártó cégnek, hogy elmozduljanak a termékek közös kereshetősége felé. Hasznos lenne egy, az online kézikönyvgyűjteményeket előállító kiadókat és a Knovelt összehasonlító tanulmány elkészítése, amely a WEBkönyv tapasztalataira építve segíthetne meghatározni az elektronikus tájékoztató eszközök legjobb szempontjait, ezen belül is a kutatók számára fontosakat. A tanulmány segíthetne még pontosabban meghatározni, hogy hol húzódik a határ az ismerős, könyvszerű megjelenítés és az interaktív adat-előállítás között, és azt, hogy mikor célszerű a másodikra átlépni.

A teljes szövegű kereséshez és az eredményeket besoroló algoritmushoz hasznos lehet a leghatékonyabb információkereső eljárások vizsgálata és értékelése. A legtöbb könyvtáros támogatja a folyóiratcikkek teljes szövegű keresésének gondola-

tát, ezért fejlesztésekre van szükség, vagy a meg-lévők szélesebb körű elfogadtatására. A pontos keresés gyorsítja a kutatást és növeli a használhatóságot, ezért tisztázni kellene, hogy a cégek mit értenek pontosságon egy teljes könyvben történő keresésnél.

A tennivalók közé tartozik, hogy azok a cégek, amelyek nem veszik figyelembe a szabványokat, és azoktól eltérő online verziókat gyártják, felvegyék a kapcsolatot a szolgáltatókkal. További kutatások bizonyíthatják, hogy a jövő metaadat-kereső motorjai képesek lesznek az elektronikus források

teljes spektrumában keresni. Amint az elektronikus dokumentumok egy interfészen keresztül kereshetővé válnak, ami átfogó témafedettséget ad, a kutatómunka termékenyebb lesz, és növekedni fog az információkhoz való hozzáférés. A könyvtáros feladata, hogy olyan forrásokat találjon, amelyek a leggyorsabb és legpontosabb találatokat adják a felhasználóknak.

/VAN EPPS, Amy S.: The evolution of electronic reference sources. = Library Hi Tech, 23. köt. 2. sz. 2005. p. 287–298./

(Szalóki Gabriella)

A dokumentumküldés adatainak felhasználása az orvosi folyóiratok kiválasztására: a kanadai CISTI tapasztalatai

A *Kanadai Tudományos és Műszaki Információs Intézetben (Canada Institute for Scientific and Technical Information = CISTI)* felmérést végeztek annak ellenőrzésére, hogy a gyűjtemény megfelel-e a két nagy felhasználói csoport, a *Nemzeti Kutatási Hivatal (National Research Council of Canada = NRC)* és a dokumentumszolgáltatást rendelők igényeinek. A cikk a vizsgálat menetét, elemzéseit, eredményeit mutatja be, kiemelten foglalkozik az- al, hogy a dokumentumszolgáltatási adatokat hogyan lehet hatékonyan felhasználni a gyűjteményszervezési döntésekben.

Háttér

A CISTI története 1929-ig nyúlik vissza, amikor a legnagyobb kanadai kutató és fejlesztő ügynökség, az NRC könyvtáraként megalapították. 1945 óta a könyvtár egyre többet tett azért, hogy nemzeti tudományos könyvtárrá váljon. Erre 1967-ben került sor, amikor az *Országos Tudományos Könyvtár (National Science Library)* nevet megkapta. 1969-ben a szövetségi kormány megbízta az NRC-t az országos tudományos és műszaki információs rendszer kiépítésével. 1974-ben CISTI néven egyesítették az Országos Tudományos Könyvtárat és az NRC Műszaki Információs Szolgálatát.

Az eltelt évtizedek alatt a CISTI Észak-Amerika legnagyobb tudományos gyűjteménye lett, amely több mint 50 ezer folyóiratcímet, 600 ezer monog-

ráfiát, konferenciaanyagokat és műszaki jelentéseket tartalmaz a természet-, a műszaki és az orvostudományok területéről nyomtatott és elektronikus formában. A CISTI dokumentumküldő szolgálata a kanadai olvasók és az NRC kutatóinak kérései mellett külföldi megrendeléseket is teljesít. A világszerte jól ismert szolgáltatáshoz 2004–2005-ben 800 ezer dokumentummegrendelés érkezett.

A vizsgálat megkezdése előtt a szerzők tanulmányozták a szakirodalmat: 1980–2004 között a gyűjteményszervezés és dokumentumküldő szolgáltatás adatainak összefüggéseiről 20 cikket találtak. A CISTI tanulmánya abban különbözik a korábbiaktól, hogy a teljes folyóirat-előfizetést vizsgálták, valamint az állomány- és a dokumentumküldési adatok elemzése külön-külön történt.

Módszertan

A vizsgálat 2004 márciusa és novembere között zajlott, a CISTI Információs Erőforrás-menedzsmentje vezetésével. Az elemzéseket az intézményen belül a vezetők, a könyvtárosok és a dokumentumküldő szolgálat szakembereinek összehangolt munkájával végezték.

A kutatás során több feltételezés megerősítését várták arról, hogy az állomány megfelel a természet-, a műszaki és az orvostudományi kutatási igényeknek. A cikk csak a vizsgálat azon részével foglalkozik, amelyben a CISTI nyomtatott folyóirat-

előfizetéseit vetették egybe a dokumentumküldés adataival. A vizsgálat két része:

- a nyomtatott folyóiratok használatának áttekintése és elemzése,
- a nem teljesített kérések elemzése.

A külön-külön végzett elemzések összevetésével meghatározták az állományban érzékelhető hiányosságokat. A ritkán használt folyóiratcímekre vonatkozó adatokat összehasonlították egy hasonló, 2000. évi felmérés adataival. A hiányosságokat ezután a megrendelések adataival ellenőrizték, és a folyamat eredményeként meghatározták az újonnan beszerzendő címeket.

Az időszaki kiadványok állományának elemzése

Csak a kurrens, előfizetett nyomtatott folyóiratok használatát elemezték, nem foglalkoztak a konferenciaanyagokkal, a monográfiákkal, a törölt vagy megszűnt, valamint az elektronikus folyóiratokkal. A korlátozás okai:

- a CISTI költségvetésének legnagyobb részét az időszaki kiadványok beszerzésére fordítja;
- az egyéb dokumentumtípusok vizsgálata bonyolulttá tette volna az elemzéseket anélkül, hogy új információt adott volna a gyarapítási keret elköltségéhez;
- az elektronikus folyóiratokat azért nem vizsgálták, mert a kutatási időszakban a CISTI-nek nem volt joga az elektronikus folyóiratokból külső és külföldi előfizetőknek szolgáltatni.

Először a belső OPAC alapján összeállították az előfizetett időszaki kiadványok bibliográfiai adatokkal ellátott listáját. A 8666 címet tartalmazó listát nyolc, kezelhető méretű Excel fájlban osztották szét. Az ellenőrzési célokat szolgáló kilencedik Excel fájl a teljes listát tartalmazta. Ezeket küldték el a Dokumentumszolgáltató részlegnek a könyvtárközi kölcsönzési adatokkal való kiegészítésre.

A dokumentumrendelésre vonatkozó adatokat a CISTI Ügyfélszolgálatától kapták. A kereséshez és az összevetéshez az SQL Navigátort használták, hogy megkapják az egyes címekhez tartozó rendelések számát. Az adatgyűjtést a 2003. július 17. és 2004. január 17. közötti időszakra vonatkozóan végezték el, a rendelések száma 319 748 volt. Úgy gondolták, hogy fél év adatai alapján következtetni lehet az egész éves mennyiségre.

A keresésekhez három felhasználói csoportot alakítottak: belső felhasználók, kanadai megrendelők,

külföldi kérések. Az állományt és a kéréseket téma szerint öt csoportba sorolták: üzleti, természettudományos, műszaki, orvostudományi és egyéb szakirodalom.

Eredmények

Az előzetes várakozások az orvostudományi folyóiratok túlsúlyát jósolták, de végül a CISTI gyűjteményében egy egészséges egyensúlyi állapotot tapasztaltak, csupán az üzleti témában mutatkozott kevesebb cím (1. táblázat). A gyűjteményhasználat szempontjából viszont valóban az orvostudomány játszik kiemelkedő szerepet, sokkal több ilyen témájú kérés volt, mint az az előfizetési arányból következett volna; a belső felhasználók ugyanakkor nagyobb arányban kértek természettudományos témájú dokumentumokat. A műszaki és a mérnöki téma egyik felhasználói csoport adataiban sem jelent meg meghatározóként (2. táblázat). A megrendelési adatokat is hasonló módon szervezték: ugyanazon témák, ugyanazon felhasználói csoportok.

1. táblázat

A kurrens címek tematikus megoszlása

	A címek száma	Aránya (%)
Üzleti	94	1
Természettudományi	2758	32
Orvostudományi	3108	36
Műszaki	2449	38
Egyéb	257	3
Összesen	8666	100

2. táblázat

A teljesített könyvtárközi rendelések megoszlása téma és felhasználói csoportok szerint

	Kanada (%)	Belső felhasználók (%)	Külföldi kérések (%)	Súlyozott összesen (%)
Üzleti	0,3	0,3	0,3	0,3
Természettudományi	22,5	39,0	25,1	24,8
Orvostudományi	60,5	32,3	57,5	57,2
Műszaki	15,0	26,4	15,7	16,1
Egyéb	1,7	2,0	1,4	1,6

Az elemzés éles ellentétet mutatott a belső felhasználók nagyszámú természettudományos kérése, és a külső felhasználók nagyarányú orvostu-

dományi kérései között. Ezt a gyűjteményszervezési politika alakításakor mindenképpen figyelembe kell venni.

A hiányok elemzése

A vizsgálat másik része azokra a címekre terjed ki, amelyeket a CISTI dokumentumküldő szolgáltatótól kértek, de nem voltak megtalálhatók a CISTI állományában. Az elemzés célja az volt, hogy megmutassa, hol nem felel meg az állomány a megrendelők elvárásainak. A CISTI-ben elfogadott rend szerint a nem teljesíthető kéréseket vagy elutasították „a CISTI állományában nem található” minősítéssel, vagy a megrendelő utasításának megfelelően továbbították a *Kanadai Mezőgazdasági Könyvtárba*, vagy a CISTI partnereihez (*British Library*, *INIST*, a távol-keleti szolgáltatók stb.).

Ebben az esetben is ugyanazokat a módszereket használták: az adatgyűjtéshez az SQL Navigátort, az időintervallum a 2003. július 17.–2004. január 17. volt, az elemzést ugyanazokra a témakörökre és felhasználói csoportokra bontva végezték.

Ebben az esetben a címek bibliográfiai adatai természetesen nem található meg a CISTI adatbázisában, az adatokat megrendelésekből vették: az ISSN-t kiegészítették a címmel és megjelenési adatokkal, ha kellett, külső forrásokat is igénybe véve. Az ellenőrzések után két fájlt alakítottak ki: az egyikben azok a címek szerepeltek, amelyekre három vagy annál több kérés érkezett, a másikban azok, amelyekre csak egy-két kérés volt. Az elemzésnek ebben a szakaszában úgy döntöttek, hogy a továbbiakban csak azokat a címeket vizsgálják, amelyeket tíznél többször kértek (318 cím, 6171 kérés), mivel ezek keresettsége már indokolja beszerzésüket (3. táblázat).

3. táblázat

A nem teljesített kérések megoszlása téma és felhasználói csoportok szerint (318 cím)

	Kanada (%)	Belső használók (%)	Külföldi kérések (%)	Súlyozott összesen (%)
Üzleti	10,9	5,1	12,8	10,1
Természettudományi	5,6	10,3	6,5	6,8
Orvostudományi	64,2	66,9	63,7	64,6
Műszaki	6,9	4,9	4,5	6,0
Egyéb	12,4	12,8	12,5	12,5

Ebben az esetben is az orvostudomány területén kapták a legnagyobb számot – felhasználói csoporttól függetlenül. Az orvostudományon belül a gyógyszerkutatói, a klinikai orvoslási, az egészségügyi és az ápolási címeket kérték a legtöbben. A teljesíthető kérések második nagyobb csoportja az üzleti témakörből került ki. Ezeket az adatokat már figyelembe tudták venni a 2005. évi beszerzéseknél, több orvostudományi és üzleti folyóiratot fizettek elő.

A ritkán használt címek vizsgálata

Az elemzés célja annak megállapítása, hogy érdemes-e előfizetni a ritkán használt folyóiratokat, illetve hogy a törlési döntés meghozatalához elegendő-e egy adott időszak adataira támaszkodni. A vizsgálathoz egy 2000-ben készült, az 1998–1999 közötti adatokkal végzett elemzést használtak fel. A feltételezés az volt, hogy azok iránt a címek iránt, amelyeket 1998–1999-ben kevesen kértek, továbbra is kicsi az érdeklődés (a korábbi vizsgálatban ritkán használt folyóiratok nem mindegyikét mondták le, 791 összehasonlítható cím maradt). Az eredmények azonban azt mutatták, hogy a vizsgált folyóiratok 67%-ának nőtt a felhasználási értéke (4. táblázat). A magyarázat az lehet, hogy az 1998–1999-ben indult új folyóiratok 2003-ra már népszerűek lettek. Az elemzés tanulsága, hogy a hasznosság szempontjából hosszabb időszakot kell vizsgálni.

4. táblázat

A használati szokások változása 1998/1999 és 2003 között (791 folyóiratcím alapján)

Változás 1998/1999 és 2003 között	Számszerűen	%-ban
Azoknak a címeknek a száma, amelyeknek nőtt a használata	529	67
Azoknak a címeknek a száma, amelyeknek csökkent a használata	245	31
Azoknak a címeknek a száma, amelyeknél nem volt változás	17	2
Összesen	791	100

A felhasználói kör

A felhasználói visszajelzések vizsgálatához a kanadai egészségügyi könyvtáraktól kaptak információt. Ezek alapján megállapították, hogy a CISTI egyre kevésbé tudja teljesíteni az egészségügyi folyóiratokra érkező kéréseket. A *Nemzeti Orvostudományi Könyvtár (National Library of Medicine, USA = NLM)* összeállított a CISTI számára egy

speciális jelentést, amely a kanadai könyvtáraktól 2003. október–2004. július között a *DOCLINE*-on keresztül érkező kéréseket, és az NLM és más USA-könyvtárak teljesítését foglalta össze. Ez a jelentés is alátámasztotta, hogy az egészségügyben egyre nagyobb lett a rés a kanadai könyvtárak által kért, és a Kanadában szolgáltatni tudott címek között.

A felhasználói igények értékelésekor is számba vették a CISTI belső köre számára szükséges magfolyóiratokat. Ebben az esetben is az üzleti folyóiratoknál találtak hiányokat.

Következtetések

A vizsgálat szerint a gyűjteményszervezés szempontjából valóban értékes információnak bizonyult a használati és a teljesítetlen kérések adatainak újrafelhasználása. Ezek az adatok megerősítik a folyóirat-rendelések során született jó döntéseket.

Emellett fény derült a hiányokra is, különösen az orvos- és az üzleti tudományok területén.

A következő lépés a hiányzó folyóiratok beszerzése lenne. Annak ellenére, hogy a CISTI költségvetési keretére egyre nagyobb nyomás nehezedett, 2005 elején 135 újabb orvosi folyóiraatra fizettek elő. Ezek a címek a legkeresettebbek voltak a hiánylistán, és az NLM elemzésében is előkelő helyen álltak. A CISTI reméli, hogy ezek a költségek a dokumentumküldő szolgáltatás bevételeiből meg fognak térülni. Felismerték, hogy az állományt a felhasználói kérések alapján is folyamatosan kell ellenőrizni. A dokumentumküldő szolgáltatás használati statisztikája a gyűjteményszervezés kulcspontja lehet.

/IRELAND, Michael–BROWN, Beverly: Using document delivery data for selecting medical titles in a large STM library: the experience of CISTI. = Interlending & Document Supply, 34. köt. 1. sz. 2006. p. 29–35./

(Vízvári Dóra)

Az online folyóiratok hatása a dokumentumszolgáltatásra

A szerzők azt vizsgálják, milyen mértékben csökkentették a teljes szövegű cikkek a hagyományos könyvtárközi kölcsönzést egy egyetemi könyvtárban, alapul véve a *Madridi Orvostudományi Egyetem Könyvtárát (Library of Medicine of University Autonoma of Madrid = UAM)*. Ezen az egyetemen a könyvtárnak 1300 hallgató, 600 PhD-hallgató, 350 professzor és oktató tudományos és kutatási igényeit kell kielégíteni. 2003-ban az egyetem 310 cikket, 177 disszertációt és 72 kutatási projektet tett közzé. A publikációk impaktfaktora 1990–2000 között átlagosan 16,7 volt.

Az UAM könyvtáraiban az elektronikus folyóiratok száma a 2000. évi 650-ről 2003-ra 16 528-ra nőtt. A növekedés nagyrészt a *Madroño* konzorciumban való részvételnek köszönhető. A konzorcium gyűjteményében található az elektronikus folyóiratok 57%-a (2003-ban 9556 cím). Ezek közül a folyóiratok közül 2200 a biológiai-orvostudományi témakörbe tartozik. A *Medline* által indexelt folyóiratok 29%-a elektronikus formában érhető el.

Felmérés az elektronikus források használatáról

Az UAM elektronikus folyóirat-gyűjteményének használati adatai szerint a letöltött cikkek száma a 2001. évi több mint 60 ezerről 2002-re megközelítőleg 105 ezerre (73%) nőtt, 2003-ban majdnem elérte a 300 ezret. Ezek az adatok azt mutatják, hogy az elektronikus folyóiratok széles körben elfogadottá váltak, használatuk kellő alapot szolgáltatott egy felméréshez.

A vizsgálat mennyiségi és minőségi adatokra egyaránt kitért. A minőségi adatokat az elektronikus források hatására és a könyvtárközi kölcsönzés használatára vonatkozó kérdőíven gyűjtötték össze. A 86 válaszadó között voltak egyetemi oktatók, doktori fokozatot már elért hallgatók (post-doctoral students), professzorok és posztgraduális képzésben részt vevő, kutatómunkát végző hallgatók.

A minőségi kérdésekre adott számokkal értékelhető válaszok a felhasználók szokásait, az adatbázisokról és elektronikus folyóiratokról alkotott véleményüket tükrözték:

- Az első kérdés arra vonatkozott, melyik adatbázisokat használják. A válaszokból kiderült, hogy első helyen a Medline szerepel, ezt követi a *Web of Science*, az *ISI Current Contents* és a *Cochrane*.
- Arra a kérdésre, hogy a Medline-t az *EBSCO* interfészén keresztül érik-e el, a válaszadók 65%-a azt felelte, hogy szívesebben használja a *PubMedet*, mint az *EBSCO/Medline-t*.
- Arra a kérdésre, hogy mit tartanak az elektronikus folyóiratok legnagyobb előnyének, az első helyen az időmegtakarítást jelölték meg, ezt követte a közvetlen hozzáférési lehetőség és a naprakészség, majd a letöltési és tárolási lehetőség.
- A válaszadók 81%-a részesítette előnyben az online változatot a nyomtatottal szemben.
- Az elektronikus folyóiratoknál is előforduló új technológiai lehetőségeket (animáció, multimédia stb.) csak kevesen tartották fontosnak, ami azt jelenti, hogy csak kevesen használtak ilyen folyóiratokat.
- A minőségi információ fontosságára és a kényelemre utaló kérdésre az oktatók és a kutatók a kényelemre a „csak néha” választ jelölték meg, ami megerősíti a kutatók és a hallgatók eltérő szokásairól kapott korábbi kutatási eredményeket (ezek szerint a hallgatók a teljes szöveg azonnali használhatóságát tartották a legfontosabbnak).

A dokumentumszolgáltatás trendjei

A *spanyol egyetemi könyvtárak* adatai azt mutatják, hogy az online folyóiratok bevezetése óta jelentős csökkenés tapasztalható a dokumentumszolgáltatásban: 2000–2003 között a csökkenés 17%-os volt, ezen belül 2002–2003-ban 10,8%-os.

A *francia egyetemi könyvtárak* adataiból kitűnik, hogy a csökkenés 1999–2001 között 6,3%-os, 2000–2002 között 27,37%-os, 2001–2002 között 15,25%-os volt.

A *British Library Document Supply Centre* adatai szerint 1999–2000-hez képest 2001–2002-ben a szolgáltatás 12,6%-kal csökkent.

Az amerikai *Kutató Könyvtárak Szövetsége* (*Association of Research Libraries*) adatai ugyanakkor 2,9%-os növekedést mutatnak 2001–2003 között.

Az UAM adatait vizsgálva azt tapasztalták, hogy 1998–1999-ben 62%-kal nőtt a dokumentumszolgáltatás, ami a számítógépesítés eredménye. 2000–2003 között a kérések száma közel stabilnak mondható, kiugró a 2002. év volt (1. táblázat).

1. táblázat

A dokumentumszolgáltatási kérések száma az UAM Orvostudományi Könyvtárában

Év	Kérések száma
2000	1241
2001	1242
2002	1645
2003	1255

A változások okai

Az okokat és a jelenlegi könyvtárközi kölcsönzés jellemzőit a következő szempontok szerint vizsgálták.

A cikkek megjelenésének dátuma

Mivel az elektronikus folyóiratok hozzávetőleg az utolsó kilenc évben terjedtek el, a dokumentumszolgáltatási kérések elsősorban az 1982–1996 között megjelent publikációkra vonatkoznak. Külön számításokat végeztek az utolsó három évben megjelent cikkek iránti kérésekről: ezek aránya évről évre csökken (2. táblázat).

2. táblázat

A 2001–2004-ben publikált cikkekre vonatkozó kérések aránya

A kért év	%
2001	42,8
2002	48,64
2003	38
2004	33,02

Átfutási idő

A dokumentumszolgáltatásban fontos szerepe van az átfutási idő csökkentésének. Az e téren elért eredményeket a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat

Átfutási idő a könyvtárközi kölcsönzésben

Év	Napok száma	Az öt nap alatt teljesített kérések aránya (%)
2001	13,8	22,50
2002	9,50	30,16
2003	9,08	50,16
2004	9,49	46,18

Teljes szöveg keresése

Vizsgálták azt is, hogy a felhasználók milyen eljárást követnek a teljes szövegű adatbázisok keresésekor. Arra jutottak, hogy a kutatók teljesen elfogadják az elektronikus folyóiratokat, és nincs szándékukban visszatérni a nyomtatott változathoz. Ennek részletei:

- A kutatók számára a cikkek teljes szövegének elérésére a legegyszerűbb út az, hogy az adatbázisból átlépnek az elektronikus folyóiraatra. Ehhez rendelkezésükre állt a PubMed Linkout lehetősége, tervezték az SFX kapcsolat beállítását is a PubMedhez.
- Legtöbbször a szabad hozzáférésű letéti könyvtárakat (l. PubMed Central) és az elektronikus folyóiratokhoz vezető adatbázisokat használták. Ez azt jelenti, hogy érdemes más adatbázisokhoz is megteremteni a csatlakozási lehetőséget (pl. Elsevier ScienceDirect), amelyek a könyvtár által előfizetett folyóiratokat tartalmazzák.

- A kereséshez a kutatók nagy százalékban használták az UAM által előfizetett elektronikus folyóiratok jegyzékét.
- A dokumentumszolgáltatást, amely lehetővé teszi a hozzáférést a teljes szöveghez, hasznosnak vélték.
- Előfordult, hogy a cikkeket közvetlenül a munkatársaktól vagy a szerzőktől kérték e-mailen.

Eredmények, következtetések

- A könyvtárban azt tapasztalták, hogy az átfutási idő csökkentése, és az elektronikus formában történő szolgáltatás ellenére nem nőtt a kérések száma.
- Az elektronikus folyóiratok hatásának jobb megértéséhez valószínűleg hosszabb időszakot kell vizsgálni.
- Az elektronikus teljes szöveg egyelőre nem tudja teljes mértékben kielégíteni a kutatók igényeit. Amíg az elektronikus forma csak közelít a nyomtatotthoz, addig a dokumentumszolgáltatásra szükség lesz könyvek és folyóiratok tekintetében egyaránt.

/ECHEVERRIA, Mercedes-BARREDO, Pilar: Online journals: their impact on document delivery. = Interlending & Document Supply, 33. köt. 3. sz. 2005. p. 145–149./

(Viszocsek Eszter)

HIRDESSEN A -BEN!

2007-ben megrendelt hirdetéséhez
ingyenes bemutatkozási lehetőséget (pr cikk) adunk
a lap elektronikus változatában.

A hirdetés ára:

- beszerkesztett (fekete-fehér): **60 000 Ft/oldal + 20% áfa**
- szórólap elhelyezése (25 g-ig): **45 000 Ft/alkalom + 20% áfa**

A kiadvány formátuma: A/4 • Tükörméret: 168 x 225 mm

Megrendelhető a szerkesztőségben:

1111 Budapest, Budafoki út 4-6. • Levélcím: 1510 Bp., Pf. 111
Tel.: 463-2446; 463-1111/5652 • E-mail: tmt@omikk.bme.hu

Nehézségei vannak elektronikus
folyóiratainak kezelésében?

Az elektronikus folyóiratok és könyvek beszerzése, kezelése összetett és időigényes feladat. Az EBSCO széles körű szolgáltatásaival támogatja Önt ebben a munkában.

Ajánlatot kérünk Önnek a kiadótól, tisztázzuk a megrendelés körülményeit, és rendelkezésre bocsátjuk a használathoz szükséges információkat. Tájékoztatjuk Önt a régebbi évfolyamokhoz való hozzáféréssel és archív jogokkal kapcsolatosan, ezenkívül segítünk licencszerződéseinek megkötésében is.

Professzionális vevőszolgálatunk segít Önnek hozzáférési nehézségek, IP-cím-változások és más problémák leküzdésében. Az EBSCO-megoldások elektronikus folyóiratok és könyvek számára minimalizálják az adminisztrációt és áttekinthetőbbé teszik a megrendeléseket.

Hadd dolgozzunk mi Ön helyett: vegye fel a kapcsolatot az EBSCO ügyfélszolgálatával még ma!

Keresse magyar anyanyelvű munkatársunkat:
Telefon: +49 30 34 005 111
Email: salesberlin@ebSCO.com

www.ebSCO.com

EBSCO
INFORMATION SERVICES